

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Tadas KAVOLIS

**NACIONALISTINIŲ PAŽIŪRŲ GRUPUOČIŲ FORMAVIMOSI
YPATUMAI LIETUVOJE: SKINHEDŲ ATVEJIS**

Daktaro disertacija
Humanitariniai mokslai, etnologija (07 H)

Kaunas, 2014

UDK 316.346.3-053.67(474.5)
Ka-661

Disertacija rengta 2007–2014 metais Vytauto Didžiojo universitete.

Mokslinis vadovas:

Doc. dr. Egidija Kiškina (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai,
Etnologija, 07 H)

ISBN 978-609-467-027-5

Turinys

IVADAS	4
I. SKINHEDŲ SUBKULTŪROS TYRINĖJIMŲ APŽVALGA	15
1. Skinhedų subkultūros susiformavimas ir kryptys	15
2. Tyrinėjimų problematika	18
3. Skinhedų subkultūros tyrinėjimai Lietuvoje	28
4. Skinhedų subkultūros kilmė Lietuvoje	31
II. LIETUVOS DEŠINIŲJŲ SKINHEDŲ TAPATYBĖS BRUOŽAI	36
1. Ideologija Lietuvos skinhedų subkultūroje	38
1. 1. Ideologinė respondentų savivoka	40
1. 2. Nacionalizmo samprata skinhedų subkultūroje	41
1. 3. Nacizmo ir fašizmo iššūkiai	47
1. 4. Rasizmas ir rasinis nacionalizmas skinhedų subkultūroje	54
2. Maskulinistinės vertybės skinhedų subkultūroje	57
3. Stiliaus išraiška	66
4. Artimiausių subkultūrinių aplinkų įtaka skinhedų tapatybės kaitai	73
III. REIKŠMINGOS GRUPEI APLINKOS	80
1. Išorinė grupės aplinka	81
2. Aplinkos atvedusios asmenį į grupę	83
2. 1. Nelietuvių tautybės grupės narių buvusi aplinka	85
2. 2. Iš mišrių šeimų kilusių grupės narių buvusi aplinka	88
2. 3. Iš lietuviškų šeimų kilusių grupės narių buvusi aplinka	89
2. 3. 1. Idėjinis pagrindas	89
2. 3. 2. Informacija apie skinhedų egzistavimą	92
2. 3. 3. Pirmas kontaktas su grupe	93
2. 3. 4. Įsiliejimas į grupę	94
3. Vidinės grupės aplinkos: požiūris į grupės narį nelietuvį	96
IV. AKTYVUMAS LIETUVOS SKINHEDŲ SUBKULTŪROJE	99
1. Aktyvumo būsenos	99
2. Grupė „šalia“ grupės	102
3. Skinhedų judėjimo etapai Kaune 2002 – 2010 m.	105
4. Aplinkos poveikis grupės lyderiui	112
IŠVADOS	115
Literatūra	117
Šaltiniai	124
Priedai	126

IVADAS

Brandžios modernybės epochoje individas susiduria su gausybe galimybių rinktis, kaip formuoti savo tapatybę. Pasak anglų sociologo Anthony Giddens, „veikti, įsitraukti į gausybės pasirinkimų pasaulį, reiškia rinktis alternatyvas, kai tradicijos palikti kelio ženklai neberodo krypties“¹. Ypač ryški tapatybės paieškos problema matoma tarp jaunimo. Kuo būti? Ką pasirinkti? Kaip save išreikšti? Įvairių subkultūrų – hipių, pankų, skinhedų ir kt. – susiformavimas siejamas su jaunimo atsaku į įvairius socialinius pokyčius, todėl natūralu, jog žlungant sovietiniam režimui Lietuvoje, o ypač atkūrus nepriklausomybę, plinta vis naujos jaunimo subkultūrinės bendrijos.

Tapatybės paieškai tampa svarbus ir politinės filosofijos aspektas. Vienos subkultūros patenka į liberalizmo, kosmopolitizmo filosofinį lauką, kitos bando atsiriboti nuo politikos, trečios pasirenka konservatyvizmo ir nacionalizmo koncepcijas. Nacionalizmo teoretikas Anthony D. Smith nacionalizmą apibūdina kaip svarbiausią ir pastoviausią moderniosios epochos ideologiją, kuri XX a. antroje pusėje netgi išgyvena atgimimą². Iš tiesų ši ideologija tampa atramine neopagonių, istorinių klubų, baikerių, metalistų, autonominių nacionalistų ir dešiniųjų skinhedų grupuotėse. Pastaroji subkultūra dėl prieštaringo elgesio ir išryškinamos įtampos, susijusios su etniniais, rasiniais konfliktais, sulaukia ne tik visuomenės ir žiniasklaidos dėmesio, jos tema tampa aktuali ir subkultūrų tyrinėtojams.

Skinhedų subkultūra, kaip ir daugelis kitų jaunimo subkultūrų, yra globalus reiškiny. Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, Suomijos, Švedijos, Rusijos ir kitų šalių autoriai yra tyrinėję skinhedų subkultūros atsiradimą savo šalyse ir nustatę šios subkultūros narių vertybes bei elgesio ypatumus. Pastebėta, jog ši subkultūra reflektuoja lokalios visuomenės problemas. Kyla klausimas – kokie ir kaip skinhedo tapatybės bruožai atsiskleidžia lokaloje Lietuvos visuomenės aplinkoje? Ar lietuviško skinhedo tapatybė yra išskirtinė?

Darbo problema – Lietuvos dešiniųjų skinhedų subkultūrinės tapatybės konstravimas lokaloje aplinkoje bei jų socialinis aktyvumas.

Tyrimo objektas – dešiniųjų skinhedų grupuočių elgesio ypatumai Lietuvoje.

Darbo tikslas – atskleisti dešiniųjų skinhedų tapatybės bruožus, jos pasirinkimo paskatas ir skinhedų socialinio aktyvumo pobūdį.

Šiam tikslui pasiekti išsikelti **uždaviniai**: 1) išanalizuoti Lietuvos dešiniams skinhedams būdingą ideologiją, vertybes bei išorinį stilių; 2) išanalizuoti dešiniųjų skinhedų

¹Giddens A. Modernybė ir asmens tapatumas. Vilnius, Pradai, 2000, p.109.

²Smith A. D. Nacionalizmas XX amžiuje. Vilnius, Pradai, 1994, p.3 - 4.

tapatybės pasirinkimo paskatas ir kaip vyksta asmens įsitraukimas į grupės veiklą. 3) atskleisti tyrinėtų grupių socialinio elgesio pobūdį – aktyvumo kaitos priežastis.

Darbo naujumas ir aktualumas. Tai pirmas išsamesnis tyrimas apie dešiniųjų skinhedų subkultūrą Lietuvoje. Vakaruose skinhedų tematika rašoma jau keletą dešimtmečių (pvz. J. Clarke „The Skinheads and the Magical Recovery of Community“, 1975; D. Moore „Lads in Aaction: Social Process in an Urban Youth Subculture“, 1994 ir kt.). Pastaruoju metu ši subkultūra imta tirti ir Rusijoje (E. Omel’chenko, A. Garizfzianova, H. Pilkington „Russia’s Skinheads: Exploring and Rethinking Subcultural Lives“, 2010; A. Salagaew, A. Shashkin, A. Makarov, R. Safin „From Local to Glocal: The Transformation of Delinquent and Radical Communities in The Tatarstan Republic of Russia“, 2009), tačiau darbų, kurie būtų grindžiami gausesniais empiriniais tyrimais, nėra daug. Šiame darbe, skirtingai nuo iki šiol atliktų tyrimų, atidžiau siekiama pažvelgti į ideologinį aspektą, reikšmingą dešiniųjų skinhedų identitetui, išsikelti tiriamieji klausimai, siekiantys paaiškinti asmens nuoseklų įsitraukimą į grupės veiklą, kaip skiriasi skinhedų grupių aktyvumas, kokios to priežastys.

Etnologijos mokslui darbas aktualus tuo, jog pasirinkta tirti grupė yra Lietuvos kultūros reikšiny, kuriam būdingas etniškumo aspektas. Naujos žinios, surinktos apie grupę, kuri iki šiol buvo nepakankamai tyrinėta, gali būti naudingos analizuojant tautinio tapatumo ir kultūrinių formų raidą šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje. Šis darbas visuomenei pateikia išsamesnės informacijos apie alternatyvias grupes. Tokių žinių poreikis akivaizdžiai matomas dėl visuomenėje, žiniasklaidoje, ir netgi politikos sferoje vykstančių diskusijų skinhedų subkultūros tema.

Tiriamoji grupė. Tyrinėta Lietuvos skinhedų grupė, kurios nariai, bendraudami įvairiuose Lietuvos miestuose, sukuria savarankiškas subgrupes. Jų dalyvių skaičius vyrauja nuo 5 iki 20 narių. Tyrinėtos Kauno, Vilniaus, Klaipėdos miestų grupės. Tirtą respondentų grupę sudaro asmenys nuo 14 iki 37 m. amžiaus, įvairaus išsilavinimo (moksleiviai, kolegijų bei universitetų studentai, darbininkai, kariškiai, tarnautojai) daugiausia vyriškos lyties asmenys (apklausta tik 3 moteriškos lyties resp.). Didžioji respondentų dauguma yra lietuvių tautybės, 2 respondentai rusų tautybės.

Reikia paminėti, jog tirta subkultūrinė grupė yra ypač uždara ir sunkiai prieinama tyrėjams, todėl tokio pobūdžio tyrimai yra gana sudėtingi³. Norint gauti kokybiškus ir patikimus duomenis, reikalinga integracija į grupę, ilgesnis bendravimas ir pažintis su respondentais.

³ Dėl tyrimo sudėtingumo, dauguma tyrinėtojų apsiriboja viena skinhedų grupe (esančia kažkurioje lokatioje vietovėje) todėl respondentų skaičius nėra didelis. Kaip pavyzdį, galime pateikti vieną naujausią trijų mokslininkų E. Omel’chenko, E. Garizfzianov, H. Pilkington 2010 m. išleistą ir sulaukusią pripažinimo knygą „Russia’s skinheads: Exploring and rethinking subcultural lives“, kuri remiasi dalyvaujamoju stebėjimu ir interviu su 18 respondentų Vorkutos mieste.

Tyrimo dalyvių atranka ir tyrėjo vaidmuo. Atrenkant tyrimo dalyvius, buvo taikomas *sniego gniūžtės* metodas. Su pirmaisiais tyrimo dalyviais susipažinta folkloro ansamblyje, savaitgaliais bendrauta bare, į kurį rinkdavosi įvairių subkultūrų atstovai – metalistai, gotai, pankai, skinhedai, neopagonys ir kt. Tarp jų buvo skinhedų grupės lyderis, kuris susidomėjo folklorine ir istorine – rekonstrukcine veikla, kuria nuo šiol užsiiminėjome kartu, taigi buvo nesunkiai bendraujama. Kai 2004 m. buvo nuspręsta studijų tikslams apklausti visus Kauno skinhedų grupės narius, jis sutiko padėti ir supažindino su saviškiais. 2005 m. tyrimas buvo perkeltas ir į Vilniaus miestą. Ten skinhedai veikė aktyviau, todėl integruotis ir įgyti pasitikėjimą reikėjo daugiau pastangų ir laiko. Pradžioje buvo galima jausti, kad kai kurie vyresniosios kartos skinhedų atstovai ignoruoja, tačiau pasitikėjimas netikėtai buvo užsitarnautas, kai gatvėje iškilo skinhedų konfliktas su *forsais*⁴, kur teko užimti gynybinę poziciją. Nors muštynės neįvyko, nuo tada bendravimas pasikeitė ir pavyko paimti interviu iš vyresnių, labiau nusipelnusių grupės narių. Ilgainiui lankantis skinhedų subkultūros renginiuose, kartu leidžiant laisvalaikį, su skinhedais pavyko suartėti, tapti *savu*: Kauno ir Vilniaus grupių nariai informuodavo ir kviesdavo į savo renginius, stovyklas, susirinkimus. Su pertraukomis buvo bendraujama reguliariai iki pat 2011 m. Remiantis P. A. Adler ir P. Adler tyrėjo vaidmens grupėje tipologija, tyrėjo vaidmuo buvo *periferinis narys*: bendraujama kasdien arba beveik kasdien, o sąveika su nariais svyruoja nuo pažinties iki artimos draugystės su pagrindiniais informacijos teikėjais (informatoriais)⁵. Dalyvaujamąjį stebėjimą riboja etinė tyrėjo pozicija: atsisakyta dalyvauti, filmuoti ar fotografuoti smurtinio pobūdžio akcijas. Vykdamas *Facebook* paskyrų atranką analizei, paskyrų vartotojai pasirinkti remiantis gyvu bendravimu su grupės nariais ir žinant jų priklausomybę subkultūrai.

Tyrimo metodai ir duomenys. Darbas grindžiamas 2004 – 2013 m. surinkta empirine medžiaga. Buvo imami giluminiai interviu, pasitelktas klausimynas, integruotas stebėjimas; surinkta vaizdinė medžiaga, atskleidžianti subkultūros išraiškas (nuotraukos, filmai).

Surinkta empirinė medžiaga pateikia informacijos apie 60 skinhedų subkultūros narių. Atlikta 45 interviu, kurių trukmė nuo 30 min iki 1 val. 40 min; vieno interviu transkribuota medžiaga sudaro 6 – 18 A4 formato lapų, iš viso apytikriai 450 lapų. Užpildyta 20 klausimynų, vieno klausimyno apimtis yra 89 klausimai. Surinkta vizualinė medžiaga iš 30 -ies skinhedų

⁴ *Forsai, buduliai, urlaganai* – agresyvūs popkultūrai priskiriami jaunuoliai, kurie buriasi į gatvės gaujas. Paprastai nemėgsta jaunimo subkultūrinių grupėms priklausančių asmenų. Būdinga sportinio arba populiaraus stiliaus apranga.

⁵ Adler, P. A., Adler, P. *Membership Roles in Field Research*. Newbury Park, CA: Sage Publications, 1987.

Facebook paskyrų⁶, kurią sudaro 1278 nuotraukos ir paveikslėliai (žr. Priedus, lentelę Nr. 1, psl. 126).

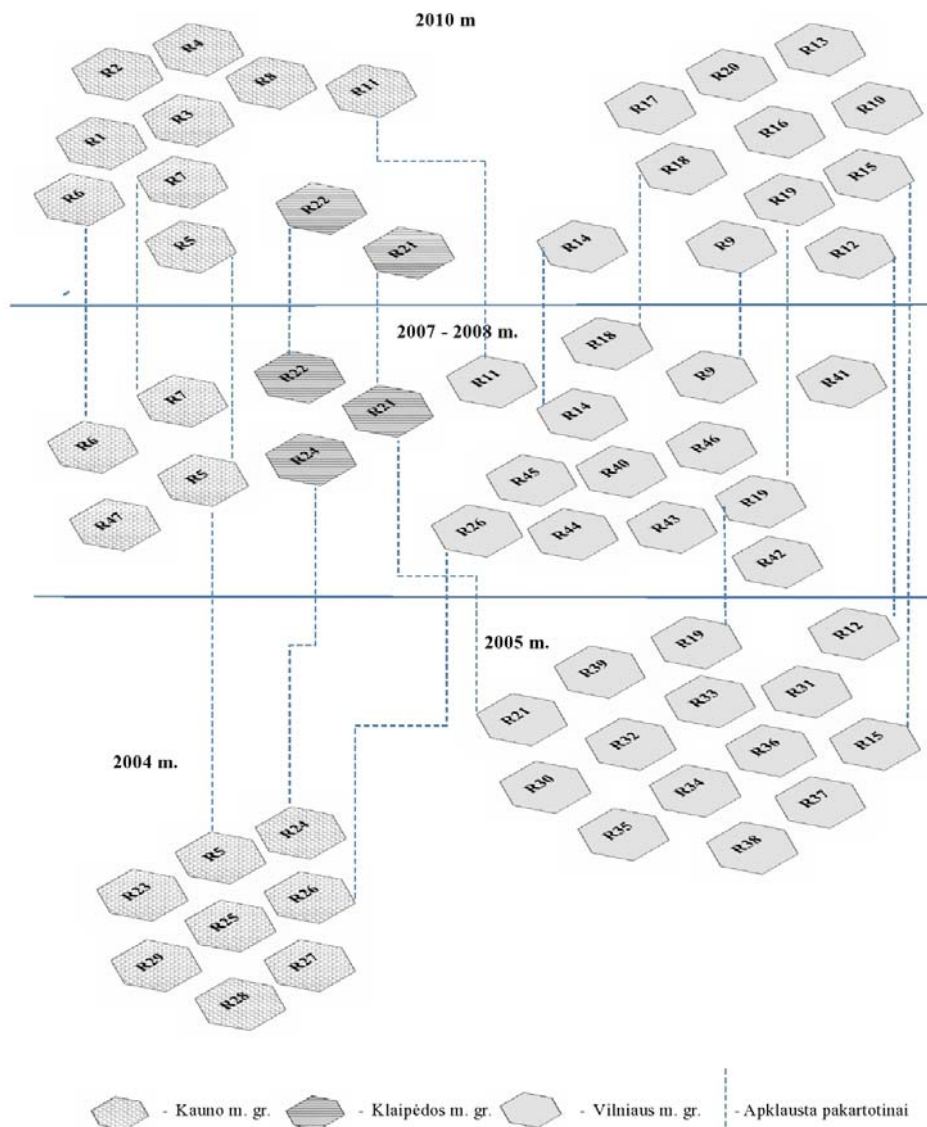
Surinkti interviu ir klausimyno duomenys susisteminti pagal tiriamuosius klausimus, atlikta kokybinė ir kiekybinė turinio analizė išskiriant pagrindinius respondentų vartotus jų subkultūrai svarbius raktinius žodžius (emines kategorijas) ir apskaičiuojant jų pasikartojimų dažnumą. Iš viso surasti 2436 atvejai (žr. Priedus, lentelę Nr. 2, psl. 127).

Surinkti duomenys (transkribuoti interviu, anketos, fotografijos ir vaizdo medžiaga) saugomi Vytauto Didžiojo Universiteto Kultūros tyrimų centro archyve, kurio kodas - VDU KTCA B202 (šifruojama: Vytauto Didžiojo universiteto Kultūros tyrimų centro archyvas, byla B202).

Tyrimo organizacija. Tyrimas buvo atliekamas indukciniu metodu, kai skinhedams būdingos problemos ir įvairūs jiems būdingi individualūs ir grupiniai tapatumo bei elgesio aspektai iškeliami iš duomenų. Etnografiniu būdu renkant ir sisteminant duomenis, iškildavo nauji tyrimo klausimai, todėl atskiruose tyrimo etapuose buvo naudojami papildyti ir pakoreguoti klausimynai. Tyrimo etapų laikas susietas su skinhedų grupių suaktyvėjimo periodais. Vykdanč tyrimus skirtingais etapais buvo apklausiamos konkrečiu laiku lokaliuose vietovėse veikusios skinhedų gupės. Žemiau pateikiama 2004 – 2010 m. vykdytų tyrimų etapų schema.

⁶ *Facebook* – socialinis interneto tinklapis. *Facebook* paskyra – virtuali erdvė, kurioje asmuo (organizacija, įmonė ir t.t.) talpina savo asmeninę ar kitokią informaciją.

Schema Nr. 1. Respondentų apklausos etapai 2004 – 2010 m.

Schemoje Nr. 1 pateikti (iš apačios į viršų) tyrimo etapai ir juose dalyvavusių respondentų grupės:

1 etapas: 2004 m. Apklausti 8 respondentai Kauno mieste (Naudotas klausimynas Nr. 1, žr., Priedus, psl. 130).

2 etapas: 2005 m. Šio etapo metu apklausta 14 skinhedų Vilniaus mieste (Naudotas klausimynas Nr. 2, žr., Priedus, psl. 131).

3 etapas: 2007 – 2008 m. renkant medžiagą naudotas ES 6 BP projekto „Visuomenė ir gyvenimo stiliai“ (SAL) klausimynas⁷, kuris skirtas surinkti duomenims apie grupių elgesį ir jų aplinkas, kurios daro įtaką elgesiui. Trečiojo etapo metu apklausta 20 respondentų Kauno, Klaipėdos ir Vilniaus miestuose.

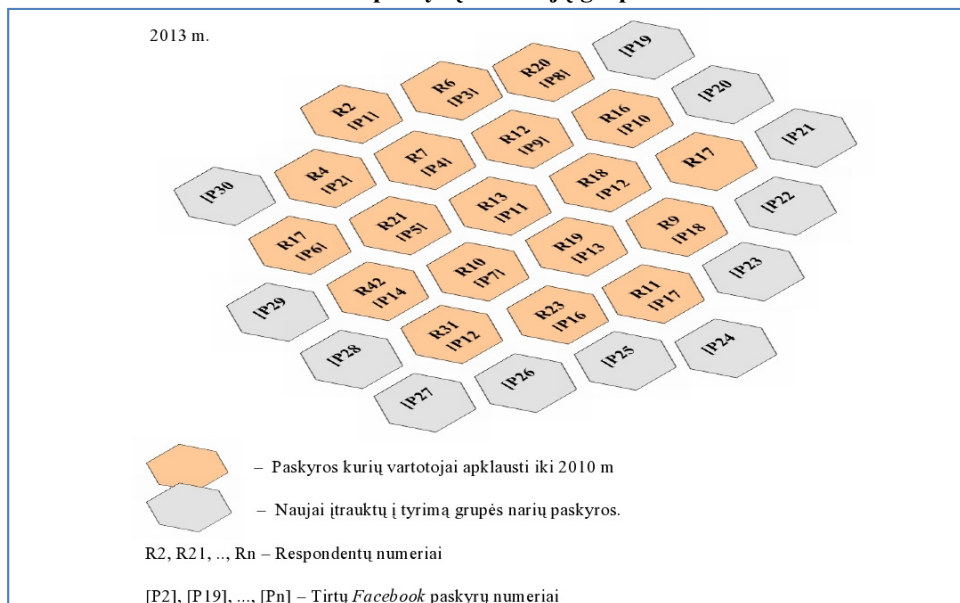
4 etapas: 2010 m. Surinkti 22 interviu Kauno, Klaipėdos ir Vilniaus miestuose (Naudotas klausimynas Nr. 3, žr. Priedus, psl. 132).

Kiekvieno tyrimo etapo metu buvo siekiama apklausti visus tuo metu veikusius grupės narius, nepriklausomai nuo to, ar dalis jų jau buvo apklausti ankstesniame etape (žr. Priedus, lentelę Nr. 3., psl. 128). Tokia tyrimo metodika pasirinkta ne tik todėl, kad kiekvieno tyrimo etape klausimyną papildydavo nauji aktualūs klausimai, bet ir todėl, kad keisdavosi grupių sudėtis, jos narių statusas, įtaka grupei. Pavyzdžiui, pateiktoje schemoje matyti, jog dalis apklaustų respondentų skirtingais tyrimo etapais veikia skirtingose lokaliuose grupėse. Taip pat keičiasi grupės narių statusas ir dalyvavimo grupėje vaidmuo, pavyzdžiui respondentai R12, R15 2005 m. vykdyto tyrimo metu grupėje turėjo naujokų statusą, tuo tarpu 2010 m. tie patys respondentai grupėje užėmė jau lyderių vaidmenis. Respondentai, kurie dalyvavo judėjime ilgesnį laiką neabejotinai tampa savotiškais savo grupės ekspertais, įtraukiant juos į tyrimą kiekviename etape, auga duomenų kokybė ir patikimumas. Toliau tęsiant tyrimą 2013 m. buvo pastebėta auganti socialinių svetainių reikšmė grupės narių bendravimui ir saviraiškai. Todėl tyrimas papildytas virtualios medžiagos analize (Schema Nr.2).

Schemoje pateikta paskutiniame (penktame) tyrimo etape tyrinėta grupė, veikianti virtualioje aplinkoje (žr. Priedus, lentelę Nr. 4., psl. 129). Rinkta *Facebook* skinhedų paskyroje pateikta vizualinė medžiaga. Šio etapo tiriamieji klausimai: skinhedų sąveika su kitomis grupėmis; vertybiniai įvaizdžiai virtualioje erdvėje.

⁷ Grupės ir aplinkos. Tarpdisciplininis mokslo darbų leidinys = Groups and Environments. Interdisciplinary Research Studies, VDU, T.2, 2010, p. 276 - 289.

Schema Nr. 2. Virtuali Facebook paskyrų vartotojų grupė tirta 2013 m.

Didesnę tirtų paskyrų dalį sudaro paskyros, kuriomis naudojasi anksčiau apklausti respondentai. Likusią atrinktų paskyrų dalį sudaro grupės nariai, su kuriais pažintis užsimezgė jau po 2010 m. vykdyto tyrimo etapo. Tai daugiausia subkultūros naujokai, arba grupės nariai, prie kurių ankstesniais tyrimo etapais priėjimas buvo kompliktuotas. Tiek vienu, tiek kitu atveju Facebook paskyrose pateikiami duomenys yra unikalūs ankstesnių tyrimo etapų atžvilgiu.

Duomenų analizė ir interpretacija. Analizuojant ir sisteminant duomenis taikyta kokybinė ir kiekybinė turinio analizė, lyginamoji duomenų analizė. Interpretuojant duomenis pasitelktos subkultūrinį tapatumą (A. Giddens, 2000), nacionalizmą (A. D. Smith, 1994), maskulinizmą (J. P. Williams, 2011; A. Tereškinas, 2004) analizavusių autorių teorinės išvalgos, o taip pat - Dinaminių sistemų teorijos prieiga, adaptuota visuomenės grupių tyrimams, kuri siūlo atkreipti dėmesį į aplinkos įtakų veikėjo būsenai, o tuo pačiu ir elgesiui, reikšmę⁸. Pavyzdžiui, jei tyrinėjame skinhedų grupės narį, jo artimiausia subkultūrinė aplinka bus kiti grupės nariai, tolimesnė, tačiau gimininga, aplinka bus kitos dešiniosios pakraipos grupės (futbolo fanai, baikeriai ir kt.), kiti asmenys ir grupės sudarys tolimąją aplinką, dalis kurios gali būti neutrali, arba priešiška (teisėsaugos pareigūnai, *forsai* ir kt.). Teorijos metodologinis ypatumas yra tas, jog tyrėjas pasirenka tyrimo sistemą (asmenį ar grupę), o visi

⁸ Ramanauskaitė, E., Buivydas, A., Vaišnys, R. Grupių elgesio modeliavimo link: naujieji pagony. Grupės ir aplinkos. Tarpdisciplininis mokslo darbų leidinys = Groups and Environments. Interdisciplinary Research Studies, VDU, T.1, 2009, p. 90 - 91.

kiti asmenys bei visuomenės grupės yra aplinka⁹. Rašant disertaciją, taip pat naudotas analitinis aprašomasis metodas.

Sąvokos. *Subkultūrinė grupė, subkultūra.* Subkultūrinė grupė / bendrija tai kultūrinė grupė, egzistuojanti didesnės kultūros viduje. Subkultūra – šios grupės narių kuriama jai būdinga kultūra¹⁰. Remiantis G. Simmel (1968) ir M. Brake (1985) teorinėmis išvalgomis¹¹ galima teigti, jog subkultūrinių grupių kūryba pasireiškia trijuose lygmenyse: pagrindinių istorinių idėjų, vertybių ir materialinės išraiškos lygmenyse. Plačiausia prasme (ir apibendrinant darbe minimų autorių išvalgas) subkultūrą būtų galima įvardinti kaip tam tikros problemos suvienytą kolektyvinį darinį, išsiskiriantį ne tik specifine ideologija (dažnai atvejais opozicine masėms), bet ir stiliumi, vertybėmis, interesais bei veikla / praktika.

Skinhedai – XX a. septintojo dešimtmečio pabaigoje Didžiojoje Britanijoje susiformavusi subkultūra. Jai pagrindus sukūrė darbininkų klasės jaunimas, kuris pasiūlė savitą stilių, išlikusį iki šiol. Šio stiliaus pagrindiniai atributai: trumpai kirpta arba skusta galva, sunkūs *kerziniai* batai, užlenkti džinsai, petnešos. *Skinhedų* subkultūra išsiskyrė pabrėžtinai maskulinistinėmis vertybėmis, pomėgiu gatvės kovoms. Iki 9 -ojo dešimtmečio pabaigos susiformavo pagrindinės *skinhedų* subkultūros kryptys, besiskiriančios tarpusavyje idėjomis, stiliaus elementais. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog Lietuvoje kalbininkai, taip pat ir daugelis žurnalistų, šį terminą linkę versti į žodį *skustagalviai*. Tačiau toks vertimas yra klaidinantis, nes Lietuvoje *skustagalviai* paprastai buvo vadinami agresyvūs, neretai sportinę aprangą dėvintys gatvės gaujų jaunuoliai, patyrę kalėjimo įtaką ir neturintys nieko bendro su *skinhedų* subkultūra, netgi su ja konfliktuojantys (vadinamieji *forsai, buduliai, urlaganai*). Tą pastebi ir E. Ramanauskaitė monografijoje „Subkultūra: Fenomenas ir modernumas“. Terminų žodyne žodžius *skinhedai* ir *skustagalviai* autorė pateikia kaip skirtingas sąvokas¹².

Rezultatai. Tyrimas atskleidė, jog Lietuvos dešiniųjų *skinhedų* ideologijai būdingos patriotizmo, nacionalizmo, rasinio nacionalizmo, o taip pat rasizmo, neonacizmo idėjos. Svarbią reikšmę *skinhedų* vertybinėje skalėje užima maskulinistinės vertybės – jėga, drąsa, psichologinis ir fizinis tvirtumas, gebėjimas jėga apginti savo idėjas. *Skinhedų* subkultūrinis stilius be tarptautiniam stiliui būdingų elementų, Lietuvoje papildomas vietinės kilmės – nacionaliniais atributais. Visų trijų identiteto bruožų – ideologijos, maskulinistinių vertybių, ir *skinhedų* stiliaus visuma – apibūdina asmenį kaip dešinėsios krypties *skinhedų* subkultūros narį.

⁹ Ten pat.

¹⁰ Ramanauskaitė E. Subkultūra. Fenomenas ir modernumas // Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas. 2004. P. 10

¹¹ Abu autoriai cituojami Epstein, S.J. (ed.) Youth Culture. Identity in a Postmodern World. // Oxford, Blackwell, 1998. P.11.

¹² Ramanauskaitė, min. veik., p.285, p.286, p.176, p.185.

Pastebėta, jog asmens tapatumas kinta, įgyja naujų bruožų bendraujant su kitų kultūrinių grupių (rekonstruktorių, metalistų, futbolo fanų, baikerių) nariais, įsijungiant į jų veiklą. Analizuojant asmens išitraukimą į grupę, paaiškėja, jog dauguma respondentų, prieš įsiliedami į dešiniųjų skinhedų veiklą, jau turėjo susiformavusias šiai subkultūrai artimas idėjas. Jų susiformavimą respondentai daugiausia sieja su patriotiniu auklėjimu šeimoje, okupacinio režimo represijomis giminaičių atžvilgiu ir su tuo susijusiais šeimos narių pasakojimais, taip pat ir su Sąjūdžio laikų įvykiais, priešišku šeimos narių nusistatymu kitataučių atžvilgiu, konfliktais su tautinėmis mažumomis. Nagrinėjant dešiniųjų skinhedų grupių aktyvumą paaiškėja, kad jis gali kisti priklausomai nuo socialinės aplinkos įtakų: išskirtos trys aktyvumo būsenos: neaktyvi (mieganti), aktyvi (vakarėlių, pasilinksminimų formos) ir labai aktyvi (ekstremistinė).

Ginamieji teiginiai:

- 1) Lietuvos dešiniųjų skinhedų tapatybę apibrėžia dešinėsios pakraipos idėjos, maskulinistinės vertybės ir skinhedų subkultūrinis stilius. Skinhedų tapatybė gali kisti, įgyti naujų bruožų bendraujant su kitomis subkultūrinėmis grupėmis.
- 2) Lietuvos dešiniųjų skinhedų subkultūroje aptinkama ideologinė savivoka siejama su patriotizmo, nacionalizmo, rasinio nacionalizmo, rasizmo ir neonacizmo idėjomis, kurios gali būti skirtingai priimtose tarp tos pačios grupės narių.
- 3) Dešiniųjų skinhedų subkultūrinės tapatybės pasirinkimas sietinas su asmens išsiugdytomis vertybėmis jo brandos metu (respondentai skinhedų grupių nariais tapo kai jiems buvo nuo 14 iki 24 metų). Prieš įsiliejant į grupę dauguma respondentų jau turėjo susiformavusias artimas subkultūrai idėjas.
- 4) Lietuvos dešiniųjų skinhedų aktyvumo pokyčiai susiję su vidinėmis ir išorinėmis socialinės aplinkos įtakomis: priešišku grupių, kitų skinhedų grupių įtakos, teisėsaugos poveikio, lyderių įtakos grupės nariams.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, keturios dalys, išvados, literatūros bei šaltinių sąrašai ir priedai.

Įvade iškelta darbo problema, apibrėžtas tyrimo objektas, tikslai ir uždaviniai, aptariamas darbo naujumas ir aktualumas, paaiškintos pagrindinės darbe naudojamos sąvokos, išvardinti ginamieji teiginiai, pristatyta tyrimo metodika ir duomenų apimtys.

Pirmojoje dalyje „Skinhedų subkultūros tyrinėjimų apžvalga“ aptariama skinhedų subkultūros susiformavimo istorija bei pagrindinės judėjimo kryptys, pateikiama tyrinėjimų skinhedų tematika užsienio šalyse ir Lietuvoje apžvalga. Antrojoje dalyje „Lietuvos dešiniųjų skinhedų tapatybės bruožai“ nagrinėjami skinhedų tapatybės bruožai – ideologija, maskulinistinės vertybės, stilius, aptariama, kaip kuriama tapatybė jungiant skirtingų subkultūrinių grupių patirtis. Trečiojoje dalyje „Reikšmingos grupei aplinkos“ aptariamos

aplinkos, į kurias reaguoja dešiniųjų skinhedų grupės nariai ir kurios turi įtakos subkultūrinio kelio pasirinkimui. Analizuojama kaip individas įsilieja į grupę, pradedant nuo ideologinio su grupe bendrumo susiformavimo, pirmų žinių apie subkultūrą šaltinių, baigiant priėmimo į grupę procesu. Atskirai aptariamas kitos tautybės arba iš mišrių šeimų kilusių grupės narių įsiliėjimo į grupę aplinkybės. Ketvirtojoje dalyje „Aktyvumas Lietuvos skinhedų subkultūroje“ nagrinėjamas skinhedų grupių socialinis aktyvumas, atskleidžiamos aktyvumo būsenos, jų kaitą lemiantys veiksniai, pateikiami empiriniai grupių aktyvumo būsenos kaitos pavyzdžiai.

Išvadose apibendrinami atliktų tyrimų rezultatai.

Prieduose pateikiama respondentų ir interviu lentelė, tirtų *Facebook* paskyrų vartotojų lentelė, analizuotų duomenų lentelės, naudoti klausimynai, aprašomus tirtus reiškinius reprezentuojančios iliustracijos.

Mokslo darbo rezultatų aprobavimas ir skelbimas. Tyrimo rezultatai paskelbti 4 straipsniuose (3 iš jų – recenzuojamuose periodiniuose mokslo leidiniuose, referuojamuose tarptautinėse duomenų bazėse, 1 – kituose mokslo leidiniuose). Perskaityti 5 pranešimai disertacijos tema nacionalinėse ir tarptautinėse mokslinėse konferencijose.

Straipsniai:

- 1) *Kavolis T.*, Nacionalizmo raiška Lietuvos skinhedų subkultūroje // *Laikas ir žodis*. VDU. T.1, 2008, p. 67 – 76. ISSN 1822-9972.
- 2) *Kavolis T.*, Lithuanian Nationalist Skinhead Subculture: The Features of Identity // *Subcultures and New Religious Movements in Russia and East – Central Europe, Cultural Identity Studies*, volume 15, 2009, p.61 – 86. ISSN 1661-3252.
- 3) *Kavolis T.*, Skinhead Subculture in Lithuania // *Grupės ir aplinkos. Tarpdisciplininis mokslo darbų leidinys = Groups and Environments. Interdisciplinary Research Studies*, VDU, Nr.2, 2010, p.183 – 187. ISSN 2029-4182.
- 4) *Kavolis T.*, Aktyvumo būsenos skinhedų subkultūroje // *Grupės ir aplinkos. Tarpdisciplininis mokslo darbų leidinys = Groups and Environments. Interdisciplinary Research Studies*, VDU, T.3, 2012, p.151 – 171. ISSN 2335-8726.

Konferencijos:

- 1) Tarptautinė konferencija „Challenges for Contemporary European Society: Cultural Communities and Identities“ Kaunas, VDU, 2007 m. rugpjūčio 24-26 d. Pranešimo tema „Lithuanian Nationalist Skinhead Subculture: the Features of Identity“.
- 2) Konferencija „Subkultūriniai gyvenimo stiliai: savi ir nesvetimi“, Kaunas, VDU, 2008 m. gegužės 30 d. Pranešimo tema „Moralinė panika: skinhedai žiniasklaidoje“.

- 3) Tarptautinė konferencija „Subcultures and Lifestyles in Russia and Eastern Europe“, Salfordo universitetas, UK, gruodžio 4-6 d. Pranešimo tema „Skinheads and Violent Nationalist Subcultures in Lithuania and Russia“.
- 4) Ar gali sociologija pakeisti Lietuvos visuomenę? Nacionalinė Lietuvos sociologų konferencija. VDU, 2010 m., lapkričio 26 d. Pranešimo tema: “Grupė ir jos aplinkos: skinhedų atvejis”.
- 5) Tarptautinė konferencija “Youth (Sub)cultures in Changing Societies”. Talino universitetas, 2011 m., vasario 2-4 d. Pranešimo tema: “Activity in Skinhead Subculture: Case in Lithuania”.

I. SKINHEDŲ SUBKULTŪROS TYRINĖJIMŲ APŽVALGA

1. Skinhedų subkultūros susiformavimas ir kryptys

Skinhedų subkultūros susiformavimą Didžiojoje Britanijoje išsamiai aprašo Nick Knight savo knygoje „Skinhead“¹³, išleistoje dar 1982 -aisiais metais. Pokarinėje Didžiojoje Britanijoje, apie 1950 -uosius metus, Londone, susiformuoja darbininkų klasės jaunimo stilius, kuris savo aprangoje adaptuoja „Edvardo epochai“ (XX a. pirmas dešimtmetis) būdingus ilgus paltus ir aptemptas kelnės. Šį stilių propaguojantys jaunuoliai įgauna *teddy boys*¹⁴ arba *teds* pavadinimą. *Teddy boys* stilius greitai išplinta po Didžiąją Britaniją ir tampa stipriai susietas su Amerikos rokenrolo muzika. Šeštojo dešimtmečio pradžioje *teddy boys* keitė modų (*mods*) stilius, kurio svarbūs subkultūros elementai - mada (specialiai pritaikyti kostiumai), muzika – afroamerikiečių *soul*, Jamaikos *ska*, britų *beat* muzika, ritmenbliuzas, taip pat važinėjimas motoroleriais. Modai konfrontavo su rokerių ir baikerių subkultūra. Tarp minėtų modų ima išsiskirti vadinamieji *hard* modai, kurie savo aprangoje akcentuoja darbininkams būdingus aprangos elementus. Pastaroji subkultūra ir tampa pagrindu susiformuoti skinhedams, kurią, kaip atskirą subkultūrą, N. Knight išskiria 1968 -aisiais, kai jų stilius tampa matomas dėl specifinės aprangos, muzikinio stiliaus ir agresyvaus elgesio. Pasak autoriaus, 1964 -aisiais galima buvo pamatyti modus, kurie panašėjo į skinhedus¹⁵. Jiems buvo būdinga trumpai kirptų plaukų šukuosena, *Ben Sherman* marškiniai ir *Levis* firmos džinsai. Modų stiliaus raida tuo metu pasuka dviem skirtingais keliais. *The art college* arba *trendy* modų stilius tampa vis labiau blizgantis, tuo tarpu *hard* arba dar vadinami *gang* modai perauga į skinhedų stilių. Pastarojo atributais tampa geležim kaustyti darbininkų batai, petnešos, aptempti džinsai, trumpi švarkai. Tokia apranga patogi ir gatvės muštynėse, į kurias linkęs įsivelti darbininkų klasės jaunimas. O nutrumpėjusi plaukų šukuosena iki tiek, jog oponentas gatvės muštynių metu negalėtų įsikibti į plaukus, suteikia subkultūrai pavadinimą – skinhedai (skustagalviai).

Londone tarp juodųjų rasės jaunimo (*rude boys*) populiaru tampa iš Jamaikos kilusi muzika. Patraukli, skardi ir optimistiška, ši muzika dar apibūdinama kaip lipni ir pulsuojanti, žinoma kaip *ska*, *blue beat* arba *rocksteady*, apibendrintai – regis (*reggae*). Šis stilius puikiai tinka skinhedams, kurie N. Knight teigimu, yra puikūs šokėjai¹⁶. Regio stiliumi pradeda groti ir baltieji muzikantai, o jų įrašai leidžiami mažų kompanijų ir ribotu kiekiu. Pasirodo pirmieji skinhedų adaptuoto regio įrašai (vienas žinomiausių – *Skinhead Moonstomp*). Tarp juodaodžių

¹³Knight N. Skinhead. Omnibus Press, London/NewYork/Sydney, 1982.

¹⁴*Tedai* (angl. *Teddy Boys*) – Britanijoje po Antrojo pasaulinio karo, apie 50-uosius metus, susiformavusi subkultūra, būdinga jauniems vyrams. Jos specifika – apranga, kurią įkvėpė Edvardo laikotarpis (XX a. pirmasis dešimtmetis). Šis stilius greitai išplito po visą Britaniją ir tapo labai susijęs su Amerikos rokenrolo muzika.

¹⁵Knight N., min.veik., p.10.

¹⁶Ten pat, p.14.

ima plisti kita regio šaka – *dub reggae*, susieta su rastafarizmu (*rastafarianism*), kuriam būdingas sunkus lėtas ritmas, mažiau tinkantis šokiui. Rastafarizmui būdingas psichotropinių medžiagų vartojimas (pvz. marihuana), šis aspektas nebuvo skinhedų scenos dalis. Tuomet pasak N. Knight, „asociacijoms tarp skinų ir juodaodžių bendroje muzikinėje formoje ateina galas“¹⁷. Tuo metu skinhedams buvo reikšmingas teritorijos aspektas. Skinhedai skirstėsi į teritoriniu pagrindu apibrėžtas grupes, tarp kurių kildavo ir konfliktų. Nuo pat skinhedų atsiradimo, šiai subkultūrai būdingas ir futbolo chuliganizmas – smurtavimas, riaušių kėlimas futbolo rungtynių metu, konfliktai su policija.

1972 – 1976 m. laikotarpiu skinhedų subkultūra beveik nebesireiškia, tarsi „apmiršta“. 1976 m. Didžiojoje Britanijoje susiformuoja nauja subkultūra – pankai. Anti - monarchinių pažiūrų pankai ima konfliktuoti su pro – britiškų pažiūrų *tedais*. Tuo metu išsiskiria skinhedai, kurie palaiko pankus, ir tie, kurie stoja tedų pusėn. Pankus palaikantys skinhedai perima iš senojo stiliaus labiausiai išraiškingus elementus ir juos pabrėžia. Galvos visiškai nuskutamos, iš senojo stiliaus perimami batai, džinsai ir petnešos, bet atkuriamas ne visas aprangos stilius. Tampa populiarūs ir nacistinė svastika, kuri tuo metu naudojama ir pankų stiliuje. Palaikantys tedus skinhedai – tradicionalistai atkuria beveik tokį pat stilių, koks jis buvo skinhedų susiformavimo pradžioje. Jie nemėgo pankų taip pat kaip ir juos palaikančių skinų, pravarđiuojamų *plastiniai skinai* (*plastic skins*). Tuo metu skinhedai savo muzikoje adaptuoja ir pankų muzikinį stilių – sunkų, greitą ir nemelodingą, vadinamąjį *Oi!* stilių.

8 -tojo dešimtmečio pabaigoje, dalį skinhedų patraukia politinė grupuotė „Nacionalinis frontas“ pasisakantis už imigracijos srautų mažinimą, skinhedus verbuojanti politiškai, rasistiškai orientuotoms gatvės muštynėms. Skinhedų subkultūra dar labiau diferencijuojasi, formuojasi naujos kryptys. Tuo metu, paveikta kraštutinių dešiniųjų idėjų, ji paplinta po Europą ir Šiaurės Ameriką ir, nežiūrint kryptų įvairovės, pasaulyje pradedama tapatinti su rasizmu, ultranacionalizmu ar neonacizmu.

Belgų kriminologijos profesoriaus G. Kellens savo leidinyje „Skinhedų judėjimas“¹⁸ aprašo pagrindines skinhedų subkultūros kryptis. *Tradicioniai (trojan)* skinai susikuria apie 1978 m. antros skinhedų bangos metu. Tai kryptis, kuri reaguodama su kai kurių skinhedų grupių *nacifikavimu* grįžta prie savo multirasinių bazių. Ši kryptis savo stiliumi labiausiai panaši į pirmuosius skinhedus, susiformavusius septintojo dešimtmečio pabaigoje.

Oi! skinai taip pat apie 1978 m. atsiradę, ne nacistinis ir net ne politinis judėjimas susibūręs tik apie muzikos stilių. Pasak G. Kellens, žodelis *oi* simbolizuoja pagrindinį skinų

¹⁷Ten pat, p.15.

¹⁸Kellens G. Le mouvement skinheads. Travail réalisé dans le cadre du cours de criminologie. Université de Liège, Ecole liégeoise de criminologie Jean Constant, 2005.

jausmą: gyvenimo bazė susitelkusi į malonumą, muziką ir provokacijas. Kita vertus *oi* galima suprasti kita prasme - *hey you* (ei tu, aš turiu kažką tau pasakyti). Arba ištrauktą iš nacionalsocialistų šūkio „Kraft Durch Freude“ – *strenth through jOY* (jėga per malonumą), ir *oi*, paimtas iš *joy*. Visi skinai, kurie neakcentuoja jokios politinės idėjos irgi vadinami *just for funs* (tik dėl smagumo) skinais. Be to, pasak autoriaus, šitie skinai yra artimesni fašistiniams negu raudoniesiems skinams, kurių jie nemėgsta¹⁹.

Red skinai – apie 1978 m. susikūrusi skinhedų atšaka. Jų įvaizdis - kovingi socialistai, besiremiantys savo darbininkiška komunistine kilme. Jie dažnai rengiasi raudonais *bomberiais* su išsiuvinėta antinacistine simbolika²⁰.

SHARP (*SkinHead Against Racial Prejudice*) – *skinhedai prieš rasinius prietarus*, pasak G. Kellens, pasirodė 80-ųjų pabaigoje, kitais šaltiniais – 1987 m.²¹ Radikali ir antirasistinė skinhedų kryptis, susiformavusi kaip atsakas į skinhedų subkultūros *nacifikaciją*. Konfrontuoja su dešiniaisiais skinhedais, siekdami apsaugoti savo *namus* nuo rasistinių išpuolių. **RASH** (*Red and Anarchist SkinHead*), skirtingai nei **SHARP** aiškiai politizuoti, reiškiantys komunistines idėjas. Taip pat antirasistai ir antifašistai. Kai kurie šaltiniai nurodo, jog *red skinai* yra **RASH** dalis kaip ir *anarcho* skinai²².

Fasho skinus G. Kellens apibūdina kaip subkultūrinę mažumą visame dešiniųjų skinhedų subkultūros lauke. Ši kryptis labiausiai matoma Vokietijoje, siejama su nacionalizmu, taip pat vadinama *Scheitel* (linija) dėl specifinės šiems skinhedams būdingos šukuosenos – skutant galvą šone paliekama plaukų juosta. Nešioja paraitotus džinsus, *Doc Marten's* firmos batus, remia dešinėsios krypties skinhedų judėjimą.

Boneheads skinhedai, pasak G. Kellens, pasirodo apie 1978 m. ir yra viena iš labiausiai radikalių, smurtaujančių ir aktyvių šakų skinhedų judėjime. Akcentuodami dešinėsios krypties ekstremizmą jie sukuria savo muzikinę kryptį – **RAC** (Rokas prieš komunizmą). Jie taip pat dėvi džinsus, *bomberius* ir petnešas. Kartais jie vadinami **nazi** – **skins**. Jiems būdingos tatuiruotės su runomis, keltų kryžiumi, svastika, voro tinklu ant alkūnės.

Hammerskins dešiniųjų skinhedų šakai būdingos rasistinės, artimos nacionalsocializmui idėjos. Pavadinimas atsiranda 1992 m. pagal šių skinų naudojamą simbolį – sukryžiuotus du plaktukus, kurie simbolizuoja baltųjų darbininkų kovą už savo tautą, šalį ir rasę. G. Kellers jų idėjas apibūdina panaudodamas baltojo nacionalizmo ideologo David Lane „14 -ka žodžių“ – „We must secure the existence of our people and a future for White Children“ (Mes turime apsaugoti savo žmonių egzistavimą ir baltųjų vaikų ateitį). Patikslinimui reikia pridurti, jog D.

¹⁹Ten pat.

²⁰Ten pat.

²¹http://en.wikipedia.org/wiki/Skinheads_Against_Racial_Prejudice

²²http://en.wikipedia.org/wiki/Redskin_%28subculture%29

Lane „14 žodžių“ idėja ir jos simbolis skaičius „14“ paplitusi ir tarp kitų dešiniųjų skinhedų, ne tik *Hammerskins*.

White-power skinai taip pat priklauso dešiniųjų pažūrų skinhedų subkultūriniam laukui. Jiems būdinga dėvėti juodus *bomberius* papuoštus balto kumščio simboliu, kuris yra *White Power* (Baltoji Galia) judėjimo ženklas, simbolizuojantis kovą ir baltosios rasės pranašumą. G. Kellers šiuos skinhedus apibūdina kaip radikaliai ksenofobiškus ir nusiteikusius antisemitiškai.

Autorius taip pat išskiria grupes kurios vienaip ar kitaip artimos skinhedams. **Gabbers** – orientuoti į techno muziką skinai, save pristatantys kaip elitinius. Dažniausiai jie apolitiški, bet kartais pritariantys *Nazi* skinų idėjoms. **Hooligans** arba **hools** – nebūtinai dėvi skinhedų stiliaus drabužius, skinhedų gyvenimo būdą išreiškia bendraudami futbolo mačų metu arba kartu gerdami. Nors jie nelaikomi skinhedų judėjimo dalimi, nėra politizuoti, tačiau pasižymi potraukiu smurtui ir provokacijoms, daugiau mažiau artimoms skinams ir neonaciams.

G. Kellers papildomai išskiria merginas ir vaikus – prijaučiančius skinhedų subkultūrai, arba tiesiog leidžiančius dienas skinhedų kompanijoje. Merginas autorius vadina – **skingirs** arba **renee** (pranc., karalienė) joms būdingos šukuosenos - ypač trumpai kirpti plaukai su ilgais kirpčiukais priekyje. **Babyskin's** – vaikai iki dešimties, dvylikos metų.

2. Tyrinėjimų problematika

Pirmi darbai apie skinhedų subkultūrą buvo įtakoti 1964 -aisiais Birmingeme įkurto Šiuolaikinių kultūros studijų centro (The Centre for Contemporary Cultural Studies) tradicijos, kuri dviems dešimtmečiams nubrėžė aiškias subkultūrinių studijų susidomėjimo sritis bei tyrinėjimų metodus. Tuo metu tyrinėjant *modų*, *tedų*, skinhedų, pankų ir kitas subkultūras ypatingas dėmesys buvo skiriamas jaunimo ir socialinės klasės kategorijoms. Jaunimo subkultūros buvo laikomos darbo klasės jaunimo subkultūromis ir patalpinamos į platesnį trijų kultūrinių struktūrų arealą tarp darbo klasės (arba tėvų kultūros), dominuojančios kultūros ir masinės kultūros²³. Birmingemo Kultūros tyrimų centro tyrinėtojai analizavo jaunimo subkultūras kaip to laikmečio prieštarių pasekmę ir matė šią amžiaus grupę kaip susvetimėjusią, tačiau kartu ekspresyvią, prasmingą ir reikšmingą²⁴.

John Clarke, aštuntajame dešimtmetyje rašęs apie skinheadų subkultūrą Didžiojoje Britanijoje, teigia, jog ši subkultūra koncentruojasi į tokias sąvokas kaip bendruomenė ir teritorija. Skinheadai remiasi darbininkų klasės laiko patikrintomis, išskirtinėmis vertybėmis, kurias išreiškia aprangos stiliumi ir veikla. Šis išskirtinumas yra daugiau simbolinis nei tikras

²³Gelder K. Introduction to Part Two (The Birmingham Tradition and Cultural Studies). Iš Gelder K., Thornton S. (ed.). „The Subcultures Reader“ // London, Routledge, 1997. P.83-84.

²⁴Ten pat.

bandymas atkurti buvusios tėvų kultūros vetybinius aspektus. Skinheadų skiriamas dėmesys gyvenamajai teritorijai, futbolui, ryšiams su futbolo fanais, ir ypatingas maskulinizmo demonstravimas savo bendruomenėje yra tai, ką J. Clarke vadina "magiškuoju bendruomenės atkūrimu"²⁵. Pasitelkus autoriaus pastebėjimus, galime sakyti, kad to meto skinheadai bandė prieštarauti nusistovėjusiai visuomenės valdymo sistemai, siekdami asmens laisvės.

John Clarke teigia, jog skinheadai jautėsi užgauti ne tik esamos autoritetų socialinės sistemos, jie piktinosi tais, kurie remia jiems nepripažįstamas idėjas, iškreipia jų, darbininkų klasės, pasaulio suvokimą. Žmonės, su kuriais jų nesieja jokie bendruomeniniai ryšiai, kurie stengiasi įgyti socialinę galią, yra įvardijami kaip *žmonės už nugaros*. Jausmas, kad esi apsuptas priespaudos ir įvairios socialinės prievartos, iššaukia grupės solidarumą, kuris koja kojon žengia kartu su socialine gynyba ir agresyviu šios gynybos turiniu, demonstruojamu nusivylimu, išreiškiamu smurtaujant prieš kitaip mąstančius nei patys skinheadai²⁶.

Pirmųjų skinheadų išpuoliai prieš pakistaniečius (*Paki-Bashing*) tapo tam tikru ritualu ir agresyvia gynyba už socialinį ir kultūrinį visuomenės homogeniškumą (vienarūšiškumą). Tuo tarpu išpuoliai prieš *keistuolius, nevykėlius* (*Queer-Bashing*) gali būti traktuojami kaip reakcija prieš tradicinės, maskulinistinės visuomenės stereotipų griūtį, ypač šie išpuoliai pasireiškė prieš hipius. Skinheadų vartojamas terminas *nevyklėlis* buvo pritaikytas tiems, kurie neatrodė pakankamai vyriški ir pagal skinheadų standartus buvo neįprasti, kitokie²⁷.

Susiedami teritoriškumo, kolektyvinio solidarumo ir maskulinizmo idėjas, skinheadai bando atkurti paveldėtą bendruomenę. J. Clarke požiūriu toks atkūrimas yra labiau įsivaizduojamas arba mistinis. Skinheadų subkultūroje autorius pastebi poreikį tęsti kai kurias jų suvoktas tėvų kartos tradicijas. Išorinio stiliaus požiūriu ryšys tarp subkultūros ir tėvų kartos nutrūksta²⁸.

Kiti to meto autoriai, tokie kaip D. Hebdige²⁹ ar M. Brake³⁰ jaunimo subkultūras ir skinhedus taip pat analizavo remdamiesi socialinės klasės paradigma. Kaip ir J. Clarke, minėti autoriai skinheadų subkultūrą siejo su darbininkų klasės aprangos, maskulinistinių vertybių ir darbo klasės identiteto išaukštinimu. M. Brake kildino skinhedus iš grupės žmonių, kurie buvo atstumti mokyklos ir kurie vėliau siekė atstatyti sugriautą savigarbą³¹.

²⁵Clarke J. The Skinheads and the magical recovery of community/ Clarke J. Style. Iš Hall S., Jefferson T. (ed.) Resistance Through Rituals. Youth Subcultures in Post-War Britain .London, Routledge, 1975, p.80.

²⁶Ten pat, p.81.

²⁷Ten pat, p.83.

²⁸Ten pat.

²⁹Hebdige D. Subculture: The Meaning of Style. Iš Gelder K. & Thornton S. (ed.). "The Subcultures Reader" // London, Routledge, 1997.

³⁰Brake M. The Sociology of Youth Culture and Youth Subcultures: Sex and Drugs and Rock'n'Roll? // London, Routledge and Kegan Paul, 1980.

³¹Ten pat, p.77-78.

D. Moore kritikuoja minėtus Birmingemo kultūros tyrimų centro autorius dėl to, jog šie per mažai dėmesio skiria pačių skinhedų subjektyvios realybės analizei. Pats D. Moore integruojasi į skinhedų grupę vakarų Australijoje, Perth mieste ir analizuoja šią subkultūrą remdamasis savo asmenine patirtimi, įgyta betarpiškai bendraujant su grupės nariais. Knyga, kurią autorius pavadina „Lads in Action“³² – skinhedų šūkiu, išgirstu po gatvės kovos, tampa viena žinomiausių tarp skinhedų tyrinėtojų.

D. Moore teigia, jog buvimas skinhedu labiau reiškia ne nuolatinę būseną, bet tam tikrą gyvenimo fazę, kuri prasideda ankstyvoje paauglystėje ir baigiasi nesulaukus trisdešimties³³. Analizuodamas kaip „perkelta“ iš Didžiosios Britanijos subkultūra į Australiją transformuojasi, pastebi, jog Australijoje skinhedų vizualinis stilius pirmiausia įgyja etninio identiteto reikšmę, skirtingai nei Anglijoje, kur skinhedų stilius sietas su darbininkų klasės identitetu³⁴. Pagal išitraukimą į grupės veiklą skinhedus skirsto į *dienos* ir *nakties* skinhedus. Pirmajai kategorijai priskiriami skinhedai, kurie paprastai neturi darbo ir jų išitraukimas į grupės veiklą ir stiliaus išraiška yra absoliutūs, tuo tarpu *nakties* skinhedais įvardina tuos, kurie turi darbą ir į grupės veiklas gali įsijungti tik savaitgaliais³⁵. Tuos pačius terminus *dienos* ir *nakties* taiko ir kalbėdamas apie aprangos, stiliaus naudojimą. *Nakties* stilius, pasak autoriaus, mažiau reikšmingas, ne toks agresyvus tam, kad būtų lengviau patekti į naktinius klubus, į kuriuos vengiama įsileisti skinhedus dėl jų „keliančių problemas“ reputacijos³⁶.

Išskiriamos trys pagrindinės veiklos, jungiančios ir solidarizuojančios skinhedų grupę: gatvės kovos, merginų „kabinimas“ ir gėrimas kartu. Svarbiausia veikla tampa gatvės kova: skinhedu negali vadintis tas, kuris nekovoja³⁷. Kovodamas skinhedas įgyja atitinkamą reputaciją kitų grupės narių akyse. „Kieta“ kova iš vienos pusės laikoma laimėta kova, iš kitos – drąsa kovojant su stipresniu priešininku³⁸. Merginų „kabinimas“ tampa taip pat vienu iš būdų užsitarnauti gerą reputaciją grupėje. Mokslininkas pastebi, jog tirtoje grupėje nebuvo labai aukštai vertinama ištikimybė vienai partnerei. Svarbiau buvo „nepraleisti galimybės“ – pasisiekimas su moterimis lėmė tam tikrą prestižą grupėje³⁹. Trečioji skinhedų grupės veikla, gėrimas kartu, sudarydavo prielaidas atsirasti kitoms dviem minėtoms veikloms.

Kalbėdamas apie skinhedų grupių formavimąsi, D. Moore teigia, jog šį procesą galima

³²Moore D. Lads in Action: Social Process in an Urban Youth Subculture // Great Britain, Athenaeum Press Ltd, 1994.

³³Ten pat, p.19.

³⁴Ten pat, p.46.

³⁵Ten pat, p.19

³⁶Ten pat, p.48-51.

³⁷Ten pat., p.66.

³⁸Ten pat, p.65.

³⁹Ten pat, p.105.

modeliuoti derinant A. Mayer⁴⁰ pasiūlytus tris socialinės organizacijos lygmenis: kategoriją, veiksmų grupę (*action-set*) ir *tariamą grupę* (*quasi group*). Kategorijos lygis reiškia, kad skinheadas turi tam tikrų bendrų pomėgių su kitais skinheadais ir panašiai elgiasi. Visi skinheadai, kurie savo elgesiu patvirtina, kad priklauso skinheadų subkultūrai ir gauna šio statuso pripažinimą iš kitų skinheadų, priklauso tai pačiai kategorijai. Dažniausiai šis skinheadas pasirenka maždaug keturis, penkis kitus tos pačios kategorijos skinheadus, kurie tampa *tariamą grupę* (*arba subgrupę*) dalimi, užsiimančia konkrečia veikla, pavyzdžiui, tokia kaip gėrimas. Dažniausiai bendrose veiklose dalyvaujantys nariai sudaro tariamos grupės centrą. Kitaip tariant, tariamą grupę sudaro tą pačią skinheado kategoriją turintys asmenys, iš kurių konkretus narys mobilizuoja kitus narius kokiais nors veiklais. Labiau pripažinto ir žinomo subkultūros nario tariamą grupę sudarys didesnis narių skaičius, negu mažiau žinomo, kuris dar nėra pripažintas platesniame skinheadų rate⁴¹. Tokiu būdu greta gali egzistuoti kelios tariamos grupės.

Vokietijos subkultūrų tyrinėtojai B. Schorder ir R. Kerle savo studijoje „Skineads, faschos, hooligans“⁴², analizuoja Vokietijos skinheadų subkultūrą nuo pat Berlyno sienos griuvimo. Knygoje aprašoma Berlyno, Frankfurdo, Gubeno ir kitų didesnių Vokietijos miestų, vadinamųjų neonacių grupuočių veikla. Joje aptariamos skinheadų subkultūros dalyvių vertybės, apranga, aplinka, simbolika, agresyvaus elgesio apraiškos.

Prancūzų sociologas B. Orfali, analizuodamas skinheadų socialinį įvaizdį, ypatingą dėmesį skiria maskulinizmo aspektui: akcentuoja jų seksualumą bei jėgos demonstravimą, išskiria vadinamąjį 3B aspektą - *bizre, baise, baston*. Teigiama, jog *Alaus, sekso ir muštynių* vaizdiniai paprastai siejami su vyriškumo atributais⁴³.

Tuo tarpu Y. Petrova, rašydama apie skinheadus Prancūzijoje XXI a., pastebi skinheadų identitetų įvairovę. Pasak autorės, nors būti skinheadu iš pirmo žvilgsnio atrodo kaip laikinas jaunimo tapatybės tarpsnis, tačiau priskiriančių save šiai subkultūrai amžius vis didėja⁴⁴. Y. Petrova teigia, jog hibridinė Prancūzijos skinheadų kultūra kilo iš tarptautinio skinheadų subkultūros modelio, tačiau jai įtakos turėjo ir vietinės realijos: darbo vietų trūkumas, imigracija ir miesto kultūros susvetimėjimas. Prancūzijos skinheadų tapatybę formavo trys pagrindiniai procesai, kurie keitė dabartinę Europą: komunizmo žlugimas Rytų Europoje ir stiprių ideologijų stoka, darbininkų klasės krizės ir globalizacijos poveikis. Dėka šių pasikeitimų Prancūzijoje keitėsi ir tradicinė skinheadų tapatybė. Raudonųjų skinheadų (*red-skinheads*) atveju galime

⁴⁰Mayer A. The significance of quasi – group in the study of complex societies /ed.Banton M., The Social Anthropology of Complex Societies. Tavistock Publications, London, 1966, p.97-122.

⁴¹Moore, D., min. veik., p.27 – 28.

⁴²Schorder B., Kerle R. Skineads, faschos, hooligans. Reinbek bei Hamburg, Rowohlt, 1992.

⁴³Orfali B. Des skinheads dans la ville // P.U.F. Cahiers internationaux de sociologie 2003/2 – no., p.115

⁴⁴Petrova Y. Global? Local? Multi-level Identifications Among Contemporary Skinheads in France. Iš Nilan P.& Feixa C. (ed.) Global Youth? Hybrid Identities, Plural Worlds // London and New York, Routledge, 2006, p.201

matyti išskylančią daugiaetninę multikultūrinę identitetą, tuo tarpu ultradešiniųjų (*extreme-right*) skinhedų atveju galime matyti išskylančią etninę nacionalinės bendruomenės (*ethno-national-community*) identitetą ir kultūrinę rezistenciją, nukreiptą prieš globalaus pasaulio procesus. *Hammer Skins* ir *Interneto* skinhedų atveju galima stebėti „atgimstančius stiprius antisemitizmo jausmus ir nostalgiskus proariškos, baltosios rasės sentimentus“⁴⁵.

Y. Petrova teigia, jog šiandieniniai skinhedai, gyvenantys Prancūzijos sostinėje ar priemiesčiuose, tvirtina esantys antipostmodernūs. Jie protestuoja prieš vartotojiškumą, laisvą prekybos sistemą ir ypač prekybą, kurią suvokia kaip nesąžiningą manipuliavimą žmonių protu. Jie neigia *kOMPIUTERINĮ IMPEARIALIZMĄ* ir tai, ką jie suvokia kaip pasaulio teisėsaugos konspiracijos formavimą Amerikoje, vadovaujamą naujo, galingo tarptautinio elito, veikiančio prieš visus maištaujančius, skirtinguosius, spontaniškus ar individualius judėjimus⁴⁶.

Maždaug devyniasdešimtųjų metų pabaigoje ir XXI a. pradžioje, kai kurie alternatyvūs skinhedų dariniai susiformavo susimaišius ekstremalios dešinės ir ekstremalios kairės orientacijoms. Taigi, jie tapo dar mažiau matomi veikiamos sistemos ir tuo pat metu galėjo sau tvirtinti gyvenantys alternatyviai. Kiti pradėjo formuoti labai mažas grupes, radikalias arba labai konservatyvias, bet tvirtinančias, kad dirba tam, „kad išsaugotų pasaulio dvasingumą“⁴⁷. Pasak Y. Petrovos, skinhedai save pristato kaip ypač hibridinės tapatybės darinį – kompleksą, veikiantį/besireiškiantį grupės lygiu. Jie derina pirminius azijietiškus mitus, Europietiškas legendas, perimtas iš pirmykščių ar viduramžių genčių kartu su jų pagoniškaisiais dievais ir tikėjimais, su Darvino evoliucijos teorija ar krikščionybės visiems deklaruojamu lygiu teisingumu. Taip pat naudoja istorines figūras to, kas jiems vaizduoja karį, didvyrį ar kankinį. Tapatina save su samurajais, vikingais ir keltų vadais, Trojos gyventojais ar gladiatoriais. Naudodami Prancūzijos istoriją, jie save priskiria *Chouan* (istoriškai susiklosčiusiam Prancūzijos promonarchiniam judėjimui). Kaip ir daugumoje kitų šalių, Prancūzijoje taip pat egzistuoja krikščioniškieji skinhedai. Tačiau Y. Petrova teigia, kad net ir tokia gausa paminėtų identitetų neišsemia visos jų įvairovės⁴⁸.

Prancūzijos skinhedai, anot autorės, keisdami tapatybę, pradeda orientuotis į smurtą. Jie teikia savo reikalavimus, nes mano, kad jų individualūs poreikiai turi būti išgirsti. Skinhedai jaunatviškumą ir maištingą požiūrį nori išsaugoti kiek įmanoma ilgiau todėl, kad tai, kas sugriauta, vėl būtų atstatyta. Remdamasi minėtomis išvalgomis Y. Petrova prieina prie išvados, jog šiandieninėje Prancūzijos skinheadų subkultūroje galime matyti išlikusias ankstyvosios

⁴⁵Ten pat.

⁴⁶Ten pat.

⁴⁷Ten pat.

⁴⁸Ten pat, p.202.

pankų kartos liekanas⁴⁹.

Skinhedų tematika domisi ir Skandinavijos šalių tyrinėtojai. Į Suomiją ši subkultūra atkeliavo XX a. aštuntojo dešimtmečio pradžioje⁵⁰, tačiau ypatingo dėmesio sulaukia po skandalo 1995 m., kai skinhedų keliskart užpultas amerikietis krepšininkas paliko Suomiją ir grįžo į JAV. V. Puuronen jaunuolių išitraukimą į skinhedų judėjimą apie 1990 m. Suomijoje, Joensuu mieste, sieja su ekonominiu faktoriumi: daug žmonių netenka darbo industrinėse įmonėse, tuo pat metu į miestą atsikelia didesnė pabėgėlių bendruomenė iš Somalio. Jaunuoliai susieja šiuos abu įvykius priežastiniais ryšiais⁵¹. Autorė pastebi, jog išsijungiantys į skinhedų veiklą asmenys, turi įvairių socialinį pagrindą: vieni kilę iš aukštesnės vidurinės, kiti iš žemesnės vidurinės ar darbo klasės šeimų⁵².

S. Perho straipsnyje „The racist youth subculture: The case of the ‚little skinheads‘ of Joensuu“⁵³ („Rasistinė jaunimo subkultūra: naujokų skinhedų atvejis Joensuu mieste“) bando atsakyti, kaip jauni žmonės susidomi skinhedų judėjimu ir kaip į jį išitraukia. Autorė naudoja terminą *Little skinheads* (pažodžiui *mažieji skinhedai*), kuriuo apibūdinami 12 – 16 metų jaunuoliai, skinhedų judėjimo pasekėjai, tačiau dar neidentifikuojantys savęs tikraisiais skinhedais. S. Perho išskiria išitraukimo į subkultūrą etapus, kuriuos pereina asmenys prieš tapdami pripažintais skinhedų subkultūros nariais: susidomėjimas ir gilesnis išitraukimas⁵⁴. Analizuodama susidomėjimo etapą, autorė aprašo informacijos šaltinius, kuriais jaunuolius pasiekia pirmos žinios apie skinhedų subkultūrą. Perėjimą į antrąjį, gilesnio susidomėjimo etapą žymi jaunuolio aprangoje atsiradę skinhedų stiliaus elementai⁵⁵. Tačiau iš S. Perho apklaustų 20 respondentų tik 2 tvirtai įsitikinę, jog jų ateitis bus susieta su skinhedų judėjimu. Autorė labiau sieja su skinhedų subkultūra tuos respondentus, kurie interviu metu vengia kalbėti apie grupės veiklas (aktyvumą). Kaip ir V. Puuronen, S. Perho pastebi, jog susidomėję skinhedų judėjimu jaunuoliai kilę iš skirtingų socialinių sluoksnių ir grupė nebesietina su viena socialine klase⁵⁶.

P. Luukka ir M. Muukkonen, tyrinėję skinhedų subkultūrą Helsinkyje, teigia, jog trims skinhedų kartoms pagrindą davė vietinės jaunuolių grupės, kurios veikė kartu dar iki išiliedamos į vyresnių skinhedų grupę⁵⁷. Šios skinhedų subkultūros grupės susiformavo dar tada, kai jai

⁴⁹Ten pat.

⁵⁰Lähteenmaa J. Hip hoppers,suburbers and cultural persons. About youth groups in Helsinki in the end of the 1980s.1991,Helsinki: Nuorisosiainkeskuksen julkaisuja No.1, p.28.

⁵¹Puuronen, V. Skinneys ideologiana ja toimintakulttuurina (Being a skinhead as an ideology and action). Nuorisotutkimus / Finnish Journal of Youth Research, Nr. 14 (03), 1996, p.12 – 18.

⁵²Ten pat, p.12.

⁵³Perho S. The racist youth subculture: The case of the ‚little skinheads‘ of Joensuu. Young, 2000, 8:17, SAGE, p.17 – 35.

⁵⁴Ten pat, p.22

⁵⁵Ten pat, p.24

⁵⁶Ten pat, p.21

⁵⁷Luukka P., Muukkonen M., Erään helsinkiläisen skinijengin synty ja elämäntapa (The birth and lifestyle of one skinhead gang in Helsinki), Nuorisotutkimus/ Finnish Journal of Youth Research, Nr.15 (4), p.37.

priklausantys berniukai mokėsi pradinėje mokykloje. Tokią jaunimo grupę minėti autoriai laiko pirmine grupe, nes jos nariai galėjo priklausyti ir kitoms grupėms. Vėliau ši grupė jos narių gyvenime ėmė vaidinti reikšmingesnę rolę ir tapo pagrindine, o kai kuriems jos nariams ir vienintele grupe⁵⁸.

T. Bjørgo teigia, jog dauguma naujokų, susijusių su rasistinėmis, nacionalistinėmis ar neonacistinėmis grupėmis mažai kuo skiriasi nuo likusio jaunimo. Naujokai pasilieka grupėje kol suvokia, jog tai yra ne tai ko tikėjosi, arba nusivilia, nes nepatenka į vidinį grupės ratą, kuriame vyksta visi paslaptlingiausi ir įdomiausi dalykai. Tokie nariai palieka skinheadų grupę susiradę įdomesnių veiklų ir tik nedaugelis skinheadų grupės narių indentifikuoja save kaip šios grupės narius buvę joje tik trumpą laiką⁵⁹. Gali būti, kad nuo pat pradžių jų priklausomybė skinheadų subkultūrai nebuvo stipri, todėl vien dėl šios priežasties palikti subkultūrą nėra sudėtinga, palyginus su skinheadų subkultūros nariais iš vidiniojo rato⁶⁰. Pasak T. Bjørgo, subkultūrinės grupės galima skirstyti į uždaras ir atviras. Rasistinės subkultūros yra linkusios dažniau būti uždaromis, todėl kad jų ribos yra santykinai neapibrėžtos. Nėra visiškai aišku, kas yra už jų teritorijos ribų, o kas yra viduje. Naujokai, esantys tokių subkultūrų pakraščiuose gali ir būti, ir nebūti jos dalimi⁶¹.

Rusijoje ir Rytų Europoje skinheadų subkultūrinės grupės susiformavo vėliau nei Vakaruose – po 1990 -ųjų metų. Tai sietina su Sovietų Sąjungos žlugimu, *geležinės uždangos* griuvimu – atsiranda galimybė kopijuoti ir perkurti Vakaruose atsiradusius subkultūrinius stilius. Skinheadai aktyviai pradeda reikštis Rusijoje. Pasak A. Tarasov, viena to priežasčių – ekonominė krizė žlugus Sovietų Sąjungai ir švietimo sistemos griuvimas⁶². To pasekoje iškyla jaunimo užimtumo problemos, sudarančios sąlygas plisti jaunimo nusikalstamumui. Kita skinheadų atsiradimo Rusijoje priežastis – smurtas valstybiniame lygyje (angl. *state violence*). Pirmasis Čėčėnijos karas bei vykdoma imperialistinė ir nacionalistinė propaganda turėjo akivaizdų poveikį skinheadų skaičiui ir jų ideologinei orientacijai⁶³. Kaukaziečiai ir čėčėnai tarsi patenka už įstatymo ribų. Maskva tampa teritorija su „specialiomis taisyklėmis“, kurioje policijos pareigūnai gali bet kada sustabdyti kaukazietiškos išvaizdos asmenį ir patikrinti jo dokumentus. Tūkstančiai ne slaviškos išvaizdos žmonių buvo deportuoti iš Maskvos. Policija naikina deportuotų asmenų turtą. Situaciją kursto ir čėčėnų teroristinės atakos – visuomenėje išaugo kaukazietiškos išvaizdos žmonių baimė. Valstybės vykdomas smurtas ir ksenofobiniai veiksmai

⁵⁸Ten pat, p.37.

⁵⁹Bjørgo, T. Racist and right-wing violence in Scandinavia, patterns perpetrators and responses. University of Leide. Doctoral thesis, 1997, p.166

⁶⁰Ten pat, p.182.

⁶¹Ten pat, p. 154 – 155.

⁶²Tarasov, A. Порождение реформ: бритоголовые, они же скинхеды. Свободная мысль, 2000, с. 4 – 5.

⁶³Ten pat.

eina ranka rankon su *kasdieniu rasizmu*, kuri Tarasov apibūdina kaip praktiką, kai žmonės užima tam tikrą laikyseną skirtingos odos spalvos ar kultūros atžvilgiu. Kasdienį rasizmą sustiprina ir žymiai išaugusi imigracija į Rusiją iš buvusiųjų Sovietų Sąjungos, Centrinės Azijos ir Kaukazo respublikų⁶⁴.

A. Salagaew, A. Shashkin, A. Makarov, R. Safin, aiškindami skinhedų reiškinį Tatarstano respublikoje Rusijos federacijoje, taiko *glokalizacijos* sąvoką, padedančią pastebėti globalias ir lokalias įtakas skinhedams; analizuoja perėjimą nuo gangsterių gaujų (egzistavusių iki 1990 m.) prie vėliau atsiradusių skinhedų, lygina šias grupes⁶⁵.

Knygoje „Russia’s skinheads: Exploring and rethinking subcultural lives“, E. Omel’chenko, A. Garizfzianova, H. Pilkington aptaria Vorkutos skinhedų (Rusija), užaugusių post-industriniame šiuolaikinės Rusijos mieste, kasdienybę: jų šeimos, draugystės, studijų, darbo ir laisvalaikio kontekstus⁶⁶. Nagrinėjamas Vorkutoje, gulagų sistemoje atsiradęs skinų judėjimas ir šiandienos kultūra, neatsilaikanti prieš globalizacijos procesus. Analizuojama, kaip konkreti grupė susiformavo ir funkcionavo, skiriant ypatingą dėmesį draugystei, pasitikėjimui ir lojalumui, palaikant bei reguliuojant santykius. Studijoje apžvelgiami bendrieji ir individualūs kultūriniai grupės narių interesai, įskaitant sportą, muziką, o taip pat visą eilę užsiėmimų – buvimą kartu, alkoholio ir narkotikų vartojimą, pinigų uždirbimo būdus. Analizuojant statiską, *homologinį* ryšį tarp stiliaus ir vertybių, pastebima, kad grupės narių tarpusavio skirtumai ir besikeičiantys interesai bei veikla lemia ribotas skinhedų identiteto supratimo galimybes. Atsižvelgiant į respondentų gyvenimus iki tapimo skinhedais ir tikintis jų pasitraukimo iš skinhedų judėjimo, siekiama pateikti labiau apibendrintą supratimą apie tai, kaip kultūrinius pasirinkimus ir strategijas formuoja šeima, socialinė padėtis, kaimynystės ryšiai bei tarpasmeninio bendravimo ir artimos draugystės supratimas.

Pasitaiko darbų, kuriuose skinhedai minimi platesniame kontekste, ypač jeigu kalba eina apie platesnį dešiniosios krypties organizacijų ar grupuočių reiškinius, tokius kaip *Ku Klux clan*, *White Aryan*, kraštutiniai dešinieji ir pan.⁶⁷ Šiuo požiūriu įdomus M. Durkham straipsnis apie

⁶⁴Ten pat.

⁶⁵Salagaew, A., Shashkin, A., Makarov, A., Safin, R. From Local to Glocal: The Transformation of Delinquent and Radical Communities in the Tatarstan Republic of Russia //, Subcultures and New Religious Movements in Russia and East – Central Europe Cultural Identity Studies, 15. Ed. G. McKay. Oxford, Bern, Berlin: Peter Lang, 2009, p. 15 – 32.

⁶⁶Omel’chenko, E., Garizfzianova, A., Pilkington, H. Russia’s skinheads: Exploring and rethinking subcultural lives. London and New York: Routledge, 2010.

⁶⁷Ridgeway J. Blood in the Face: The Ku Klux Klan, Aryan Nations, Nazi Skinheads, and the Rise of a New White Culture. New York: Thunders’s Mouth Press, 1990.
Burstov B. Surviving and thriving by becoming more ‘groupscular’: the case of the Heritage Front// Patterns of Prejudice, Vol.37, No.4, Routledge, Taylor&Francis group, 2003, p.415 – 428.
Ben – Moshe D. One Nation and the Australian far right// Patterns of Prejudice. Institute for Jewish Policy Research, vol.35, no.3, Sage Publications (London, Thousand Oaks, New Delhi), 2001, p.24 – 40.
Fangen K. On the Margins of Life: Life stories of Radical Nationalists// Acta Sociologica, vol.42, Oslo, 1999, p.

Amerikos kraštutinių dešiniųjų reakciją į rugsėjo 11 -osios teroro išpuolį. Jame parodoma, jog minėto pobūdžio organizacijos, tokios kaip *Aryan Warriors* ir pan., į teroro aktą žiūri teigiamai – džiaugiasi jog „stipriai kliuvo žydams“, pasaulio prekybos centro bokštai dvyniai vadinami „žydų bokštais“⁶⁸. Skinhedų tematika paliečiama ir kalbant apie rasizmo reiškinių futbole, kuomet su rasizmu susiduria juodaodžiai žaidėjai⁶⁹. Štai E. Cashmore nuomone, baltieji jaunuoliai buvo perdavimo linija, per kurią įėjo į futbolą rasizmas, o skinhedų kultūra tame procese vaidino lemiamą rolę⁷⁰.

Skinhedai patenka į kontekstą, nagrinėjantį neopagonybės arba pagoniškojo metalo muzikinę sceną⁷¹. A. Verkovsky analizuoja, kodėl neopagonybė patraukli jauniems žmonėms, propaguojantiems nacional-patriotines pažiūras. Autoriaus teigimu, jiems būdingas stiprus eniškumo, regioninės ir nacionalinės priklausomybės jausmas, aiškiai etniškai, regioniškai ar nacionališkai apibrėžta namų vizija; kultūrinės praktikos, tokios kaip militarizmas, socialinė tvarka ir smurtas, įtraukiant etniškai ir rasiškai pasirinktus taikinius⁷². H. Pilkington ir A. Popov, nagrinėdami neo-pagonybės reiškinių Rusijoje, pastebi, jog save identifikuojantys *kazokų nacionalistais* ar skinhedais linkę į neo – pagonybės praktiką⁷³.

Apie skinhedus galime rasti užuominų ir straipsniuose bei knygose, kuriose kalbama apie įvairius socialinius, kultūrinius reiškinius, tokius kaip *whitness* (baltumas)⁷⁴, *blackness*

Griffin R. Net Gains and CUD Reactions: Patterns of Prejudice in a Neo – fascist Groupscape// Patterns of Prejudice, vol.33, no.2, Sage Publications (London, Thousand Oaks, New Delhi), 1999, p.31 – 50.
Bale J.M. ‚National revolutionary‘ groupscales and the resurgence of ‚left – wing‘ fascism: the case of France’s Nouvelle Resistance// Patterns of Prejudice, vol.36, no.3, Sage Publications (London, Thousand Oaks, New Delhi), 2002, p.24 – 49.

Pedahzur A., Weinberg L. Modern European Democracy and Its Enemies: The Threat of the Extreme Right// Totalitarian Movement and Political Religions, Vol.2, No.1, Published by Frank Cass, London, Summer 2001, p.52 – 72.

Kaplan J., Weinberg L., Oleson T. Dreams and realities in cyberspace: White Aryan Resistance and the World Church of the Creator// Patterns of Prejudice, Vol.37, No.2, Routledge, Taylor&Francis group, 2003, p.139 – 155.

⁶⁸Durkham M. The American Far Right and 9/11 // Terrorism and Political Violence, Vol.15, No. 2, Published by Frank Cass, London, Summer 2003, p.96 – 111.

⁶⁹Holland B.L. Surviving leisure time racism: the burden of racial harassment on Britain’s black footballers// Leisure Studies, nr.16, E&FN Spon, 1997, p. 261 – 277.
Cashmore E. The Lague of Racism, Allen&Unwin, London, 1987.

⁷⁰Cashmore E. No Future. Heinemann, London, 1984.

⁷¹Лысюк И. Ультраправая музыкальная сцена России на примере black metal и pagan metal// Political Sphere, nr.14, 2010, p.159 – 177, www.cceol.com
Ластовский, А. Роль музыки в неонацистской пропаганде среди молодежи // Сайт журнала «Brangolf». http://www.thepaganfront.com/brangolf/library/music_propaganda.html

⁷²Verkhovsky, A. Ultra – Nationalists in Russia at the onset of Putin’s Rule// Nationalities Papers, nr.28(4), 2000, p.707 – 722.

⁷³Pilkington H., Popov A. Understanding Neo – paganism in Russia: Religion? Ideology? Philosophy? Fantasy?// Subcultures and New Religious Movements in Russia and East – Central Europe, Cultural Identity Studies, volume15, 2009, p.253 – 304.

⁷⁴Giroux H.A. White Squall: Resistance and the Pedagogy of Whitmess// Cultural Studies, nr. 11 (3), Routledge,1997, p.376 – 389.

(juodumas)⁷⁵, imigracijos proceso ir su juo susijusių problemų kontekste⁷⁶, holokausto neigimą⁷⁷, subkultūrų kibernetinę erdvę⁷⁸, kultūros studijų teorijas⁷⁹. Taip pat apie politinius lyderius ir organizacijas, pritraukiančius į savo gretas jaunimą, tarp jų ir skinhedus⁸⁰, paauglių problemas⁸¹, stereotipus⁸², delikvenciją ir maskulinizmą⁸³, rasinį terorizmą ir rasizmą⁸⁴, nacizmą ir fašizmą Rusijoje⁸⁵, filosofiją⁸⁶, neapykantos nusikaltimus (*Hate crimes*) ir smurtą prieš gėjus⁸⁷, fašizmą ir antifašizmą Didžiojoje Britanijoje⁸⁸, turizmą⁸⁹, tautinių mažumų problemas⁹⁰,

⁷⁵Ross R. Viewing (p)leasure, v(e)w pain: black audiences and British television// *Leisure Studies*, nr.16, E&FN Spon, 1997, p.233 – 248.

⁷⁶Wal T.J. The Discourse of the Extreme right and its Ideological Implications: The case of the Alleanza nazionale on Immigration// *Patterns of Prejudice*. Institute for Jewish Policy Research, vol.34, no.4, Sage Publications (London, Thousand Oaks, New Delhi), 2000, p.37 – 51.
Schuster L. Common sense or racism? The treatment of asylum – seekers in Europe// *Patterns of Prejudice*, vol.37, no.3, Routledge, 2003, p.233 – 255.

⁷⁷Rock S. Russian revisionism: Holocaust denial and the new nationalist historiography// *Patterns of Prejudice*. Institute for Jewish Policy Research, vol.34, no.4, Sage Publications (London, Thousand Oaks, New Delhi), vol.35, no.4, 2001, p.64 – 76.

⁷⁸Eglash R. Cybernetics and American Youth Subculture// *Cultural Studies*, nr. 12(3), Routledge, 1998, p.382 – 409.

Mikula M. Virtual Landscapes of Memory// *Information, Communication & Society*. T.6:2, Routledge, Taylor&Francis Ltd, 2003, p.169 – 186.

Back L. Aryans reading Adorno: cyber – culture and twenty – first – century racism// *Ethnic and Racial Studies*, Vol.25, No.4, Routledge, Taylor&Francis Ltd, July 2002, p.628 – 651.

⁷⁹Cohen P., Ainley P. In the Country of the Blind?: Yout studies and Cultural Studies in Britain// *Journal of Youth Studies*, vol.3, no.1, Taylor&Francis Ltd, 2000, p.79 – 95.

⁸⁰Michael G. The Revolutionary Model of Dr. Williams L.Pierce// *Terrorism and Political Violence*, vol.15, no.3, published by Frank Cass, London, 2003, p.62 – 80.

Kopecky P., Mudde C. *Uncivil Society? Contentious Politics in Post – communist Europe*. London and New York: Routledge, 2003.

Mallki L. Apocalypse – Not in Finland. Millenarianism and Expectations on the Eve of the Year 2000/ *Millennial Violence*, 2002, p.187–2010.

Rucht D., Neidhardt F. Towards a ‘Movement Society’? On the possibilities of institutionalizing social movements// *Social Movement Studies*, Vol.1, No.1, Carfax Publishing, Taylor&Francis Ltd, 2002, p.7 – 30.

Kasekamp A. Extreme – right parties in contemporary Estonia// *Patterns of Prejudice*, vol.37, no.4, Routledge, Taylor&Francis group, 2003, p.233 – 255.

⁸¹Thurlow C. The Usual Suspects? A Comparative Investigation of Crowded and social – type Labelling among Young British Teenagers// *Journal of Youth Studies*, vol.4, no.3, Taylor&Francis Ltd, 2001, p.319 – 334.

Markowitz F. Not Nationalist: Russian Teenagers, Soulful A – politics// *Europe – Asia Studies*, vol.51, no.7, University of Glasgow, 1999, p.1183 – 1198.

Hendry B.L., Kloen M., Wood S. Young People Talking About Adolescent Rural Crowds and Social Settings// *Journal of Youth Studies*, vol.5, no.4, Taylor&Francis Ltd, 2002, p.357 – 374.

Helve H. *Unification and Marginalisation of Young People*. Helsinki, Youth Research Programme, 1999.

⁸²Mather M., Johnson K.M., De Leonardis D.M. Stereotype Reliance in Source Monitoring: Age Differences and Neuropsychological Test Correlates// *Cognitive neuropsychology*, No.16 (3/4/5), Princeton University, USA, 1999, p.437 – 458.

⁸³Skogen K., Wichstrom L. Delinquency in the wilderness: patterns of recreation activities and conduct problems in the general adolescent population// *Leisure Studies*, nr.15, E&FN Spon, 1996, p.151 – 169.

⁸⁴Broadnax W. *Diversity and Affirmative Action in Public Service*. Oxford, Westview Press, 2000.

⁸⁵Shenfield S.D. *Russian Fascism: Traditions, Tendencies, Movements*. London and Armonk, NY: M.E.Sharpe, 2001.

⁸⁶Schirato T., Webb J. Bordieus’s Notion of Reflexive Knowledge// *Social Semiotics*, vol.12, no.3, Taylor&Francis Ltd, 2002, p.255 – 268.

⁸⁷Willis G.D. Hate crimes against gay males: an overview// *Issues in Mental Health Nursing, Healthsciences*, Taylor&Francis Ltd, nr.25, 2004, p.115 – 132.

⁸⁸Kusher and Nadia Valman. *Remembering cable street: fascism and anti – fashism in British society*. London: Valentine Mitchell, 2000.

kinematografijos kontekste⁹¹, *straightedge* judėjimą⁹², apie pokarinį mistinį (okultinį) nacionalsocializmą⁹³ ar neonacizmą⁹⁴, subkultūrų muziką⁹⁵.

3. Skinhedų subkultūros tyrinėjimai Lietuvoje

Išsamių skinhedų subkultūros tyrimų Lietuvoje iki šiol nebuvo, tačiau yra publikuota keletas straipsnių, apgintų magistro darbų, bei fragmentiškai paliesta skinhedų tema platesniame kontekste, pavyzdžiui, pagonių ir metalistų subkultūrų, maskulinizmo studijose, menotyrinio pobūdžio darbuose.

Viena pirmųjų publikacijų, paliečiančių skinhedų subkultūrą Lietuvoje – 2003 m. pasirodęs A. Gavėnaitės straipsnis „Delinkvencijos raiška neformaliose jaunimo grupėse“⁹⁶. Jame pristatomas trijų neformalių Lietuvos jaunimo grupių: futbolo fanų *ultru*, nacionalistiškai nusiteikusių skinhedų ir baikerių klubo *Vorai* kokybinis tyrimas. Autorė, vadovaudamasi JAV kriminologo David Matza delinkvencijos teorija, analizuoja delinkvencijos raišką šiose grupėse siekiant išsiaiškinti, kokiai – *delinkventinei* ar *delinkvencijos*- raiškai priskirtinos grupės. Taip pat nagrinėja, kaip vyksta socialinių normų neutralizacijos procesas ir dreifas nuo konvencinių normų laikymosi iki nusižengimo. Autorė prieina išvadų, jog minėtos grupės turi delinkvencijos, bet ne delinkventinės subkultūros bruožų, o grupių nariai yra normalūs, neutralizavę socialinių normų poveikį, paaugliai, kartais darantys nusižengimus⁹⁷.

Užuominų apie skinhedų subkultūrą aptinkame 2004 m. išleistoje E. Ramanauskaitės monografijoje „Subkultūra: fenomenas ir modernumas“⁹⁸. Autorė savo studijoje plačiau analizuoja pagoniškojo metalo, neopagonių, elektroninės muzikos vakarėlių subkultūrines realijas, tačiau fragmentiškai aptaria ir kitas subkultūrines grupes, tarp kurių patenka ir

⁸⁹Schollmann A., Perkins C. Harvey, Moore K. Rhetoric, claims making and conflict in tpuristic place promotion: the case of central Christchurch, New Zealand// Tourism Geographies, nr. 3 (3), Routledge, Taylor&Francis group, 2001, p.300 – 325.

⁹⁰Ram H.M. Democratization though European Integration: The Case of Minority Rights in the Czech Republic and Romania// Studies in Comparative International Development, Vol.38, No.2, Summer 2003, p.28 – 56.

⁹¹Mitchell T. Clara Law's Floating Life and Hong Kong – Australian 'flexible citizenship'// Ethnic and Racial Studies, Vol.26, No.2, Taylor&Francis group, March 2003, p.278 – 300.

⁹²Wood R.T. The Straightedge Youth Sub – Culture: Observations on the Complexity of Sub – Cultural Identity// Journal of Youth Studies, Vol.6, Nr.1, Carfax Publiushing, 2003, p.33 – 52.

⁹³Kaplan J. The post – war paths of occult national socialism: from Rockwell Madole to Manson// Patterns of Prejudic. Institute for Jewish Policy Research, vol.35, no.3, Sage Publications (London, Thousand Oaks, New Delhi),2001, p.41 – 67.

⁹⁴VirchowF. The groupuscularization of neo – Nazism in Germany: the case of the Aktionsburo Norddeutschland// Patterns of Prejudic, Vol.38, No.3, Routledge, Taylor&Francis group, 2004, p.56 – 70.

⁹⁵Gauthier F., Bischoff J.L. Tribus musicales, spiritualité et fait religieux. Enquête sur les mouvances rock, punk, skinhead, gothique, hardcore, techno, hip-hop// Archives de sciences sociales des religions, Nr.142 , Paris, L'Harmattan, coll., « Univers musical », 2008.

⁹⁶Gavėnaitė A. Delinkvencijos raiška neformaliose jaunimo grupėse // Sociologija. Mintis ir veiksmas Nr. 2. Klaipėda, KU Sociologijos katedra. 2003. P.103 – 118.

⁹⁷Ten pat.

⁹⁸Ramanauskaitė E. Subkultūra. Fenomenas ir modernumas // Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas. 2004.

skinhedai. E. Ramanauskaitė pastebi, jog skinhedai bendrauja su metalo muzikos subkultūrinėmis grupėmis. Taip pat pamini šios subkultūros sąsajas su futbolo gerbėjais, subkultūrai būdingą patriotizmą ir smurto aspektą. Patikslinama, jog be dešiniųjų skinhedų egzistuoja ir kitų kryptų skinhedų subkultūrinės grupės⁹⁹.

Sociologas A. Tereškinas savo knygoje „Vyrų pasaulis: vyrai ir žaizdos vyriškumas Lietuvoje“¹⁰⁰ savo skyriuje „Lietuviškas protesto vyriškumas: keletas vizualinės sociologijos pastabų“¹⁰¹ analizuoja skinhedų subkultūros narių nuotraukas vizualinės sociologijos metodais. Autorius atlikdamas vizualinę analizę daugiausia remiasi australų sociologo, vyriškumo tyrinėtojo R. Connell, taip pat postmodernybės teoretiko J. Baudrilliano teorinėmis įžvalgomis. A. Tereškino teigimu, pateiktos subkultūros narių nuotraukos – marginalizuoto protesto vyriškumo, perdirbančio hegemoninės galios, pasididžiavimo, valdžios temos skurdo, nerimo, abejingumo ir bejėgiškumo kontekste, interpretacija¹⁰². Autorius taip pat samprotauja, jog nuotraukose atsiskleidžiantis vyriškumas tampa normatyvine reguliuojančia lietuviško vyriškumo fikcija¹⁰³. Pats vyro kūnas tampa svarbiausiu kultūriniu ištekliu, savotišku ginklu ir užkarda nuo asmeniui gresiančių pavojų¹⁰⁴. Pateiktos nuotraukos, anot A. Tereškino rodo, ką Lietuvoje reiškia būti vyru, kas yra socialinis protestas, neapykanta, pasipriešinimas, įniršis, žvilgsnis¹⁰⁵. Apibendrinant autoriaus mintis, galima teigti, jog aptariamoje knygoje skinhedai įgyja neapykantos ir protesto nešėjų įvaizdį, kurį pabrėžia išoriškai, vaizduojami kaip patys kenčiantys savo protesto pasekoje asmenys.

Apie skinhedus užsimena ir sociologas L. Kraniauskas straipsnyje „Posovietinis vyriškumas: išbrauktas ar nepastebėtas dienotvarkės klausimas?“¹⁰⁶. Jame, kalbėdamas apie miesto subkultūras ir vyriškumo aspektą, autorius pastebi, jog tokios subkultūros kaip hipiai, homoseksualai, rokeriai, metalistai, pankai, skustagalviai (skinhedai), futbolo sirgaliai, nusikaltėlių subkultūros yra vyriškas pasaulis, kuriame moterys yra tik pasyvios stebėtojos¹⁰⁷.

G. Mažeikis, straipsnyje „Simbolinių pasaulių kūryba ir kolonizacija“¹⁰⁸, užsimena apie skinhedus, teigdamas, kad ši subkultūra šalia falologocentrinių, maskulinistinių simbolių, turi ir

⁹⁹Ten pat, p.215.

¹⁰⁰Tereškinas A. Vyrų pasaulis: vyrai ir žaizdos vyriškumas Lietuvoje. Baltos lankos, 2011.

¹⁰¹Ten pat, p. 229 – 238.

¹⁰²Ten pat, p.238.

¹⁰³Ten pat.

¹⁰⁴Ten pat, p.234.

¹⁰⁵Ten pat, p.236.

¹⁰⁶Kraniauskas, L. Posovietinis vyriškumas: išbrauktas ar nepastebėtas dienotvarkės klausimas? (I) // Sociologija. Mintis ir veiksmas, nr. 2, 2008, p.110–123.

¹⁰⁷Ten pat, p.116.

¹⁰⁸Mažeikis G. Simbolinių pasaulių kūryba ir kolonizacija // Grupės ir aplinkos. Tarpdisciplininis mokslo darbų leidinys = Groups and Environments. Interdisciplinary Research Studies. Ed. Ramanauskaitė E. T.1, VDU, Kaunas, 2009, p.29 – 48.

tam tikrus bendruomeniškumo bruožus, kuriuos užtikrina bendri pasakojimai, herojai, legendos, susibūrimai, ritualai, išoriniai simboliai¹⁰⁹.

M. Miselytė straipsnyje „Jaunimo subkultūrų moralinių sprendimų kompetencijos ypatumai“¹¹⁰ į skinhedus bando pažvelgti iš psichologijos mokslo pozicijų. Ji lygina minėtą subkultūrą su gotų subkultūra. Analizuodama moralinių pasirinkimų sprendimų specifiką tarp skinhedų ir gotų, autorė prieina prie išvados, kad šių grupių moraliniai sprendimai yra skirtingi.

A. Kalėdienė pastebi bruožus, siejančius metalistų ir skinhedų subkultūrinių grupių narius. Straipsnyje „Etninių simbolių raiška jaunimo subkultūrinėse grupėse“¹¹¹ autorė teigia, jog abi minėtos subkultūros sieja pomėgiai tai pačiai muzikai, juodai spalvai ir militaristiniams elementams aprangoje, karingai ir patriotinei muzikinių kūrinių tematikai.

M. Peleckis 2011 m. išleistoje enciklopedinio pobūdžio knygoje „Lietuvos rokas: ištakos ir raida“¹¹², skirtoje roko muzikos apžvalgai Lietuvoje, skiria dėmesio ir skinhedų subkultūrai skyriuje „Skinų muzika ir subkultūra Lietuvoje“¹¹³. Autorius trumpai aprašo skinhedų subkultūros bruožus, išvardina šiai subkultūrai būdingus muzikinius stilius, pamini Lietuvoje grojančias skinų muzikines grupes ir vykstančius festivalius. Taip pat atskirose knygos dalyse aprašo skinhedų muziką (patriotinį roką, RAC) kuriančių grupių „Diktatūra“¹¹⁴, „Baltas triukšmas“¹¹⁵, „Tiesiai šviesiai“¹¹⁶, „Židiny“¹¹⁷ atsiradimo istoriją ir raidą.

Menotyriniu - antropologiniu atžvilgiu skinhedų subkultūrą paliečia ir T. Pabedinsko bei R. Pranskevičiūtės 2012 m. leidinys „Subkultūra“¹¹⁸. Minėtame leidinyje įvairių subkultūrų atstovų ir alternatyvios pasaulėžiūros asmenų tapatybė ir individualumas atskleidžiami ir tekstais, ir vaizdais. Peteikiamos profesionaliai atliktos fotografijos ir paties respondento savo tapatybę nusakantis tekstas, tarp kurių patenka ir du dešinėsios skinhedų krypties atstovai.

2013 m. pasirodo esejistinio pobūdžio knyga, kurioje kalbama ir apie skinhedus. Tai E. Girskio „Keturi: atsisveikinimas su Diktatūros karta“¹¹⁹. Knygoje autorius esė stiliuje pateikia savo subjektyvius išgyvenimus, kurių dalį sudaro bendravimas su skinhedų subkultūros atstovais, dalyvavimas su jais bendruose renginiuose. Nors minėta knyga nėra mokslinio

¹⁰⁹Ten pat, p.35.

¹¹⁰Miselytė M. Jaunimo subkultūrų moralinių sprendimų kompetencijos ypatumai// Grupės ir aplinkos. Tarpdisciplininis mokslo darbų leidinys = Groups and Environments. Interdisciplinary Research Studies. Ed. Ramanauskaitė E. T.1, VDU, Kaunas, 2009, p.221-243.

¹¹¹Kalėdienė A. Etninių simbolių raiška jaunimo subkultūrinėse grupėse// Grupės ir aplinkos. Tarpdisciplininis mokslo darbų leidinys = Groups and Environments. Interdisciplinary Research Studies Ed. Ramanauskaitė E. T.3, VDU, Kaunas, 2012, p.131-150.

¹¹²Peleckis M. Lietuvos rokas: ištakos ir raida. Vilnius, Mintis, 2011.

¹¹³Ten pat, p.434 – 435.

¹¹⁴Ten pat, p. 433 – 434.

¹¹⁵Ten pat, p. 424 – 425.

¹¹⁶Ten pat, p. 524 – 525.

¹¹⁷Ten pat, p. 539 – 540.

¹¹⁸Pabedinskas T., Pranskevičiūtė R. Subkultūra. VDU, 2012.

¹¹⁹Girskis E. Keturi: Atsisveikinimas su Diktatūros karta. Vilnius, LTJS, 2013.

tiriamąjį pobūdį, tačiau įdomi kaip kultūrinio teksto pavyzdys (savo patirtis ir išvalgas apie skinhedus pateikia su jais artimai bendravęs asmuo).

V. Ožeraitytės magistro darbas, apgintas 2007 m. „Tradicioniai skinhedai Lietuvoje. Identitetas ir subkultūros tradicijos“¹²⁰ – bene vienintelis bandymas analizuoti ne tik dešiniųjų skinhedų, bet ir kitų kryptų skinhedus Lietuvoje. Savo darbe autorė aprašo *tradicinius* (*trade*) skinhedus, kurie didesnę dėmesį skiria skinhedų subkultūriniam stiliui, nei politikavimui. Taip pat apibrėžia takoskyrą tarp skirtingų skinų kryptų Lietuvoje, lygindama *tradicinius* ir dešiniųjų (*nacionalistinius*) skinus.

R. Radžvilienė 2010 m. apgintame magistro darbe „Globalizacija ir jaunimo subkultūriniai judėjimai Lietuvoje: alternatyvaus etninio identiteto paieškos“¹²¹ išsikelia tikslą išanalizuoti lietuvių tautinio tapatumo apraiškas skinhedų ir neopagonių subkultūrų ideologijos konstravime. Autorė prieina prie išvados, jog minėtos subkultūros veikia kaip atsvara globalizacijos procesui, o skinhedų subkultūrinio tapatumo konstravime galima pastebėti daug tautinio tapatumo elementų, kurie atsiskleidžia aprangoje, muzikoje, naudojamoje simbolikoje.

J. Subačiūtė magistriniame darbe „Jaunimo agresyvumas ir kultūra: Lietuvos skinhedų atvejis, 2012m.“¹²² siekia paaiškinti agresyvumo priežastis skinhedų subkultūroje lyginant ją su futbolo sirgalių – ultrų subkultūra. Autorė prieina prie išvados, jos jaunimo agresijos priežastis lemia ne tik auklėjimas šeimoje, asmens vertybinės nuostatos, bet ir socialinio vaidmens bei grupinio tapatumo paieškos. Minėta tema paskelbtas A. Gaižučio ir J. Subačiūtės straipsnis „Agresyvumo raiška Lietuvos skinhedų ir ekstremalių futbolo sirgalių (ultrų) subkultūrose“¹²³.

Bandymų rašyti skinhedų subkultūros tematika galima aptikti ir studentų referatuose, kursiniuose, bakalauro darbuose, pvz., kaip Ž. Vrubliauskaitės „Skinhedų subkultūra Lietuvoje“¹²⁴. Apibendrinant galima teigti, jog skinhedų subkultūra į tyrinėtojų akiratį Lietuvoje patenka tik po 2000 -ųjų metų, tačiau susidomėjimas šia subkultūra palaipsniui auga. Skinhedų subkultūros realijomis pradeda domėtis įvairių sričių studentai, mokslininkai, menotyrininkai.

4. Skinhedų subkultūros kilmė Lietuvoje

Lietuvoje skinhedų subkultūrinės grupės susiformuoja atgavus nepriklausomybę, apie 1994 - uosius metus. Jų atsiradimas siejamas su Vilniaus „Žalgirio“ komandos futbolo fanais ir

¹²⁰Ožeraitytė V. Tradicioniai skinhedai Lietuvoje. Identitetas ir subkultūros tradicijos. Magistro darbas, VDU, Kaunas 2007.

¹²¹Radžvilienė R. Globalizacija ir jaunimo subkultūriniai judėjimai Lietuvoje: alternatyvaus etninio identiteto paieškos. Magistro darbas, ŠU, Šiauliai, 2010.

¹²²Subačiūtė J. Jaunimo agresyvumas ir kultūra: Lietuvos skinhedų atvejis. Magistro darbas, Lietuvos Edukologijos universitetas, Vilnius, 2012.

¹²³Gaižutis A., Subačiūtė J. Agresyvumo raiška Lietuvos skinhedų ir ekstremalių futbolo sirgalių (ultrų) subkultūrose //Sporto mokslas, nr. 3(69), Lietuvos Sporto Informacijos centras, Vilnius, 2012.

¹²⁴Vrubliauskaitė Ž. Skinhedų subkultūra Lietuvoje. Bakalauro darbas, VU, Vilnius, 2005.

tarp jų pasklidusiomis skinhedų subkultūros idėjomis, atėjusiomis iš Vakarų. Apie 1995-uosius metus Vilniuje susikuria ir pirmoji dešiniųjų skinhedų idėjas ir muziką propaguojanti grupė – „Diktatūra“. Skinhedų subkultūra išplinta ir po kitus Lietuvos miestus. Stipriausios ir gausiausios grupės judėjimo pradžioje susiformuoja Vilniuje ir Klaipėdoje. Taip pat skinhedų grupės, vis dar glaudžiai susijusios su vietinių futbolo rinktinių palaikymu, susikuria Kaune, Šiauliuose, Panevėžyje, Alytuje. Pavieniai skinhedų subkultūros atstovai, ar trumpą laiką veikiančios nedidelės grupelės pasirodo ir mažesniuose miestuose, tokiuose kaip Kėdainiai, Elektrėnai ar Ukmergė. Visuomenėje ši subkultūra lieka mažai pastebėta iki 2008 m. Kovo 11-osios skinhedų eisenos. Beveik dešimtmetį vykstančią eisena pirmą sykį užfiksuoja žiniasklaida ir kelis mėnesius iš eilės plačiai eskaluoja šią temą kaip neeilinę sensaciją. To pasekoje skinhedų subkultūra tampa žinoma ir plačiai visuomenei. Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, be dešiniųjų pažiūrų skinhedų egzistuoja ir kiti – *Sharp* skinai, *Oi!* skinai, *tradiciniais* save vadinantys skinhedai, kurie atmeta nacionalizmo ir kitas dešiniąsias idėjas, laiko save dešiniųjų skinhedų alternatyva. Tačiau Lietuvoje šių skinhedų gerokai mažiau nei dešiniųjų, todėl žiniasklaidos ar visuomeniniame kontekste jie praktiškai lieka nepastebėti. Dešiniųjų skinhedų tinklas apima grupes ir atskirus individus didžiuosiuose Lietuvos miestuose: Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje ir t.t. Apytikrį tinklo žemėlapi galima sudaryti tik laiko pjūvio atžvilgiu, nes grupių aktyvumas ir individų priklausymas grupėms nuolat keičiasi. Dešiniųjų skinhedų skaičių Lietuvoje galima grupuoti pagal aktyvumą – pačių aktyviausių, vykdančių aktyvią veiklą skinhedų yra iki 40 – 50 žmonių. Mažiau aktyvių asmenų skaičius gali siekti iki 100 ar daugiau. Prie minėtų skaičių pridėjus anksčiau aktyviai veikusius, bet jau nebedalyvaujančius skinhedų veikloje asmenis, skaičius galėtų išaugti keliagubai, tačiau tai nėra fiksuoti skaičiai, o apytikris autoriaus skaičiavimas remiantis bendravimo patirtimi su šios subkultūros atstovais. Tuo tarpu kitos krypties skinhedai kaip *sharp* ar *oi!*, autoriaus žiniomis nesudaro autonomiškų grupių, nes tam per mažas skaičius asmenų, turinčių šias subkultūrines tapatybes. Todėl *Sharp* ir *Oi!* skinhedai įsilieja į bendras grupes su *Antifa*¹²⁵ grupuotėmis ar pankais. Apie antifašistines idėjas pankų subkultūriniame lauke Lietuvoje galime aptikti R. Šatūnienės disertacijoje¹²⁶.

Tyrimo metu apklausti skinhedų grupių nariai jau nebepriklausė pirmajai bangai, į judėjimą įsiliejo daugiausia jau po 2000 -ųjų metų, todėl neturi daug žinių apie subkultūros atsiradimą Lietuvoje. Jų žiniomis, skinhedų atsiradimo pradžia sietina su futbolo sirgaliais,

¹²⁵ *Antifa* – mokslinių publikacijų apie *antifa* judėjimą Lietuvoje nėra. Autoriaus duomenimis, šis judėjimas susiformavo Lietuvoje šiek tiek vėliau nei skinhedų. Jo pagrindą sudaro pankų subkultūrai bei *antifa* (*Sharp*) skinams save priskiriantys asmenys. Pastarųjų Lietuvoje nėra daug. Vykdo smurtines ir protesto akcijas prieš dešiniuosius skinhedus ir patriotinio jaunimo organizacijas.

¹²⁶ Šatūnienė R. Pankų subkultūra Lietuvoje: Tapatybės bruožai. Daktaro disertacija. VDU, Kaunas, 2008.

pirmieji skinhedai buvo gerai organizuoti, skinhedu negalėdavo tapti kitatautis ir pan. Šią informaciją apibendrinu ir pagilinu pirmajai skinhedų bangai priklausęs respondentas R48.

Tyrimo duomenimis, pirmos žinios apie skinhedų subkultūrą ėmė plisti stadione tarp „Žalgirio“ klubo sirgalių. Daugiau informacijos apie subkultūrą buvo galima rasti užsienio filmuose, iš kurių žinomiausias – „Romper Stomper“ (1992 m.). Tačiau pirmosios skinhedų grupės susiformavimą Vilniuje nulėmė ne susižavėjimas mada, bet gatvės konfliktai tarp jaunimo grupuočių. Lietuvių tautybės jaunuoliai, neretai priklausantys ir kultūriniam *underground'ui* patirdavo spaudimą ir agresiją iš popkultūros atstovų *budulių (forsų, urlaganų)* kurie Vilniuje paprastai buvo rusų tautybės. Čia konfliktai tarp jaunimo kultūrinių/ subkultūrinių grupių, kitaip nei Kaune ar Šiauliuose turėjo ir etninį atspalvį.

Skinai, jie ten garbę savo aršiai gynė. Pradžioj mes iš šono žiūrėjom, po to mus užkniso, mes ten Lazdynuose gyvenom, ir aš tokioj laiptinėj gyvenau – vieni kacapai. 13 -tam bute, penktas aukštas, nu toliausiai, lifto nėra ir pastoviai ten kokios šaikelės gerdavo. Aš ilgaplaukis buvau. Ir pastoviai muštynės prasidėjo nuo 17 -kos metų. Taip apstumdydavo, dar tada karate pradėjau lankyt ir pora sykių man mostelėjo, tada man panižo rankos, nu ir tada jau pastoviai. Taip ar taip nepraeitum. Gauni malkų ten... kirpo kiek kartų, bet nė karto nepavyko... Ten vienu metu sunku gyventi buvo – tu įeisi, tu neišeisi. Taip viskas užkniso, ta visuomenė ne ten nukrypo iš vis. Čia Lietuva Lietuva, jie ant tos Lietuvos padėjo visi. Nu toks į skinus... Pereini ribą kažkokią, išeini iš tos visuomenės ir pradedi kovot. Kažkaip mes ten įsipaišėm, o paskui tas labai padėjo, nes visą laiką buvo pagalba, kas nors atsitiko – atvažiuodavo iš tų kitų rajonų skinų kiek ten būdavo Vilniuje. Būdavam visada pirmose gretose. Iš pradžių mus skriaudė, po to mes pradėjom tuos rusus. Nu ir kažkaip išsikovojom gyvenimą ramesnį.

[R48 VDU KTCA B202]

Formavosi grupė jaunuolių, kurie pasiryžo duoti tvirtą atkirtį gatvėje priekabiaujančioms gaujoms ir skinhedų stilius tapo priemone apsibrėžti savo grupės ribas, pažymėti asmens priklausomybę grupei. Pirmoji banga išsiskyrė griežta tvarka ir organizuotumu.

Ta pirma banga buvo labai organizuota, tu turi padėt, tu turi atstovėt, tu neturi teisės praeiti pro šalį, tu atstovauji visą tą organizaciją, saviškius, kad tave žinotų. Ir tas davė vaisių. Tada buvo pagarboj ten *šaikos* visokios, ten gatvėj *marozėlių, mafijozų*, ko tik nori, ten buvo masė, ir ramiai nelabai galėjai vaikščiot. Pas mus lietuviškai paklausia valandų, tu atsakai lietuviškai, tau pridaužo snukį, taip paprastai. Eidavo ruskiai, sulįsdavo į lietuvių diskoteką darydavo tvarką. Tai mes su tais skinais, jau gal 8 buvo, 9, su armatūrom ištrankėm visus, bet taip ištrankėm kad jie nerado per kur pabėgt, nu aišku, padėjo dar ilgaplaukiai, ten vietiniai keli, ir buvo padaryta tvarka, visi susižavėjo. Iš tiesų tie skinai buvo savisaugos būriai, pavadinkim taip. Ten nebuvo kad kažką mušt, jau vėliau, ten pirmoj vietoj tai buvo gynyba nuo visų *kacapų* ir *urlaganų* visokių.

[R48 VDU KTCA B202]

Buvo skiriamas didelis dėmesys pačių grupės narių disciplinai, elgesiui. Grupės nariais tuo metu negalėjo tapti kitataučiai. Taip pat ir stiliaus negalėjo naudoti nepriklausantys grupei asmenys. Pabandę naudoti skinhedų subkultūros stilių nepriklausantys grupei asmenys sulaukdavo skinhedų atsako.

Būdavo ten momentai, kad trečdalis ar pusė pastangų kovinių eidavo savo viduj. Ten ką nors pridirbo, tai pridaužyt savą ir taip toliau. Jis gali tapti ir nebesavas. Dar lįsdavo ten visoki *kacapai – ja ruskij za litovskij nacyji*. Tai būdavo siunčiami velniop. Tai būdavo taip, kad jie bandydavo savo grupes burti, mes vis tiek būsim *skinai*. Mes juos tada medžiodavom. Ir nė vieno ten neliko. Ir tęsėsi 4 – 5 metus kad buvo viena tik pakraipa. Ir niekas neturėjo teisės nei skust galvos, nei su tais *kerzais*, nu jokio ten panašaus *imidžo* negalėjai.

[R48 VDU KTCA B202]

Skinhedai padėdavo ne tik savo grupės nariams, bet ateidavo į pagalbą ir tiems lietuviams, kurie nukentėdavo nuo rusakalbių: „toks garbingas dalykas būdavo kitiem padėt. Kokie lietuviai turi problemų su tais *kacpais*, nueini ir padedi. Neturi teisės nepadėt“ (R48 VDU KTCA B202). Griežta tvarka, organizuotumas ir skinhedų akcijos davė rezultatų, skinhedų grupė ir jos nariai išsikovojo pagarbą tarp gatvės gaujų.

Baigėsi tuo, kad tie *kacapai* pasidarė geriausi draugai. Vieną kartą sutikau kažkada čia tarpuvartėje penkiese. Vienas, kuris ten gavęs stipriausiai buvo, kiti šiaip apsidaužę tris kartus, bet taip stipriai. Jie ten alų padėjo užsinešti į penktą aukštą. Nu tipo įlindo į draugus, pradėjo gerbt, bet jau ten kaip. Gyvybės ir mirties klausimas. Realiai pavojinga gyvybei... Nu, tas turi prasmę, nes tavęs kitaip negerbs, ypač ta fauna, kurią čia susileidžia. Va, kai jie gauna lupt gerai, gauna atkirtį.

[R48 VDU KTCA B202]

Tyrinėjant skinhedų subkultūrinių grupių formavimosi klausimus, buvo kreipiamas dėmesys ir į jų santykius su kitomis grupėmis. Skinhedų judėjimo pradžia išsiskiria tuo, jog pradžioje nebuvo konfliktuojama su pankais: „Pankai buvo geriausi draugai. Varveklis turėjo Diktatūroj dainuot. Jam *biškį* buvo sunku, nes kvadratais [groti] pankroku buvo pripratęs“ (R48 VDU KTCA B202). Vėliau, tarp pankų iš Vakarų pasklidus antifašizmo idėjoms, skinhedams buvo priklijuota „nacių“ etiketė ir prasidėjo nesutarimai.

Susiformavus skinhedų subkultūra vis tik nebuvo labai skaitlinga, jos narių skaičius svyravo nuo 7 iki apie 30 narių:

1998 m. buvo jau virš 30 žmonių. Nu ir buvo ten tokia nesąmonė, kad susėmė beveik visus tada, pasodino pora. Ir tada iškriko visas tas. [...] Pagrinde buvo Vilniuje, buvo ir Klaipėdoj keletas. [...] Atsimenu po krizės vienam būry būdavo virš tridešimt. Šiaip aš matęs iš patirties ir taip visur yra, kad trisdešimt yra riba tokiam mieste. Tada jau kaip organizacijoj vyksta kažkas, nesvarbu kokia organizacija. Buvo užsirauta ant didelių nemalonumų. Ir tada

iškriko viskas, liko gal septyni-aštuoni žmonės. Liko ištvermingiausi, atkakliausi. Paskui kažkaip ten viskas atsibudo.

[R48 VDU KTCA B202]

Pirmajai skinhedų bangai priklausę nariai, pasitraukę iš skinhedų veiklos, pasuka asmeninės karjeros keliu, sukuria šeimas (pvz., respondentas R48 apsigina biochemijos mokslų daktaro laipsnį ir tampa mokslininku). Pirmąją bangą keičia kita, kuri siekia tęsti pradėtą griežto organizuotumo, vidinės tvarkos tradiciją, tačiau palaipsniui skinhedų judėjimas tampa laisvesnio pobūdžio, nebe taip griežtai žiūrima į subkultūrinio stiliaus naudojimą, tarp skinhedų atsiranda kilusių iš mišrių šeimų, ar ne lietuvių tautybės asmenų.

Taigi, dauguma autorių subkultūrų atsiradimo ir išsivystymo priežastis sieja su pokarinių visuomenių socialine kaita bei su ja susijusios socialinės klasės bendruomenių ypatumais. Vėliau bandoma aiškinti subkultūras, siejant jas su tam tikrų klasių bruožais ar vertybinėmis orientacijomis, kurios galėjo įtakoti vienokias ar kitokias subkultūrines išraiškas. Tyrinėjimuose apie skinhedus *socialinės klasės* kategorijai teikiama vis mažiau reikšmės. Teigiama, jog jie jau nebeatstovauja darbo klasei, darbo klasės atkūrimas tampa mitologizuotas, simbolinis, o skinhedų tapatybė vystosi iš lokalių idėjų, tokių kaip tauta, etniškumas, regionas, miestas ar rajonas. Išskyla ir europiečio identitetas. Po 1990-ųjų metų pasirodę darbai beveik visi be išimties kalba apie dešinėsios krypties skinhedus, dažnai juos pateikiant ir radikalių pažiūrų politinių partijų, kitų dešiniųjų organizacijų ir subkultūrų kontekste.

Skinhedų subkultūra nėra statiškas, bet besikeičiantis reiškinys, reaguojantis į išskylančias laikmečio aktualijas, socialinius ir kultūrinius visuomenės pokyčius. Skinhedų subkultūrinės grupės kuria savo tapatybę besiremiamos globalia subkultūrinio stiliaus forma ir jungdamos ją su vietinėmis realijomis. Apžvelgta medžiaga parodo, jog subkultūrinis skinhedų stilius gali talpinti savyje skirtingą ideologinį turinį, tapti patrauklus net ir ideologiškai tarpusavyje konfrontuojančioms jaunimo grupėms.

II. LIETUVOS DEŠINIŲJŲ SKINHEDŲ TAPATYBĖS BRUOŽAI

Analizuojant skinhedų grupių formavimosi reiškinį, svarbi yra identiteto arba tapatumo sąvoka. Pirmasis identiteto terminą pradėjo vartoti psichoanalizės teoretikas Erik H. Erikson. Identitetu jis įvardino giliai pasąmonėje glūdintį *aš* suvokimą, kuris nekinta asmenybei keičiantis¹²⁷. Psichologiškai identitetas susijęs su saviįvaizdžiu, savigarpa ir individualumu. Pasak P. Weinreich, asmens tapatybė apibrežiama kaip visiškai jo paties sukonstruota, kurioje tai, kaip asmuo interpretuoja save dabartyje, susiję su tuo kaip jis save iterpretuoja (vertina) savo praeityje ir kaip jis vertina save tokį, koku siekia tapti ateityje¹²⁸. A. Giddens pastebi, jog tapatumas viena prasme atskleidžia unikalumą ir individualumą, esminius skirtumus, išskiriant asmenį iš kitų ar atitolinant save nuo kitų¹²⁹ (*savimonės identitetas* – A. Giddens terminas); kita prasme jis reiškia tapatybę, kuria asmuo yra priskiriamas arba pats prisiskiria grupei ar kategorijai pagal aiškius bendrus bruožus ir pažymi, koku būdu asmuo yra „toks pat“ kaip ir kiti¹³⁰ (*socialinis identitetas*). Pasak R. Jenkins, kolektyvinis arba subkultūrinis, identitetas yra visuma bruožų, kuriuos tarpusavyje dalinasi atitinkama visuomenės dalis¹³¹. Taigi, išskiriamos dvi pagrindinės tapatybės vertės: individualioji ir kolektyvinė (grupės) tapatybė.

Identiteto formavimas įvyksta per savęs identifikavimą su kitais. Tie kiti gali būti patrauklūs savo bruožais, vertybėmis ir tikėjimais, arba atstumiantys, nuo kurių norisi atsiriboti¹³². Šis požiūris svarbus, nes skinhedų identitetas kuriamas tiek siejant save su grupe ar grupėmis, kurių idėjos atrodo patrauklios ir priimtinos, tiek priešinant save grupėms, kurių vertybės ir pasaulėžiūra atrodo atgrasi. Tapatinimą su patraukliomis vertybėmis galime matyti ne tik siejant save konkrečiai su skinhedų subkultūra, bet ir su kitomis, netgi praeityje egzistavusiomis, grupėmis. Pavyzdžiui, Lietuvos skinhedai savo vertybes sieja su partizanais ar senovės lietuvių kariais, Sausio 13 -osios gynėjais. Tai akivaizdu skinhedų (ir ne tik skinhedų) muzikinių grupių koncertuose, kurių metu atliekant dainas apie partizanus ar senovės karius, skinhedai aktyviai išreiškia savo palaikymą, taip pat rengiamų žygių metu, lankant partizanų bunkerius; skaitomos literatūros, kolekcionuojamos atributikos atvejais. Galime aptikti, tiesa, paprastai karnavaline humoro forma, tapatinantis ir su Vokietijos Trečio reicho kariais. Atitinkamai skinhedų grupės identitetas kuriamas priešpastatant savo vertybes liberalių ar

¹²⁷ H. Erikson H. E. Encyklopedia of Social and Cultural Antropology. A.Barnard, J.Spencer (red.). London, New York: Routlege, 1997, p.292.

¹²⁸ Weinreich, P. The operationalisation of identity theory in racial and ethnic relations, in J.Rex and D.Mason (eds). "Theories of Race and Ethnic Relations". Cambridge: Cambridge University Press, 1986.

¹²⁹ Giddens A. Modernybė ir asmens tapatumas. Vilnius, Pradai, 2000.

¹³⁰ Ten pat.

¹³¹ Jenkins R. Social Identity. New York: Routlege, 1996, p.80-83.

¹³² Weinreich, P, Saunderson, W. (Eds) "Analysing Identity: Cross-Cultural, Societal and Clinical Contexts." London: Routledge., 2003, p .54–61.

kairiųjų pažiūrų grupėms. Pavyzdžiui, skinheadai save suvokia kaip pasisakančius prieš ir atribojančius nuo tokių grupių kaip A. Paleckio politinė partija „Lietuvos Socialistinis Liaudies Frontas“ ar liberalų, tolerantiško jaunimo organizacijų.

R. W. Hood aptaria asmens dalyvavimo įvairiose grupėse atvejus. Tapatybės formavimosi procese labai svarbūs yra tarpasmeniniai santykiai, kaip individas ištraukia į bendruomenes, dalyvauja/tampa nariu grupėse, organizacijose ir pan. Kokias jis bendruomenes pasirinks priklauso nuo daugelio kultūrinių, socialinių, istorinių ir kitokių aplinkybių, tačiau, pasak R. W. Hood, „dauguma duomenų rodo, kad identitetas retai apsiriboja viena grupe“¹³³. Identitetai dažnai yra „hierarchizuojami, ir skirtingai aktyvinami, priklausomai nuo situacinių faktorių“¹³⁴. Tai dar viena teorinė įžvalga, kuri išryškėja ir vykdyto tyrimo metu. Skinheadai gali priklausyti ne tik skinheadų subkultūros grupei, bet ir istorijos rekonstruktorių, baikerių, futbolo fanų grupėms. Tai pat profesinėms grupėms, kurios reikalauja akivaizdaus subkultūrinio ir profesinių identitetų atskyrimo. Pavyzdžiui, dirbdami apsaugininkais, skinheadai vadovaujasi profesinėmis taisyklėmis, bet ne savo vertybėmis: klube užstoja homoseksualų asmenį, prie kurio priekabiauja: „Vienam klube buvo, jau neatpažint [kad gėjus] buvo neįmanoma, nu bet ką, kaip darbas privertė, tai iki tokio lygio, kad čiot ne gint reikėjo“ (R20 VDU KTCA B202).

Skinheadų tapatumui apibūdinti pasaulinėje literatūroje autoriai pasitelkia maskulinizmo ir stiliaus, klasės, etniškumo ir lokalumo (teritorijos) sąvokas, taip pat ir idėjų (ideologijų) aspektą. Skinheadų atveju, Lietuvoje nagrinėjant šios subkultūros identitetą, daugelis minėtų diskursų taip pat yra veiksmingi. Naujų įžvalgų šiai temai gali suteikti savęs pristatymo virtualioje erdvėje tyrimai. Pačioje tyrimo pradžioje, prieš dešimtmetį dar nebuvo kilus mintis analizei pasitelkti grupės narių susikurtų socialinių tinklų paskyrose teikiamą informaciją, nes tuo metu tiesiog šis reiškinys nebuvo taip išplitęs. Bendravimas virtualioje erdvėje daugiausia vyko forumuose, dažniausiai anonimiškai, slepiant savo tapatybę. Užsienio šalių tyrinėtojai ne sykį yra atkreipę dėmesį į subkultūras virtualioje erdvėje, analizavę įvairias forumuose vykstančias diskusijas. Pasaulinėje interneto erdvėje gausu svetainių, kuriose vyksta informacijos sklaida, diskusijos skinheadams artimomis (ar tariamai artimomis) temomis, pvz. „Blood and Honour“¹³⁵, „Stormfront“¹³⁶, „Combat18“¹³⁷ ir kt. Lietuvoje taip pat veikė dešiniųjų skinheadų ir jiems prijaučiančių asmenų svetainė „Lietuvos nacionalinis frontas“¹³⁸, bei lietuviškas „Blood and

¹³³ Hood R.W. Identity. <http://hrr.hartsem.edu/ency/identity.htm>

¹³⁴ Ten pat.

¹³⁵ Internetinė svetainė „Blood and Honour Worldwide“. Prieiga per internetą: <http://www.bloodandhonourworldwide.co.uk/>

¹³⁶ Internetinė svetainė „Stormfront“. Prieiga per internet: <http://www.stormfront.org/forum/t530291/>

¹³⁷ Internetinė svetainė „Combat 18“. Prieiga per internet: <http://www.combat18.org/>

¹³⁸ Internetinė svetainė „Lietuvos nacionalinis frontas“. Prieiga per internetą: <http://www.nflietuva.org>, puslapis lankytas 2007 03 15.

Honour“ filialas¹³⁹. Dar 2006 – 2007 metais šių svetainių forumuose virdavo diskusijos įvairiais skinhedams aktualiais klausimais, tačiau vėliau jie apmirė ir galiausiai visai dingę iš virtualios erdvės. Tuo metu tapo populiariu naudoti socialinius tinklus, dalis skinhedų pradėjo vartoti *one.lt* paslaugas, vėliau itin išpopuliarėjo *facebook.com* socialinis tinklapis. Ir galiausiai, 2013 metais, didžioji tirtos grupės narių dalis jau turėjo savo virtualųjį „aš“ *Facebook* tinkle. *Facebook* paskyrose pateikta informacija neleidžia visapusiškai tirti šią subkultūrą, tačiau suteikia papildomos informacijos, kurią sunku gauti interviu ar net dalyvaujamojo stebėjimo metodu. Pavyzdžiui, nagrinėjant respondentų idėjų, požiūrių į kitas grupes, susidomėjimo ir įsiliėjimo į grupę aspektus, yra patogiausia naudoti interviu medžiagą, kuri gaunama betarpiškai bendraujant su respondentu. Grupės veikloms ir aktyvumui analizuoti labiau tinka dalyvaujamasis stebėjimas ir neformalus bendravimas su respondентаis, kadangi interviu metu ne viskas yra atskleidžiama, ypač tai, kas gali kelti pavojų grupės saugumui. Tuo tarpu, socialinio tinklalapio paskyrų analizė leidžia pamatyti, kaip vizualiai respondentas išreiškia savo tapatumą supančiai aplinkai. Ta aplinka – keli šimtai *Facebook* draugų, tarp kurių ne tik skinhedų grupės nariai, bet ir bendradarbiai, kitos grupės, giminaičiai, bendramoksliai, politikai, galimai prasmukę į draugus oponentai ir t.t. Taigi, save galima vizualiai išreikšti platesniam ratui nei subkultūrinei grupei. Toks saviraiškos būdas yra gana viešas, todėl respondentai atsirenka į paskyrą keliamas nuotraukas pagal tai, kokiais jie nori būti matomi. *Facebook* tinklalapio paskyrų analizė suteikia galimybę pažvelgti į informaciją – straipsnių nuorodas, pasisakymus, nuotraukas, komentarus – kuria dalijasi paskyrų vartotojai. Tokiu būdu galima išskirti aktualias respondentams temas, ar netgi atlikti atvejo analizę, kaip skinhedai reaguoja į konkrečius politinius įvykius ar politikų pasisakymus, pamatyti kas konkrečiu metu yra aktualu grupei. Taip pat *Facebook* paskyra suteikia galimybę tirti virtualų grupiškumą ir informacinę sklaidą: išskirti virtualius grupių tinklus ir tai, kiek plačiai ir kokiom žmonių grupėm pateikiama skinhedams aktuali informacija. Socialinio tinklalapio duomenų analizę rekomenduojama naudoti susipažinus ir bendravus su tiriama grupe realybėje, tuomet bus nesunku indentifikuoti grupę ir virtualioje erdvėje. Taip pat atsiranda galimybė palyginti, kaip grupės narys save išreiškia realybėje, ir kaip virtualiai.

1. Ideologija Lietuvos skinhedų subkultūroje

Vienas prieštaringiausiai vertinamų skinhedų subkultūros aspektų – jų propaguojama ideologija. Didžiausias vaidmuo formuojant visuomenės nuomonę apie šią subkultūrą tenka

¹³⁹ Internetinė svetainė „Blood and Honour,,. Prieiga per internetą: <http://www.lithuania.bloodandhonour.net>, puslapis lankytas 2007 03 20.

žiniasklaidai, kuri neretai pateikia žinias apie subkultūrą tendencingai. Klijuojamos fašistų, neonacių, radikalų ir kitos etiketės. Su kokia ideologija skinhedai tapatinami iš išorės, susiję su tuo, kokią vertybinę poziciją jie užima konkrečių žmonių pasaulėžiūroje. Pavyzdžiui, priešiška nusiteikusių pankų pasaulėžiūroje skinhedai vienareikšmiškai siejami su nacizmu, fašizmu, tuo tarpu tautinio pobūdžio organizacijų, ar metalistų tie patys skinhedai vertinami tiesiog kaip patriotai. Ypatingai skinhedų subkultūra visuomenėje susidomėta 2008 metais po Kovo 11-osios įvykusios skinhedų eisenos Vilniuje, Gedimino prospektu. Nors ši eiseną iki tol vyko beveik dešimtmetį, tačiau 2008 -aisiais pirmą kartą pateko į žurnalistų akiratį. Tuomet žiniasklaida, pateikdama reiškinių, eiseną pavadino „fašistų maršu“¹⁴⁰, o žiniasklaidoje ir tarp įvairių visuomenės grupių užvirė ginčai ir diskusija kur viena pusė smerkė eisenos dalyvius¹⁴¹, kita palaikė¹⁴². sukurtas Kovo 11 -osios eisenos palaikymui buvo sukurtas atskiras interneto puslapis¹⁴³, kuriame talpinama su Kovo 11 -osios eiseną susijusi informacija, straipsniai. Kovo 11 -osios eiseną nuo 2008 m. iki 2013 m. gerokai pasikeitė, skinhedai ištirpo minioje prie eisenos prisijungusių piliečių ir tautinių organizacijų gausoje, tačiau žiniasklaida išlaiko tradiciją šias eitynes vadinti nacionalistų eiseną¹⁴⁴. Reiškinyje įgavo tiek populiarumo ir sulaukė dėmesio, jog būtų galima jam paskirti atskirą studiją. Mūsų atveju eiseną svarbi tuo, jog atkreipė visuomenės ir žiniasklaidos dėmesį į skinhedų subkultūrą ir išryškino skirtingus požiūrius į ją.

Argumentai, kuriais remiantis skinhedams klijuojamos nacių etiketės iš išorės paprastai esti šie: įvaizdžio detalės, kuriose pasitaiko trečio reicho simbolikos (tuo pačiu ir saliotavimas iškeliant dešinę ranką), antisemitinė retorika (pvz. šūkis „Juden raus!“) ir sąsajos su A. Hitleriu pasaulinėje opinijoje (užsienio filmai, straipsniai apie šią subkultūrą). Šios temos aštrumas ir žiniasklaidos, bei įvairių visuomenės grupių kurstomos įtampos, panaudojant skinhedus kaip neonacizmo grėsmės šaltinį, paskatino tyrimo metu atidžiau pažvelgti į ideologijos problematiką.

¹⁴⁰ Pileckas L. Vilniuje - fašistų maršas . Lietuvos Rytas: <http://www.lrytas.lt/-12052536261202971831-vilniuje-fa%C5%A1ist%C5%B3-mar%C5%A1as-nuotraukos-video.htm#.Uw9IBc60zgk>

¹⁴¹ Paulauskas D. Kovo-11-d-maršas-oficialiosios-politikos-grimasa: <http://www.anarchija.lt/politika/38231-donatas-paulauskas-kovo-11-d-marsas-oficialiosios-politikos-grimasa>

¹⁴² Kundrotas M. Absurdas ar provokacija. 2008 m. kovo epopėja: http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2008/03/28/nuom_01.html

¹⁴³ Internetinė svetainė "Kovo 11 -osios eitynės". Prieiga per internet: <http://kovo11eitynes.lt/>

¹⁴⁴ Pancerovas D. Kovo 11-osios eitynės baigėsi be incidento: <http://www.lrytas.lt/lietuvas-diena/aktualijos/kovo-11-osios-eitynes-baigesi-be-incidentu.htm#.Uw9bGM60zgk>

1. 1. Ideologinė respondentų savivoka

Mokslinėje kitų šalių literatūroje nuoseklesnės skinhedų ideologijos analizės rasime nedaug. Štai Mark S. Hamm teigia, jog neonacizmas yra laikomas tarptautine skinhedų subkultūros ideologija¹⁴⁵. K. Fangen, nagrinėdama ideologijos aspektą tarp dešiniosios krypties skinhedų, pastebi, kad subkultūra artima nacizmui tuo, jog agresiją specialiai nukreipia į specifines etnines ir politines grupes, bet skiriasi nuo nacizmo skinhedų opoziciniu požiūriu į valdžią ir grupės narių požiūriu į lyderio vaidmenį¹⁴⁶. Be neonacistinės ir dešiniosios krypties terminų vartojamas ir rasizmo terminas. Laikoma, jog rasizmo retorika šiuolaikinėje jaunimo grupėse tiesiogiai įtakota *White Power*¹⁴⁷ judėjimo, ypač tai ryšku lyginat šioms grupėms būdingą etninės neteisybės retoriką su globalia *White Power* retorika apie baltųjų tapimą mažuma¹⁴⁸. H. Pilkington analizuodama skinhedų ideologijos aspektą Rusijoje pastebi, kad toje pačioje grupėje Vorkutoje, tarp grupės narių egzistuoja ideologinis diskursas – vieni grupės nariai labiau save tapatina su nacionalizmu, kiti – su *White Power* ir rasizmo idėjomis¹⁴⁹.

Tą patį galima pasakyti ir apie skinhedų grupes Lietuvoje – respondentai paklausti apie ideologiją nepateikia vieningo atsakymo. Pateikiami nacionalizmo, patriotizmo, rasizmo, *White Power*, nacizmo, fašizmo terminai. Kartais keli vienu metu, kartais vengiama išsakyti ideologiją kitaip, kaip tik šūkiu „Lietuva – lietuviams!“. Pastaruoju atveju susidaro išpūdis, jog respondentai specialiai siekia nepateikti konkretaus atsakymo su užuomina į tai, jog konkrečiu politiniu terminu subkultūroje vyraujančių idėjų negalima nusakyti. Žemiau pateikiama lentelė, kurioje matyti respondentų pateiktų atsakymų įvairovė (Lentelė Nr.1.).

Lentelė Nr. 1. Ideologinė respondentų savivoka.

	R1	R2	R3	R4	R5	R6	R7	R8	R9	R10	R11	R12	R13	R14	R15	R16	R17	R18	R19	R20	R21	R22	R23
1			X	X									X	X	X							X	
2			X	X	X								X	X	X								
3		X			X	X					X	X			X			X				X	X
4	X	X			X				X	X	X	X	X	X		X	X	X		X			
5	X	X			X	X	X		X	X						X	X					X	
6	X	X				X					X	X				X	X	X		X			
7								X											X		X		

¹⁴⁵ Hamm, Mark S. American skinheads : the criminology and control of hate crime. USA, Preager Publisher, 1993, p.211.

¹⁴⁶ Fangen K. Right-wing skinheads- Nostalgia and binary oppositions // Young September, 1998, t. 6, p. 33-49

¹⁴⁷ *White Power* (baltoji jėga) dar kitaip vadinama *White supremacy* – baltosios rasės pranašumo filosofija, kurios ištakos siekia laikotarpį dar iki Amerikos pilietinio karo. Skinhedų subkultūroje *White Power* idėjos prigijo XX a. 8-ajame dešimtmetyje.

¹⁴⁸ Back, L. Wagner and power chords: skinheadism, white power music and the nternet / Out of Whitness: Color, Politics and Culture, Chicago: University of Chicago press, p.131.

¹⁴⁹ Omel'chenko, E., Garizfzianova, A., Pilkington, H. Russia's skinheads: Exploring and rethinking subcultural lives. London and New York: Routledge, 2010, p.107.

	R 24	R 25	R 26	R 27	R 28	R 29	R 30	R 31	R 32	R 33	R 34	R 35	R 36	R 37	R 38	R 39	R 40	R 41	R 42	R 43	R 44	R 45	R 46	R 47
1																X							X	
2																								
3			X	X	X	X		X	X								X		X			X	X	
4			X					X						X	X	X		X	X	X				X
5		X	X				X	X				X	X		X	X	X	X	X	X			X	X
6															X									
7	X									X	X										X			

Pirmoje lentelės eilutėje pateikti respondentų eilės numeriai. Pirmame stulpelyje – ideologinę respondentų savivoką nusakantys terminai (1 -7). Sąrašas pateiktas žemiau. Lentelėje x žymi teigiamus atsakymus.

Ideologinė respondentų savivoka, įvardinti ideologiniai terminai:

1. Nacionalsocializmas, fašizmas.
2. Galėtų save pavadinti nacių, fašistu.
3. Rasizmas, *White Power*.
4. Nacionalizmas.
5. Patriotizmas.
6. Negalėtų savęs pavadinti nacių ar fašistu, arba galėtų tik juokais.
7. Idėjas nusako šūkiu „Lietuva – lietuviams!“.

Pateiktoje respondentų atsakymų lentelėje galime suskaičiuoti 18 atsakymų variantų: su skinhedų ideologija siejamas fašizmas; fašizmas, rasizmas ir patriotizmas; nacionalizmas ir rasizmas; fašizmas, rasizmas ir nacionalizmas ir t. t. Idėjų nevienalytiškumą grupėje konstatuoja ir patys respondentai: „Pasakysiu pradžioj taip, yra mano ideologija, o visų skinų apibendrintai... kiekvienas turi savo nuomonę“ (R16 VDU KTCA B202).

Tačiau iš pateiktų atsakymų išryškėja tam tikros tendencijos, kurias galima mėginti aptarti, remiantis respondentų interviu medžiaga ir teoriniu ideologijų terminų aiškinimo palyginimu.

1. 2. Nacionalizmo samprata skinhedų subkultūroje

Viena dažniausiai respondentų įvardijama ideologija yra nacionalizmas. Todėl tikslinga analizuojant skinhedų idėjas pasiremti nacionalizmo ir jo santykio su kitomis ideologijomis teoriniu karkasu. Vakaruose nacionalizmo tematika rašė amerikiečių bei anglų istorikai ir sociologai Carltonas J.Hayesas, Hansas Kohnas, Karlas W. Deutshas, Reinhardas Bendixas, Georgas L. Mose, Louisas L. Snyderis, Boydas S. Shaferis, Elie Kedourie, Hughas Seton – Watsonas, Ernestas Gellneris ir kt. Minėti autoriai ir jų darbai tampa pagrindu anglų sociologui A. D. Smith, kuris apibendrinamas pirmtakų patirtį, tęsia nacionalizmo temos gvildenimą. Savo studijoje „Nacionalizmas XX amžiuje“, A. D. Smith analizuoja nacionalizmo reiškinių moderioje epochoje, lygina jį su nacizmo, fašizmo, rasizmo ir kt. ideologijomis, apibrėžia jų skirtumus. Pastarasis faktorius ir lėmė mano pasirinkimą šį autorių laikyti atramos tašku, nagrinėjant Lietuvos skinhedų ideologijos anatomiją.

Pasak A. D. Smith, nacionalizmą sudaro keturi elementai: tam tikra vizija, kultūra, solidarumas ir politika¹⁵⁰. Kalbėdamas apie viziją, autorius naudoja *tautinio idealo* sąvoką, kurią apibūdina kaip tikėjimą, kad visi tie, kurie turi bendrą istoriją ir kultūrą, turi būti autonomiški, susivieniję ir skirtingi savo pripažintose tėvynėse¹⁵¹. Pagal tautinio idealo viziją žmonija yra „iš tikrųjų“ ir „natūraliai“ padalinta į skirtingas istorines bei kultūrinės bendruomenes, vadinamas tautomis ir kiekviena tauta yra savita ir unikali¹⁵². Kalbėdamas apie kultūros elementą, A. D. Smith teigia, jog kultūros raktas – istorija, ypatingos sekos įvykių jausmas, būdingas vienai po kitos einančioms tam tikros grupės kartoms¹⁵³. Solidarumas, kurio trokšta nacionalistas, grindžiamas teritoritorija, praeities kartų, istorinės žemės nuosavybe, be jos neįmanoma sukurti tos brolybės ir solidarumo, kurių reikalingas nacionalinis idealas¹⁵⁴. Tam kad būtų įgyvendintas solidarumo elementas, gimtoji žemė turi būti laisva, todėl nacionalistą traukia politika, kova už jo tėvynės savivaldą ir nepriklausomybę¹⁵⁵. A. D. Smith išskiria ir tikslus, įkvepiančius nacionalistinius judėjimus, tai pilietinė autonomija, teritorinis vientisumas ir istorinis tapatumas¹⁵⁶. Kartu jie apibrėžia specifinę *tautos* ir *tautiškumo* kaip etninės brolybės sampratą, kuri yra nacionalistinės ideologijos šerdis¹⁵⁷.

Analizuojant surinktus duomenis galima identifikuoti A. D. Smith išskiriamus nacionalizmo elementus bei tikslus ir Lietuvos dešiniųjų skinhedų pasaulėžiūroje. Tautinio idealo elementas, išreiškiantis kiekvienos tautos unikalumą ir teisę į savarankišką egzistavimą atsiskleidžia respondentams išsakant nuomonę apie kitas tautas.

Savo ideologiją apibūdindamas tuos „Lietuva – lietuviams“, nes aš visiškai nieko prieš ir prieš tuos negrus, ir azerbaidžaniečius, ir panašiai, jeigu jie gyvena savo Azerbaidžane, ir visa kita... man ten įdomu būtų pas juos nuvažiuot, paatostogaut, pažiūrėt papročių ir visa kita, paprasčiausiai tauta turi tam tikrą savo vietą turėt. Nė viena neturėtų išsikelti aukčiau... Rusija kaip yra tautų kiek užėmus, tuos čečėnus, visokius kitokius. Paprasčiausiai, visos tautos lygios ir kiekviena turi teisę gyvent.

[R8 VDU KTCA B202]

Dauguma dešiniųjų skinhedų nėra iš principo nusiteikę prieš kitataučius vien dėl skirtingos tautybės fakto. Negatyvus požiūris atsiranda priklausomai nuo konteksto, kai pažeidžiami nacionalistinės ideologijos principai. Vienu tokių pažeidimų yra, kai nepaisoma teritorinio principo, kai kitataučių bendruomenės peržengia *tautos namais* laikomos teritorijos slenkstį. Tuomet pavienių imigrantų užpuolimai traktuojami kaip prevencijos priemonė turinti

¹⁵⁰ Smith A. D. Nacionalizmas XX amžiuje // Vilnius, Pradai, 1994, p.10.

¹⁵¹ Ten pat, p.9.

¹⁵² Ten pat, p.10.

¹⁵³ Ten pat.

¹⁵⁴ Ten pat, p.11.

¹⁵⁵ Ten pat.

¹⁵⁶ Ten pat, p.69.

¹⁵⁷ Ten pat.

atgrąšinti didesnius svetimo etnoso srautus, tačiau etninis savitumas ir kitioniškumas suvokiami kaip savaiminė vertybė. Tauta savo istorinėje žemėje turi teisę į savo politinį savarankiškumą, minėtoje citatoje parodomas pasipiktinimas dar vienu nacionalizmo principo pažeidimu – Rusija okupavus čečėnus, kitas tautas.

Konfliktai, kylantys tarp skinhedų ir vietinių kitataučių rusų, lenkų, pagrinde remiasi lojalumo Lietuvos tautai ir valstybei kriterijumi. Subkultūros nariai skirsto kitataučius į lojalius ir nelojalius. Kitaip tariant, į tuos, kurie pripažįsta lietuvių tautos suverenitetą istorinėse jos žemėse, ir tuos, kurie šiuos nacionalizmo principus kvestionuoja. Vienu iš lojalumo kriterijų skinhedai laiko lietuvių kalbos mokėjimą (tuo pačiu ir vartojimą bendraujant).

Kaip nacionalistui, man yra svarbiausia, kad būtų lietuvis, kad gerbtų šalį. Aš, pavyzdžiui, netgi dabar, kai yra tas radikalizmas biškį gal sumažėjęs manyje, biškį mąstyt pradėjęs, aš kartais netgi toleruoju, tarkim, prie manęs prieis, aš matau kad jis yra rusas, nu kartais, tarkim, matosi iš esmės.. Ir lauždamas liežuvį, su akcentu, jis manęs paprašys pavaišint cigarete. Aš jį pavaišinsiu ta cigarete, nes jisai gerbia mano šalį, gerbia kalbą. Jeigu aš, tarkim, būnu paprastai apsirengęs, tai net geriau kai jis prieina, lietuviškai paprašo. Kiti gali iš baimės, pamatę kad aš skinas, vien dėl to iš baimės tada paprašyt lietuviškai. O jeigu esi paprastai apsirengęs ir jisai lauždamas liežuvį tavęs paprašo cigaretės lietuviškai, tai netgi yra, manau, pagirtina. Nes vistiek, tu būdamas čionai, tu turi mokėti kalbą.

[R17 VDU KTCA B202]

Vilniaus mieste, kuriame žymią dalį gyventojų sudaro rusakalbiai, pabrėžtinas lietuvių kalbos nevartojimas bendraujant su skinhedais gali tapti konflikto priežastimi. Taip pat, kaip ir bandymas ižesti arba paneigti Lietuvos valstybės ar jos dalies suverenitetą, pavyzdžiui teigiant, jog „Pribaltika naša“ (Pabaltijys mūsų – rusų šovinistų frazė), arba „Vilnius lenkų“.

Lietuvos skinhedai kritikuoja Lietuvos narystę Europos Sąjungoje (ES). Stojimo į ES dieną Lietuvos didžiuosiuose miestuose subkultūros nariai vykdė akciją – prie laisvės paminklų padėjo laidotuvių vainikus. Vėliau, minint stojimo į ES dieną, buvo vykdomos akcijos, kai skinai tai paminėdavo suplėšydami ir sudegindami ES vėliavą. Neretai skinhedai, paaiškindami, kodėl taip nemėgsta ES, ją sulygina su Sovietų Sąjunga:

Buvo Maskva, dabar Briuselis. ES sukuria tik kitokio modelio sąjungą. ES pasas dabartinis. Kuo jis skiriasi nuo sovietinio paso? ES Lietuvos Respublika, Sovietų sąjunga Lietuvos Respublika. Raudonas pasas. Sostinė Maskva, sostinė Briuselis. Valiuta rublis, valiuta euras. Įstatymai nuleidžiami iš Europarlamento, įstatymai nuleidžiami iš Maskvos.

[R16 VDU KTCA B202]

Įstojimas į ES skinų traktuojamas kaip dalinis Lietuvos suvereniteto praradimas. Kalbėdamas apie *pilietinės autonomijos* siekį, A. D. Smith teigia, jog jį apibūdina ne tik tikėjimas, kad žmonės būna laimingesni, kai patys save valdo, bet ir idėja, kad bendruomenės turi savo pačių buvimo dėsnius, kuriems reikalinga visiška saviraiška ir laisvė nuo išorinių varžtų¹⁵⁸. ES skinhedai laiko savotišku imperiniu išorės dariniu, ryjančiu valstybingumo simbolius, tokius kaip nacionalinė valiuta, primenantį svetimus dėsnius, bei grasinantį pilietinės autonomijos principui.

Patį nacionalizmą respondentai kartais apibūdina tiesiog kaip jausmą, ar netgi veiksmą. Tas veiksmas visais atvejais siejasi su pasiaukojimu, darbu, kažkokiomis pastangomis vardan savo nacijos.

Kl. O kaip tu nacionalizmą suvoki?

Ats. Veiksmai, darbai, dar kažkas ten, vardan tautos, Lietuvos, nacijos savo. Vardan kalbos savo, šeimos... susiję su tuo. Nu aš nemoku nupasakot žodžiais. Jauti kažką daugiau negu kiekvienas eilinis pilietis ir viskas. Daug labai nepripasakosi apie visą tą dalyką.

[R10 VDU KTCA B202]

Minėtas veiksmas siejasi su A. D. Smith išsakyta nacionalizmui būdinga herojiško pasiaukojimo etika: individai turėtų savo noru aukoti asmeninius interesus ir gerovę piliečių labui taip, kad tautos vidinė energija galėtų realizuotis veiksmo pasaulyje¹⁵⁹. Piliečių pirmoji pareiga – ginti savo bendruomenę ir rūpintis jos gerove¹⁶⁰, atsispindi ir skinhedų požiūryje į karinę tarnybą.

Na, jei esi patriotas, privalai būti išmokęs šaudyt, pasiruošęs karo atveju. Tu turi kariaut. Beveik visi skinai yra užsirašę į savanorius, išmokę šaudyt. Aš pats aštuonis metus tarnavau, turiu karinį bilieta, nors man to visiškai nereikės. Visi kas tarnavo tikrai nepasigailėjo.

[R48 VDU KTCA B202]

Kai kurie respondentai apibūdindami savo nacionalizmo ideologijos sampratą pateikia itin artimą jos apibrėžimą teoriniam A. D. Smith apibrėžimui. Pateikiamas nacionalizmui būdingų elementų ir siekių kompleksas.

Kaip aš suvokiu nacionalizmą? Nacionalizmas tai yra meilė savo tautai, tauta - ne tik dabar gyvenantys žmonės, bet karta iš kartos gyvenę ir kūrę šitą valstybę. Man tai irgi yra tauta, protėviai, kurie gyveno prieš 500 metų, 600 metų, aš jaučiu prieš juos tokią dvasinę moralinę atsakomybę, kad išsaugot tai ką jie kūrė ir paliko man. [...] aš turiu

¹⁵⁸ Ten pat, p.69-70.

¹⁵⁹ Ten pat., p.70.

¹⁶⁰ Ten pat., p.69.

apsaugoti, visa tai... kad mūsų tie trys milijonai išliktų šitoj žemėj, kuri mums yra palikta tūkstančius metų. Man tai yra nacionalizmas.

[R16 VDU KTCA B202]

Pateiktame pavyzdyje matome išskirtą *savos žemės* svarbą, taip pat siekį išsaugoti joje tautą ir jos kultūrinį istorinį tapatumą. Tauta suvokiama ne tik kaip dabar gyvenantys individai, bet ir prieš šimtus metų gyvenę protėviai. Šiame ir daugelyje kitų empirinių pavyzdžių aptiktume ir iš kartos į kartą perduodamą nerimą dėl tautos ir jos tapatumo išlikimo, istorinės atminties reikšmę, kuri tiesiogiai susijusi su respondentais, pvz. senelių tremtys ar tėvų dalyvavimas Sausio 13 -osios įvykiuose. A. D. Smith akcentuoja istorinių įvykių sekos jausmo svarbą formuojantis specifinei tautos kultūrai ir tautiniam tapatumui: tautinio idealo požiūriu žmogus įgyja savo tapatumą per santykį su savo protėviais ir tais santykiais, kurie suformavo jų charakterį¹⁶¹. Akivaizdu, jog skinhedų tautinio tapatumo jausmas glaudžiai susijęs su praeities įvykiais. Subkultūros renginiai, tokie kaip Kovo 11 -osios eisenos, kasmetinis koncertas „Rokas prieš komunizmą“, vykstantis Sausio 13 -osios išvakarėse, skinhedų muzikinių grupių tekstai apdainuojantys praeities kovas už nepriklausomybę, grupės narių susidomėjimas istorinės rekonstrukcijos klubų, Romuvos veikla ir daugelis kitų pavyzdžių liudija istorijos svarbą šiai subkultūrai. Subkultūros nariai iškelia valstybės svarbą tautos egzistencijai.

Kl. Gali plačiau paaiškinti, kaip tu suprant tą nacionalizmą?

Ats. Nacionalizmą? Tai kad visų pirma puoselėti, gerbti savo tautos vertybes, tą kultūrinį paveldą bandyti išsaugoti ir dar kažką... Kad čia nebūtų va, čia žodžiais žodžiais, reikia pačiam kažkuom prisidėti, būti to dalim [...]. Daug kam atrodo banaliai, ta prasme, kad valstybė yra mums šventa. Valstybė yra man asmeniškai, mano požiūriu yra tikrai kažkas tokio, kas aprėpia tas visas žemes, kur gyvena mūsų protėviai, kur yra šaknys ir taip toliau, tai yra valstybė. Mūsų šalies istorija yra labai didinga, kas labai irgi lenkia į tą patriotizmą. Tai didžiąją dalį sudaro to nacionalizmo.

[R14 VDU KTCA B202]

Tam, kad tautos paveldas ir kultūra, perduodama iš kartos į kartą galėtų skleistis bei gyvuoti, reikalinga valstybė, politinė tautos valios išraiška, tam tikras garantas, užtikrinantis tautos saugumą ir suverenumą savo *tėvų žemėje*. Pasitaiko ir specifinių nacionalizmo apibrėžimų, kurie taip pat susiję su veiksmu.

Kl. O kaip tu tą nacionalizmą suvoki?

Ats. Niekada nešnekėti rusiškai, niekada nešnekėti kitom kalbom, niekada neatsakyti kitataučiui kita kalba, ta prasme ignoruoti juos visus. Kažką vien tik lietuvinimą daryti, kažką savo, kad ir kompiuterį naudoji, dabar rašo

¹⁶¹ Ten pat.

angliškai, aš vistiek, rašau lietuviškai. Niekad ten telefone neturėsiu jokios kitos kalbos, tik lietuvių. Visur aš stengiuos tą lietuvišumą palaikyt. Kad visur būtų tik lietuvių kalba, tas visas tas lietuviškumas, nu visas tas, ta prasme, kas susiję. Kad būtų kuo mažiau viso to užsienietiško chlamo.

[R20 VDU KTCA B202]

Šiuo atveju nacionalizmas suvokiamas kaip nedarymas to, kas nelietuviška. Ir vėl ypatinga reikšmė suteikiama lietuvių kalbai, reikalavimas ją vartoti nukreiptas į save patį, o pats kalbos vartojimas tampa tam tikra kovos forma: raginama su vietiniais kitataučiais jiems užkalbinus rusiškai ar lenkiškai atsakyti tik lietuviškai.

Verta paminėti tai, jog respondentai, kurie įvardina savo ideologiją nacionalizmą ir ją papaiškina artimomis A. D. Smith sąvokomis, paprastai kategoriškai neigia savo tapatumą ir sąsajas su nacizmo ir fašizmo idėjomis.

Kl. O jus vadina fašiais, naciais, tu pats galėtum taip save pavadinti?

Ats. Ne.

Kl. Kodėl?

Ats. Nes nu, visų pirma tai yra tokie apibūdinimai, kurie siekia sugretinti nacionalizmą, patriotizmą, tautiškumą su nacionalsocializmu, su Italijos fašizmu, nu nežinau, gal norėtų sugretinti ir su komunizmu, tai yra visiškai, nu... Toksai likęs sovietinis požiūris, kad viskas, kas yra į dešinę, yra nacionalizmas, fašizmas, nacizmas. Jeigu tokia retorika naudojasi mūsų žiniasklaida, arba šiaip asmenys, kurie mumis nepatenkinti, tai taip pačiai galim apibrėžti ir jų, kas jie tokie patys, tai jie patys yra kairių pažiūrų, kurie visą dešinę pusę suvokia kaip fašizmą. O mums, draugų kompanijos, tarp skinų, tas fašis, naciis tapo tarsi anekdotas. Ten susirenka kompanija ir juokiasi, nu ką veikiam, naci, šiandien? Mes naciai esam, va tiesiog tokioj juoko formoj. O tokia tiesiogine forma, kad paskytų – aš esu fašis, arba aš esu naciis, tai negerbimas paprasčiausiai savęs kaip lietuvio.

[R16 VDU KTCA B202]

Nežiūrint vyraujančios tendencijos tarp respondentų save tapatinti su nacionalizmo idėjomis, ir tai, jog dalis respondentų kategoriškai atsiriboja nuo nacizmo ar fašizmo ideologijų ar netgi laiko tapatinimąsi su jomis savęs negerbimu, tarp skinhedų atsiranda save siejančių su nacionalsocializmo ideologija. Minėtas aspektas, bei pasitaikantis trečiojo reicho simbolikos ir gestų naudojimas skinų grupėse, verčia pažvelgti atidžiau į neonacizmo bei fašizmo ideologijų skinų subkultūroje aspektą.

1. 3. Nacizmo ir fašizmo iššūkiai

Dalis užsienio tyrinėtojų bando nagrinėti nacizmo ir fašizmo ryšį su skinhedų ideologija. Pavyzdžiui, H. Pilkington, analizuodama skinhedų grupės ideologiją Vorkutoje, Rusijoje, teigia, jog be dominuojančios baltųjų pranašumo (*white supremacism*) ideologijos, grupės pasakojimuose ryškūs ir neonacizmo bruožai, kuriuos autorė sieja su nacistinių simbolių naudojimu ir jų reikšmės perkūrimu, bei R. Griffin aprašytu palingeneziniu (tautos atgimimu paremtu) mitu, būdingu fašizmui¹⁶². Pasak H. Pilkington, tokie tyrinėtojai kaip A. Verhovskii¹⁶³, V. Likhachev¹⁶⁴, G. Kozhevnikova¹⁶⁵ taip pat bandė konceptualizuoti ultranacionalistinių grupių Rusijoje ideologijas ir politines strategijas platesniame pokarinio fašizmo kontekste. Tai buvo daroma išryškinant esminius apibrėžimus, besiremiančius komponentais, būdingais fašistiniam judėjimui, o ne ieškant tiesioginio atitikimo klasikiniam italų fašizmui ar vokiečių nacizmui¹⁶⁶. Tokie apibrėžimai pagrinde remiasi R. Griffin fašizmo „išgryninimu“ į „idealų“ politinės ideologijos tipą, kuris įgauna palingenezinio populistinio ultranacionalizmo formą. Tokia politinės ideologijos forma pagrįsta išsaknijusiu mitu apie dekadentiškos / degradavusios nacionalinės, rasinės, imperinės ar religinės bendruomenės atgimimą, susijusiu su gerontokratijos (senų žmonių valdžios) atsisakymu, tuo pačiu gerontokratijai būdingą vidutinybės ir nacijos silpnumą pakeičiant jaunumu, heroizmu ir nacijos didybe¹⁶⁷. Tačiau R. Griffin teorijos pritaikymas Lietuvos skinhedų atveju vargu ar įmanomas – respondentai kalba apie nacijos išlikimą, o ne apie iškilimą. Gerontokratijos atsisakymas ir jaunumo iškėlimas politiniame gyvenime skamba kaip tolimesnė filosofija gatvės subkultūros gyvenimui, atitrūkusi nuo tikrovės.

A. D. Smith nubrėžia skirtumus tarp nacionalizmo ir nacių doktrinos, teigdamas, jog pastaroji visiškai apverčia nacionalizmo tikslus. Nacionalisto požiūriu kiekviena tauta turi savo būdą, savo dorybių, savo lemtį ir misiją, tuo tarpu nacizmas priešingai, mato pasaulį padalintą į besigrumiančias rases¹⁶⁸. Nacių doktrinoje pasaulis padalintas ne į lygiateises, šalia viena kitos gyvenančias tautas, bet į rasines kastas, sudarančias sluoksniuotą piramidę¹⁶⁹. Požiūris į kitas tautas yra vienas svarbiausių indikatorių, vertinant pokrypį į nacionalizmo arba nacizmo

¹⁶² Omel'chenko, E., Garizfzianova, A., Pilkington, H. Russia's skinheads: Exploring and rethinking subcultural lives. London and New York: Routledge, 2010, p.99.

¹⁶³ Verkhovskii, A. Tsena nenavisti:natsionalizm v Rossii i protivodeistvie rasistikim prestupleniiam, Moscow:Sova Center, 2005.

¹⁶⁴ Likhachev Natsizm v Rossii, Moscow: Panoram Centre, 2002

¹⁶⁵ Kozhevnikova, G. Radikal'nii nacionalizm v Rossii i protivodeistvie emu/ A.Verhovskii (ed) Verkhii i nizy russkogo natsionalizma, Moscow: Sova Center,2007, p.33 – 120.

¹⁶⁶ Pilkington, H. Min. veik., p.100.

¹⁶⁷ Griffin, R. The Nature of Fascism, London and New York: Routledge, 1991, p.39.

¹⁶⁸ Smith A.D. Min. Veik., p.106.

¹⁶⁹ Ten pat, p.104.

ideologijas. Kaip jau buvo pastebėta ankstesniame skyriuje, skinhedai linkę vertinti kitas tautas lygiavertiškumo principu, nesluoksniuojant į aukštesniųjų, žemesniųjų piramidę: „Man kiekviena tauta, kiekviena kultūra, kuri turi savo savitumą - labai puiki yra... Kuri turi savo savitumą, savo tradicijas ir panašiai. Ir visos jos yra ne blogesnės ar ne geresnės“ (R12 VDU KTCA B202). Priešiškumas kitataučiams lenkas ir rusams kyla ne dėl požiūrio jog kitos tautos atstovai yra „prastesnės rūšies“, bet dėl lojalumo klausimo. Tuo tarpu pasitaikantis požiūris į žydus ir čigonus, kaip tam tikras parazituojančias tautas, gali pasirodyti artimas A. Hitlerio ideologijai. Tačiau nėra aišku, kiek toks požiūris įtakotas tiesiogiai nacizmo doktrinos, o kiek visuomenėje vyraujančių tam tikrų stereotipų, kuriuos galima būtų pavadinti buitinio nacionalizmo išraiška. Skinhedų subkultūroje egzistuojančius stereotipus apie kitataučius plačiau aptarsime trečioje šio darbo dalyje.

Fašizmui būdingi tokie elementai kaip karinės jėgos aukštinimas ir individo pavergimas valstybės valdžiai¹⁷⁰ sunkiai apčiuopiami kalbant apie skinhedų gatvės subkultūrą. Tačiau šiai subkultūrai neretai „pritempiama“ fašizmo ideologija dėl egzistuojančių tam tikrų bendrumų tarp nacionalizmo ir fašizmo, pavyzdžiui abiejų pobūdžių judėjimai rūpinasi tuo pačiu objektu – tauta¹⁷¹. Lygindamas nacionalizmą ir fašizmą emociniu pagrindu, A. D. Smith pastebi, jog jie daug kuo panašūs: abu judėjimai yra aktyvūs ir dinamiški, siekiantys sukurti „naują žmogų“, abu pabrėžia jaunumą, stiprumą ir tarnavimą bendruomenei¹⁷². Tačiau išskiriami esminiai skirtumai: nacionalizmas aktyvumu naudojasi siekdamas sukurti brolišką solidarumą, o fašizmui svarbiausias „judėjimo“ paties savaime aktyvumas¹⁷³. Nacionalistai aukština kovą dėl bendruomenės interesų, už tautos laisvę, tuo tarpu fašizmui būdingas smurto ir militarizmo paties savaime garbinimas¹⁷⁴.

Fašizmui ypač reikšmingas vado kultas. Pasak A. D. Smith vado mistikos atsiradimas yra vienas iš pagrindinių elementų fašizmui pakeičiant nacionalistinį judėjimą¹⁷⁵. Atskiros skinhedų grupės turi savo lyderius, tačiau niekad neturėjo visos Lietuvos mastu vieno visus apjungiančio lyderio. Tam pačiam mieste gali būti keletas lyderiaujančių asmenų.

Kl. Kažkokie lyderiai vis tiek egzistuoja ?

Ats. Va būtent, kad lyderių nėra. Vat nuo tada, kai seniai visi pasitraukė , lyderių nėra. Sakau, saugumas norėjo labai iškapstyti vat, kas lyderis. Lyderio nėra, yra veiklos būdai ir žmonės, kurie imasi iniciatyvos. Vieną dieną aš į savivaldybę nueisiu, paprašysiu leidimo, kitą dieną dar kas nors. Nu ne esmė. Esmė yra rodyti iniciatyvą. Ateis

¹⁷⁰ Ten pat., p.98.

¹⁷¹ Ten pat, p.78.

¹⁷² Ten pat, p.79.

¹⁷³ Ten pat, p.80.

¹⁷⁴ Ten pat.

¹⁷⁵ Ten pat, p.89 – 90.

jaunas žmogus, bet jei jis rodys iniciatyvą, rodys, kad kažką daro, prašau, niekas nesakys, neimk, neik nedaryk, neimk leidimo, neorganizuok kažkokios šventės, nedaryk to.

[R16 VDU KTCA B202]

Kita vertus, vado kultas nebūtinai turi sietis su subkultūros nario lyderiavimu, juo galėtų būti skinhedų aukštinamas politikas, kuris suburtų subkultūros narius apie save, įtakotų jų veiklą ir pasaulėžiūrą. Tokių pavyzdžių turime kaimyninėje Rusijoje, kur Vladimiras Žirinovskis, kiti politiniai asmenys pritraukia aplink save dalį skinhedų. Tačiau Lietuvoje iki šiol tokios ryškesnės tendencijos nematome. Nedidelė skinhedų grupė buvo susibūrusi aplink Mindaugą Murzą, tačiau ji praktiškai buvo atskirta nuo subkultūrinio skinhedų lauko ir egzistavo tikrai apie du metus. 2010 m. vykdant lauko tyrimus skinhedai skeptiškai vertino dauguma politikų, o kažkokios ryšios asmenybės neišskyrė. Tačiau tai nereiškia, jog Lietuvoje ir ateityje neiškils politiniai lyderiai, kurie galėtų suburti apie save skinhedus ir prisiimti vado vaidmenį. Skinhedus galima apibūdinti kaip gatvės subkultūrą, kurioje ryškus narių išreikštas individualumas, tiek kalbant apie išorinio stiliaus, tiek juo labiau apie ideologinių pažiūrų skirtingas interpretacijas, bet ne kaip individualumą sugeriančią, turinčią kultinį vadą organizaciją.

Ryškiausias faktorius, siejantis skinhedų subkultūrą su neonacizmo vardu – dalies subkultūros narių ideologinė saviidentifikacija. Nacionalsocializmo, fašizmo elementus savo pasaulėžiūroje išskyrė 19 % apklaustų respondentų. Pats ryškiausias tokio tapatumo pavyzdys, kai respondentas ne tik deklaruoja ideologiją, bet ir pateikia paaiškinimą, jog tiesiogiai domėjosi šia ideologija:

Kl. O antifašiai mėgsta jus vadinti naciais, fašiais...?

Ats. Viskas tvarkoj, man tai irgi yra jokia neteisybė... naciai yra nacionalsocialistas, sutrumpinimas. Mano politinės pažiūros yra visiškai tokios. Bet čia yra politinės pažiūros... Galima atsiverst tą nacionalsocializmą ir pažiūrėt ką jis tvirtina, tas dogmas, kaip politinė kryptis, aš visai su jom sutinku... Tai taip, aš naciai.

Kl. O tu domėjaisi, skaitei daug ta tematika?

Ats. Nu kaip daug... Esu... Žinau kas tai yra maždaug ir kokios ten vertybės yra puoselėjamos. Tai galima atsiversti nacionalsocialistų partiją, tokią, kurią sukūrė, kaip ne paslaptis – Hitleris. Tai ten yra tos partijos dogmos, ko siekia tas politinis judėjimas ir... tai tas yra panašiai.

[R12 VDU KTCA B202]

Pasitaiko, kai respondentas, kalbėdamas apie nacistinę ideologiją, paaiškina, jog iš jos priimtini tik kai kurie aspektai: „man kai kurie ideologiniai dalykai iš tikrųjų yra priimtini, ta prasme tų visų fašistinių, nacistinių. Man yra priimtina. Ta prasme, ta šovinistinė kai kuriais aspektais logika ir panašiai. Nes su kai kuriais žmonėm aš tiesiog nematau, nu kaip pasakyt, tikslo kažką aiškint ar kažką šnekėt“ (R14 VDU KTCA B202). Jeigu laikyti šovinistinį nusistatymą tam tikrų grupių atžvilgiu neonacizmo bruožu, tai šis elementas iš esmės būdingas

daugeliui dešiniųjų skinhedų subkultūros narių ir atitiktų minėtą K. Fangen teiginį, jog dešinėsios krypties skinhedų subkultūra artima nacizmui agresijos nukreipimu link specifinių etninių ir politinių grupių¹⁷⁶. Tačiau pastarąjį teiginį galima sukritikuoti, nes agresijos nukreipimas link specifinių politinių grupių būdingas ir antifašistinėms grupuotėms, pavyzdžiui dešiniųjų skinhedų, tautinių organizacijų atžvilgiu. Vienaip ar kitaip, šovininė laikysena tampa nacizmo elementu, kai respondentas tokį elgesio modelį savinasi iš nacių doktrinos.

Dar vienas aspektas, kuris leidžia indikuoti tam tikras sąsajas su nacizmo ideologija, tai A. Hitlerio asmenybės vertinimas. Respondentai paprastai šią istorinę asmenybę vertina nevienareikšmiškai (Lentelė Nr. 2.). Galima išskirti neigiamus ir palankius požiūrius. Požiūrio į A. Hitlerį aptarimas aktualus tuo, jog visuomenėje vyrauja skinhedų – A. Hitlerio garbintojų stereotipas, tuo tarpu analizuodami empirinę medžiagą galime pažvelgti kiek iš tiesų minėtas stereotipas artina realybei, bei kokią reikšmę jis turi skinhedų tapatybei.

Lentelė Nr. 2. Respondentų požiūris į A. Hitlerio asmenybę.

	R1	R2	R3	R4	R5	R6	R7	R8	R9	R10	R11	R12	R13	R14	R15	R16	R17	R18	R19	R20	R21	R22	R23
1		x											x										
2			x	x		x	x	x				x	x	x		x	x				x		
3			x							x				x			x						
4	x					x			x						x							x	
5																x		x	x				
6	x	x										x	x			x	x		x		x		x
7	x							x	x				x										
8													x										
9					x																		
10											x									x			
11																							

	R24	R25	R26	R27	R28	R29	R30	R31	R32	R33	R34	R35	R36	R37	R38	R39	R40	R41	R42	R43	R44	R45	R46	R47
1													x											
2	x																							
3									x	x														
4									x			x			x									
5																								
6	x		x				x		x	x	x	x	x		x									
7													x											
8	x												x											
9																								
10								x																
11		x		x	x	x								x		x	x	x	x	x	x	x	x	x

Pirmoje lentelės eilutėje pateikti respondentų eilės numeriai. Pirmame stulpelyje – respondentų A. Hitlerio asmenybės vertinimai (1 – 11). Sąrašas pateiktas žemiau, x žymi teigiamus atsakymus.

¹⁷⁶ Fange K. Right-wing skinheads- Nostalgia and binary oppositions // Young September, 1998, t. 6, p. 33-49.

Teigiamo vertinimo aspektai:

1. Didis žmogus; daug nuveikęs; gerietis; žavi asmenybė.
2. Sutvarkė, iškėlė savo šalį; dėl tvarkos.
3. Patinka iškeltos vertybės, susiję su meile savo tautai.
4. Gerai kad naikino žydus.

Neigiamo vertinimo aspektai:

5. Pradėjo karą, persistengė kariaudami.
6. Okupantas, Lietuvos priešas; engė lietuvius.
7. Dėl vienos tautos iškėlimo aukščiau kitų.
8. Nepatinka naudoti metodai; žmonių žudymas.
9. Nepatinka asmens kultas.

Neutralus arba neaiškus vertinimas:

10. Žiūri tiesiog kaip į istorinę asmenybę.
11. Nėra duomenų apie respondento požiūrį į A. Hitlerį.

Atsakymus galima suskirstyti į keturias kategorijas – tik teigiamas požiūris į A. Hitlerį, dviprasmiškas, kategoriškai neigiamas ir neutralus. Vien teigiamas požiūris į šią asmenybę tesudaro 9 % atvejų iš visų respondentų, kurie pateikė A. Hitlerio asmenybės vertinimus. Tokia pati respondentų dalis teigia kad į A. Hitlerį žiūri tik kaip į istorinę asmenybę ir nepateikia nei pozityvaus, nei negatyvaus vertinimo.

Dažniausias (48%) dviprasmiškas A. Hitlerio asmenybės ir jo idėjų vertinimas. Šiuo atveju respondentai daugiausia teigiamai vertina jo pasiekimus atstatant Vokietiją iš griuvėsių po I-ojo pasaulinio karo, įvestą griežtą tvarką, nuopelnus savo tautai ir valstybei iki pradedant vykdyti agresiją kitų šalių atžvilgiu. Negatyviausias vertinimo kriterijus tampa A. Hitlerio laikysena Lietuvos valstybės ir tautos atžvilgiu, vokiečių tautos iškėlimu virš kitų tautų.

Kl. Koks tavo požiūris į Hitlerį?

Ats. Čia toks diskutuotinas klausimas. Nes aš negaliu vienareikšmiškai pasakyti gerai, negaliu vienareikšmiškai paskyti blogai. Idėjos jo, ta prasme, tos pradinės man yra visiškai priimtinos ir man patinka... Kaip ten buvo įgyvendinta, kad ten daug žmonių buvo nužudyta, tai aišku nėra labai gerai, čia galima diskutuoti ar to reikėjo ar nereikėjo, ar vienas koksai konkretus veiksmas buvo ar geras ar blogas, čia kaip ir visur... Bet aš juo iš esmės kaip asmenybė labai žaviuosi. O kaip labai... Nelabai, bet žaviuosi. Na jau vienas faktas, kad iš tuometinės Vokietijos, kuri buvo pralošusi pirmą pasaulinį karą, buvo aukštas labai lygis bedarbių, žodžiu skurstanti valstybė, va, atėjo žmogus į valdžią, žmonės sumotyavo, žmonės suvienijo, žmonės privertė siekti kažkokio tikslo ir per 6 metus jisai..., gal ne galingiausių, bet manau kad niekas nesiginčys, vieną galingiausių valstybių pastatė. Tai yra kažkas tai. Aišku aš nesakau, kad jis ten tik gera darė, bet...

Kl. O gali pakomentuoti plačiau, kas tau priimtina, o kas nepriimtina iš jo ideologijos?

Ats. Na šiaip... Visas principas turbūt yra priimtinas, kas ten gali būt nepriimtina. Kaip lietuviui man aišku neglosto širdies, kad Klaipėdą tada pasiėmė 38 - tais metais, man tai kažkaip... Aišku jie ten turėjo savus motyvus. Buvo vistiek, manau lazda perlaužta. Nes didžiutis kad ten esi vokiečiai yra gerai, viskas tvarkoj, bet per daug fanatizmo įdėjo, kai ten karo pradžioj nenorėdavo priimt svetimtaučių į savo dalinius, nes motyvacija tik tokia, kad tik vokiečiai gali laikyti ginklą rankose, jie dėl to nukentėjo daug patys, iš dalies dėl to ir karą prapylė.

[R13 VDU KTCA B202]

Žvelgiant į dviprasmiškus skinhedų A. Hitlerio vertinimus galima rekonstruoti viziją kokia būtų buvus ideali jo valdoma Vokietija – stipri ekonominiu, kariniu požiūriu, tautinių vertybių puoselėjimo pavyzdys, tačiau nenuvertinanti ir nenaikinanti kaimyninių tautų. Iš esmės vienus A. Hitlerio asmenybės bruožus vertinę teigiamai, kitus kritiškai, skinhedai būtų norėję jo valdomą valstybę matyti nacionalizmo vertybėmis paremtą, ne nacionalcocializmo.

24 % respondentų, pateikusių nuomonę apie A. Hitlerį, palaiko antisemitizmą. Teigiamas holokausto vertinimas skinhedų subkultūroje gali būti laikomas neonacinės ideologijos fragmentu, būdingu daliai subkultūros narių.

Apžvelgiant surinktą medžiagą apie skinhedų požiūrį į A. Hitlerį, reikia pasakyti, kad dalis respondentų jo asmenybę vertina ypač neigiamai.

Kl. Koks jūsų požiūris į Hitlerį, ką jisai jums reiškia?

Ats. Man jisai nieko nereiškia, nes jisai, nu kaip, jo planuose Lietuva buvo ištrinta iš žemėlapių, jisai engė lietuvių tautą, vežė darbus privalomiesiems ten tiems į Vokietiją, tai man jisai visai neimponuoja.

[R23 VDU KTCA C26]

Man asmeniškai Hitleris nei kokį pavyzdį rodo, nei ką. Aš skaitau, kad tai buvo nesveikas žmogus, nors jisai ir parodė, kaip tvarką galima padaryti, bet tai tikrai ne tokiais būdais reikėjo viską daryti, ir taip toliau... Galima biškį, kaip sakant, paprasčiau viską padaryti, nebūtina išžudyti milijonų.

[R24 VDU KTCA C26]

Vien tik neigiamas vertinimas sudaro 21% atsakymų. Taigi, vien tik neigiamas požiūris į A. Hitlerį dvigubai populiariesnis nei vien teigiamas. O vyraujantis – nevienareikšmis požiūris. Matome, kad tos pačios dešiniosios skinhedų krypties grupėse nėra vieningo požiūrio į A. Hitlerį, kaip ir vieningo požiūrio į ideologiją.

Vizualiai asociacijų su neonacizmu labiausiai kelia skinhedų naudojami gestai – saliotavimas (dešinės rankos iškėlimas į viršų ištiestu delnu), vienas ryškiausių trečiojo reicho atributų. Taip pat kai kurių grupės narių aprangos detalėse, ar rengiamose akcijose naudojama nacinė simbolika. Savo turiniu minėti aspektai tik iš dalies turi sąsajų su jų pirmaprade reikšme Trečiojo reicho epochoje, simbolių, saliotavimo reikšmės perkurtos.

Saliutavimas nėra būdingas skinhedų pasisveikinimo būdas. Daugumoje atvejų jis naudojamas jumoro forma, kartais siekiant ką nors paerzinti. Sąsajų su fašizmu turi nebent saliutavimas specifiniuose renginiuose (žr. Priedus, pav. Nr.1, psl. 134). Koncertų metu saliutuoja netgi tie, kas kategoriškai atmeta nacionalsocialistinę ideologiją ir bet kokią teigiamą požiūrį į A. Hitlerį. Saliutavimas tokiu būdu tarsi apjungia salėje esančius, sukuria vienybės jausmą, galios pojūtį. Pastarasis emociškai artimas fašizmo estetikai.

Trečiojo reicho simbolikos naudojimas skinhedų subkultūroje turi keletą reikšmių. Viena jų – tarptautinė dešiniųjų skinhedų įvaizdžio dalis.

Nu kad ir tą svastiką aš nelaikau visiškai nacistine simbolika. Pagoniška, bet, kaip visam pasauly įprasta, taip ir pas mus, pas visus skinus, nacionalistus, kad ir tuos *White Power*, pas visus naudoja tą ženklą ir tai yra kaip ir pasaulinis skinų ženklas. Nu kažkada gal išlindo kas, sugalvojo kad čia Hitlerio paimt reikia, galbūt, galbūt, aš to nežinau. Nu bet čia yra įprastas ženklas. Kad skinas be svastikos, netgi nesipaišo iš tikrųjų.

[R20 VDU KTCA B202]

Kita priežastis, kodėl galime rasti dešiniųjų skinhedų lentynose nacistinių atributų yra estetinė – kolekcinė priežastis. Į Trečiojo reicho simboliką, uniformas, šalmsus ir kitus atributus žiūrima su estetiniu pasigėrėjimu: „Man iš tikrųjų vokiečių uniformos labai gražios, nes parodo karį disciplinuotą, išdidų“ (R9 VDU KTCA B202). To pasekoje atsiranda pomėgis kolekcionuoti daiktus, susijusius su tuo laikmečiu. Dauguma skinhedų nenaudoja savo aprangoje Trečiojo reicho simbolikos, tačiau namuose turi įvairių to laikmečio originalių ar kopijuotų daiktų: ženklelių, antsiuvų, uniformos elementų ir pan.

Trečia nacistinės simbolikos reikšmė – erzinti jos nemėgstančias visuomenės grupes - imigrantus, kitataučius, tolerancijos ar kairiųjų pažiūrų atstovus.

Aš nacistinę simboliką naudoju tik tiek, kiek tai yra parodijos viso absurdiškumo tos kairės [...]. Nes tai yra tarsi atsvara tiems visiems kairiesiems, jeigu jūs esat jau tiek radikali kairė, tai mes parodysim jūsų visiškai priešingą veidrodį. Nes mes esam nei ten, nei ten, mes judam savo ta kryptim.

[R16 VDU KTCA B202]

Erzinimo ar priešiško parodymo tikslais gali būti naudojamas ir minėtas saliutavimas, tam tikromis progomis iškeltos nacistinės Vokietijos vėliavos, apipaišomi šūkiams ir simboliams tam tikri objektai, skanduojami šūkiai „Sieg heil!“, „Heil Hitler!“, „Juder raus!“ ir t.t. Tokiam tikslui nacistinę simboliką gali naudoti net neigiamai į pačią nacionalsocializmo ideologiją ar A. Hitlerį žiūrintys grupės nariai.

Visgi Trečiojo reicho simbolika nėra populiari Lietuvos skinhedų aprangoje. Viena to priežastis, pačių respondentų kritiškas požiūris į nacionalsocializmą ir A. Hitlerį, kita - faktas

jog Lietuvos Respublikoje viešai demonstruoti Trečiojo reicho simboliką draudžiama įstatymiškai, todėl ir skinhedų aprangos detalėse ją galima pamatyti labiau proginėje („paradinėje“) aprangoje, naudojamoje uždaruose skinhedų vakarėliuose, koncertų metu, nei pamatyti skinhedą su minėta simbolika gatvėje.

1. 4. Rasizmas ir rasinis nacionalizmas skinhedų subkultūroje

40 % respondentų savo pasaulėžiūroje įvardina rasizmo arba *White Power* idėjas, todėl į rasizmo klausimą reiktų pažvelgti atskirai. A. D. Smith, rasizmą apibrėžia kaip doktriną, kuri padalina pasaulį į rasines kastas, susikibusias nuolatinėje kovoje dėl viešpatavimo, kurioje tariamai fiziškai stipresniam – rasiniam elitui – skirta valdyti silpnesnes¹⁷⁷. Taigi, rasizmo ideologija pagrįsta tikėjimu, jog viena kažkuri rasė yra pranašesnė, „geresnė“ už kitas. Rasizmo požiūriu, išoriniai bruožai atspindi vidinius kraujo tipus, kurie lemia rasės instinktus ir gyvybinę energiją¹⁷⁸. Kitaip tariant, rasistui išoriniai biologiniai bruožai tampa esminiu principu, vertinant kaž kurios rasės vertingumą. Respondentai interviu metu paprastai nekalba apie *geresnės - blogesnės* rasės principus, tačiau interneto erdvėje, ar bendraujant neformalioje aplinkoje, kartais matomas negatyvus požiūris.

Tarp skinhedų pasitaiko tokių, kurie apibūdindami rasizmą kaip neapykantą kitoms rasėms: „Rasizmas – nekenti kitų rasių žmonių atstovų. Visiškai nekenti“ (R6 VDU KTCA B202). Šiuo atveju nepasitenkinimas susijęs su fiziniais skirtumais. Tačiau tokie atvejai itin reti. Dauguma respondentų, kurie deklaruoja rasizmą kaip vieną iš savo ideologijų, turi jam kitokiį paaiškinimą. Jis siejasi su vieno iš nacionalizmo elementų – teritorinio principo nepaisymu. Skinhedų požiūriu rasės, kaip ir tautos turi savo prigimtinę teritoriją.

Man nepriimtina yra nusiteikimas prieš kažkokią kitą tautą ar netgi rasę būtent dėl nieko. Tiesiog vien dėl to, kad... Aš esu, pavyzdžiui, nusiteikęs prieš juodaodžius arba kitataučius dėl to, kad jie čia gyvena, o ne iš viso nusiteikęs. Neaukštinu nei savo tautos, iš kitų neiškeliu, nei rasės neiškeliu. [...] Tiesiog sakau, kad kiekvienas turi gyventi savo žemėj. Tai yra svarbiausia.

[R36 VDU KTCA C26]

Šis požiūris yra artimas A. D. Smith išskirtai nacionalizmo atmainai – *rasiniam nacionalizmui*, kuris iškelia tautą ir prideda rasinį komponentą siekdamas ją griežčiau atskirti

¹⁷⁷ Smith A.D. Min. veik, p.118.

¹⁷⁸ Ten pat, p.124.

nuo kaimynių¹⁷⁹. Dešinieji skinhedai tiek Lietuvoje, tiek pasaulyje deklaruoja, jog didžiuojasi ne tik savo tautybe, bet ir rase. Taigi, greta tautinio, egzistuoja ir rasinis identitetas.

Tačiau tarp grupės narių išsiskiria požiūriai į tai, kuris identitetas svarbesnis, tuo pačiu ir rasizmo pozicijos klausimu. Egzistuoja tam tikra įtampa tarp labiau save nacionalistais laikančių ir į *White Power* idėjas linkusių narių.

Aš save galėčiau vadinti nacionalistu. Ne nacionalsocialistu, bet nacionalistu. Ta prasme, kad man patinka mano šalis, tarkim yra, bent jau Lietuvoj, susiskirstymas tarp skinų: yra *White Power* ir yra nacionalistai. *White Power*, pavyzdžiui, yra labai negrynas lietuvis, ir jis gal net nerėks „Lietuva – lietuviams!“, bet jam yra baltas, nesvarbu, tu rusas, lenkas, baltas tu esi – gerai. Man pavyzdžiui, kaip nacionalistui, man yra svarbiausia, kad būtų lietuvis, kad gerbtų šalį. Ir, pavyzdžiui, sakau, man ten tie negrai Prancūzijoje, kažkur kitur, man jie neįdomūs.

[R17 VDU KTCA B202]

Į *White Power* idėjas grupės nariai labiau akcentuoja rasinį elementą nei tautinį. Kitaip tariant, į tos pačios rasės kitataučius žiūrima palankiau, arba tai visai neturi reikšmės.

Į tą *White Power* judėjimą tai taip pat žiūriu, kad tas Europos, va... toks keblus dalykas, čia vis tiek, daug tautų gyvena, jos čia maišės, persimaišė dėl tų karų pasaulinių ir panašiai. [...] Man žymiai [priimtinesnis] europietis baltas žmogus, kol jisai normaliai, kaip sakant, padoriai elgiasi [...] tai tvarkoj, aš niekad nepasakysiu ten žodžio prieš jį, ir netgi palaikysiu. Bet jau tas rasės, kaip sakant, požymis, tai jis jau žymiai labiau atitolina tą žmogų nuo manęs ir aš tikrai nepriimsiu jo niekada į vidų savo. Žinau, kad vistiek, baltas žmogus yra baltas.

[R18 VDU KTCA B202]

White Power idėjų šalininkams būdingos ir tokios idėjos kaip *Balta Europa*, tuo tarpu nacionalistais save laikantieji linkę apsiriboti Lietuvos problemomis. Pastariesiems būdinga ir tai, jog tiek tos pačios rasės, tiek kitos rasės svetimtaučius vertina vienodai neigiamai.

A man tie juodaodžiai visi vienodi. Juodaodžiai, čiurkos, man rusai, visi... Aš anksčiau sakydavau – koks skirtumas, negras ar ruskis? Koks skirtumas? Visi iš kart pyksta, kas ten ne lietuviai, kaip tu gali suvienodinti mane su negru? O tai kaip ne? Jūs čia visi Lietuvoj svetimkūniai esat atvežti iš kažkur, arba atvažinę patys.

[R10 VDU KTCA B202]

Minėta ideologinė takoskyra kartais sukelia įtampas ir net konfliktus grupės viduje, tačiau, išskyrus pavienius atvejus, paprastai netrukdo dalyvauti toje pačioje veikloje ir subkultūriniame gyvenime.

Ilgiau bendraujant su skinhedų subkultūros nariais, teko pastebėti tendenciją, jog laikui bėgant, dažnai respondentų pažiūros tampa mažiau radikalios, keičiasi požiūris į nacistinių

¹⁷⁹ Smith A. D. Min.veik., p.132.

simbolių vartojimą, ideologijos traktavimą, keičiasi reakcijos į tautines mažumas ar imigrantus ir pan. Pokyčius pastebi ir patys respondentai:

Kai pradėjau skinaut, tai buvo tokia labai radikali [nuostata]. Dabar jau, per kiek čia, per 8 metus gana jinai tokia... Vis tiek, žmogus nuo 16 -kos iki 24 -ių nugyvenęs tokį tarpą, kai daug pažintinio tokio viso ateina į gyvenimą... Ir aišku, jau galvoji kitaip, supranti, kad ne viską gali pakeisti... Aišku, išliko rasizmas, gal nebe toks, kad tenais eini, pamatai nigerį vieną ir iš kart galvoji – vėl ta beždžionė, bet supranti, kad gali būti turistas, gali savo verslą turėti Lietuvoj, dar kažkas tai. Tai, pavyzdžiui, supranti, kad mažuma nėra blogai, mažuma tam ir yra, kad ji apibrėžta kažkiek ir jinai gali ir turi gyvuoti. Tai ir yra įdomu. Bet kad mažuma nesinaudotų privilegijomis, nesiplėstų iki begalybės ir kad galų gale nesigautų kažkoks tai visų gyvuliukų tvartas. Tai va, radikalos tos tokios idėjos buvo pakeičiamos tokiom liberalesnėm, toks požiūris išsiugdė pats. Bet esminis patriotizmo jausmas, šeimos sąvoka, imigracijos klausimai, jie niekur nedingo, ir praktiškai labai mažai pakito.

[R22 VDU KTCA B202]

Tokią tendenciją greičiausiai lemia tai, jog jaunesniame amžiuje asmuo linkęs aščiau reaguoti į aplinką ir labiau save išreikšti, todėl radikalesnės, kartais aplinkinius gąsdinančios idėjos, veiksmai ar simboliai tampa patrauklia saviraiškos forma. Kartą bendraujant neformalioje aplinkoje respondentas R21 užsiminė, kad anksčiau nešiojo po kaklu pasikabinęs nacistinės Vokietijos geležinį kryžių, tačiau prabėgus keleriems metams nebegalėjo jo nešioti, nes tas simbolis pradėjo asocijuotis su Lietuvos okupantais. Anksčiau simbolizavęs tam tikrą „kietumą“ ir pažiūrų radikalumą minėtas simbolis vėliau pasirodė per daug nelietuviškas, netgi atgrasus. Tačiau nežiūrint tendencijos radikaliai saviraiškai keistis į santūresnę, respondentai teigia, jog pagrindinės skinhedų pažiūros išlieka netgi pasitraukus iš aktyvesnės grupės veiklos: „Iš dalies netgi dabar skinauju. Kerzus pamiršau, bet matai, žmogus dūšioje esi toks pat“ (R48 VDU KTCA B202).

Apibendrinant skyrių, galime teigti, jog dažniausiai tarp skinhedų vyrauja nacionalistinės pažiūros. Pagrindiniai A. D. Smith išskirti nacionalizmo tikslai – pilietinė autonomija, teritorinis vientisumas ir istorinis tapatumas – matomi ir analizuojant empirinę medžiagą.

Didelė dalis respondentų savo pasaulėžiūroje įvardija rasizmo ideologiją. Tačiau respondentų požiūris, jog rasė kaip ir kiekviena tauta turi savo žemę, igyja nacionalizmui būdingų bruožų ir tampa labiau panašesnis į A. D. Smith aptariamą rasinio nacionalizmo ideologiją, nei į grynąjį rasizmą. Tarp skinhedų egzistuoja ideologinė takoskyra tarp požiūrio į tos pačios rasės ir kitos rasės kitataučius. Save nacionalistams priskiriantiems respondentams etninė (nepriklausomai nuo rasės) kategorija tampa svarbiausia, tuo tarpu laikančių save *White Power* požiūriu svarbiausiu kitataučių vertinimo kriterijumi tampa rasė.

Tik nedidelė dalis respondentų savo idėjas tapatina su nacizmo ar fašizmo ideologijomis. Nėra vieningo požiūrio į A. Hitlerio asmenybę, dauguma respondentų ją vertina nevienareikšmiškai, teigiamoms savybėms priskirdami jo kaip lyderio sugebėjimą atstatyti Vokietiją po I-ojo pasaulinio karo, suvienyti ir uždegti tautą bendram tikslui. Neigiamiausias šios asmenybės kriterijus tampa Lietuvos okupacija, vykdyta agresija kaimyninių tautų atžvilgiu. Beveik ketvirtadalis respondentų išreiškusių nuomonę apie A. Hitlerio asmenį teigiamai įvertino jo vykdytą holokaustą. Šis aspektas turi sąsają su nacionalsocializmo idėjomis.

Nacistinė simbolika Lietuvos skinhedų subkultūroje įgauna keletą prasmų: vertinama kaip subkultūros ženklas, tampa kolekcionavimo objektu, o ryškiausi prasmė - naudojama erzinti neigiamai vertinamoms visuomenės grupėms.

Taigi, matome, jog Lietuvos skinhedų subkultūros dalyviams būdinga dešinėsios pakraipos ideologija, kuri yra sudaryta daugiausia iš patriotizmo, nacionalizmo, rasinio nacionalizmo, o taip pat rasizmo, neonacizmo, šovinizmo elementų. Pastarieji kurie skirtingai pasiskirtę tarp respondentų tos pačios grupės viduje.

2. Maskulinistinės vertybės skinhedų subkultūroje

Vienas ryškiausių skinhedų subkultūros bruožų, kuri nesunku pastebėti, yra grupėje vyraujančios maskulinistinės vertybės. Analizuodami šį aspektą, apžvelgsime pagrindines teorines ir empirines maskulinizmą apibūdinančias kategorijas.

J. P. Williams knygoje „Subcultures Theory“ aptardamas maskulinizmo sąvoką pastebi, jog įvairūs teoretiniai požiūriai pateikia skirtingus maskulinizmo apibrėžimus¹⁸⁰. Remdamasis J. S. Kahn, autorius pateikia eilę normų, kurias paprastai vyrai bando atitikti: specifinės pergalės, emocinė savikontrolė, polinkis rizikuoti, smurtas, dominavimas, savarankiškumas, viršenybė virš moterų (*power over women*), panieka homoseksualams, statuso siekimas. Visa tai yra maskulinizmo bruožai, kurių siekia vakarietiškos visuomenės nariai.¹⁸¹ Tačiau J. P. Williams pabrėžia, jog šias maskulinistines idėjas / normas asmenys priima priklausomai nuo situacijos, kitaip tariant, nėra pačios svarbiausios idėjos, į kurią visi orientuotųsi tuo pačiu būdu¹⁸².

Pasak lietuvių sociologo A. Tereškino, vyriškumą, arba maskulinizmą galima apibūdinti kaip fikciją, kurias mes stengiamės įgyvendinti, rinkinį: vyriškumas tuomet iškyla kaip socialiai

¹⁸⁰ Williams P.J. Subcultural Theory: Tradicions and Concepts. USA, UK, Polity Press, 2011, p.48.

¹⁸¹ Ten pat.

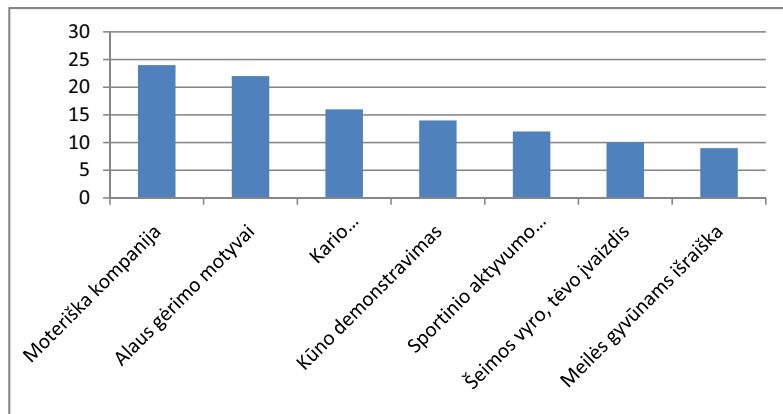
¹⁸² Ten pat.

konstruojamas vaidinimas¹⁸³. Mes išgyvename ir patiriame vyriškumą per norminius, visuomenėje priimtus elgesio, išvaizdos, laikysenos standartus, populiarias figūras bei įvaizdžius, cirkuliuojančius mūsų kultūroje¹⁸⁴. Kitaip tariant, individuali samprata apie tai, kas yra vyriška, yra veikiamą asmenį supančios aplinkos. Tokiu būdu konkrečioje visuomenėje gali egzistuoti skirtingi vyriškumo modeliai, iš kurių vienas yra privilegijuojamas ir priimamas kaip norma, A. Tereškinas jį įvardija hegemoniniu, arba norminiu vyriškumu¹⁸⁵.

Kaip ir vakarų tyrinėtojai, A. Tereškinas konkretizuoja sąvokas, arba normas, kurios apibūdina hegemoninį vyriškumą: heteroseksualumas, ekonominė nepriklausomybė, gebėjimas išlaikyti savo šeimą, fizinė galia, buvimas racionaliu, žeidžiančių emocijų užslopinimas, moterų bei kitų vyrų dominavimas, dėmesys seksualinėms „pergalėms“ ir svarbiausia nedarymas to, kas suvokiama kaip moteriška¹⁸⁶. Pasak autoriaus, hegemoninio vyriškumo normos pabrėžia tokias vertybes kaip drąsa, agresyvumas, proto ir kūno tvirtumas¹⁸⁷.

Aptardami teorinę literatūrą apie skinhedus, matėme, jog maskulinizmo sąvoka su skinhedų subkultūra siejama jau nuo pirmųjų šios subkultūros tyrimų. Kokias maskulinizmo normas/vertybes galime išžvelgti Lietuvos skinhedų subkultūroje, aptarsime remdamiesi *Facebook* paskyrų duomenų analize, interviu ir dalyvaujamojo stebėjimo metu surinkta medžiaga. Žemiau pateikiama, kokius vertybinius siužetus pavyko išskirti iš *Facebook* socialinio tinklapio skinhedų grupės narių paskyrose patalpintų fotografijų (Schema Nr. 3.)

Schema Nr. 3. Asmens vertybiniai siužetai

Horizontalioje ašyje išvardinti vertybiniai siužetai. Vertikalioje ašyje pateikiama keliuose *Facebook* paskyrose aptiktas kiekvienas siužetas.

¹⁸³ Tereškinas A. Vyrų, vyriškumo formos ir maskulinizmo politika šiuolaikinėje Lietuvoje. Vilnius, Vilniaus universiteto Lyčių studijų centras, 2004, p. 12.

¹⁸⁴ Ten pat.

¹⁸⁵ Ten pat, p. 15.

¹⁸⁶ Ten pat.

¹⁸⁷ Ten pat.

Dažniausiai sutinkamas siužetas, kai grupės narys save pateikia moteriškoje kompanijoje: nuo lengvabūdiško ir draugiško flirto su moteriškos lyties atstovėmis iki intymumo su savo išrinktąja (Pav. Nr. 1.). Tokiu būdu pabrėžiamas hegemoniam vyriskumui būdingas heteroseksualumas ir sėkmingi / pageidaujami ryšiai su moterimis. Dauguma merginų, kurių kompanijoje save pateikia skinhedai, nėra išskirtinai kokio nors subkultūrinio stiliaus, o akivaizdžiai išreikštas skingirl stilius ypač retas.

Pav. Nr. 1. Merginų kompanija, heteroseksualumas

Lauko tyrimų ir interviu duomenys rodo, jog merginos retai įsitraukia į grupės veiklą, reikalaujančią kovinio pasirengimo ir fizinės jėgos. Renkant medžiagą 2010 m. skinhedai nurodė, jog Vilniuje yra viena mergina, kurią galima būtų pavadinti skine. Dauguma subkultūros narių išreiškia požiūrį, jog mergina turi būti moteriška, o toks elgesys kuris būdingas skinhedams yra vyrų reikalas: „Mano manymu moteris turi būti moteris, ji neturi būti visų pirma agresyvi per daug. Bet jeigu būtų skinė, tai būtų tvarkoj, tik aišku [kad] nesikeiktų, nelakstytų ir nespardytų visų iš eilės, nes man čia vyrų užsiėmimas, ne moterų“ (R1 VDU KTCA B202). Supratimas kas yra „tikra“ skinė skiriasi ir tarp pačių grupės narių. Vienu atveju tai yra mergina, kuri perima ne tik skinhedų subkultūros stilių, bet ir vyriško elgesio modelį, manieras, nevengia esant reikalui įsivelti ir į muštynes. Respondentų minima „vienintelė“ mergina skinė būtent ir atitinka tokius kriterijus. Tačiau egzistuoja ir kitokia nuomonė, ką galima būtų vadinti mergina skine.

Skinė moteris ne tas pats, kas skinas vyras. Čia yra du skirtingi dalykai. Nu aš tikrai neturėčiau noro, kad mano mergina eitų ir kažkam snukius daužytų. Čia ne moteriškas darbas, o ateit, atsisėst kartu, pabūt, kartu alaus atsigert, o ne sėdėt namie ir laukt ir smirsti. Jeigu būtų pilnas apibrėžimas, skinas ir pana, kuri vat būna su tavim, eina į visas akcijas, visur dalyvauja, į visus koncertus, ir sėdi su draugų kompanija ir geria alų ir paskui važiuoju kartu namo gyventi, va čia tai ir būtų skinė, tada suprasčiau, kad yra normali skinė. Tai būtų griežtai skinė, o visos kitos prijaudčiančios.

[R16 VDU KTCA B202]

Dauguma merginų, kurias galima pamatyti skinhedų renginiuose ir laisvalaikio susibūrimuose yra grupės narių antrosios pusės, kurių dalis perima subkultūrinio stiliaus elementus, kita dalis – ne. Pateikta citata iliustruoja, jog grupės narėmis respondentai linkę

laikyti ir merginas, kurios dalyvauja tik toje veikloje, kuri nereikalauja nė fizinės jėgos, nė pasiruošimo kovai t. y., išlaiko savo moteriškumą. Kita vertus, antruoju atveju mergina yra tarsi siejama su grupe per intymų santykį su grupės nariu vaikinui, kurį ši lydi į grupės susitikimus. Nutrūkus šiam santykiui, tikėtina, jog nutrūks arba susilpnės ryšys ir su grupe. Pirmuoju atveju, kai mergina perima vyriškas vertybes, ji tampa tarsi autonomiška ir dalyvauja grupės veikloje nepriklausomai nuo to, kas yra jos antroji pusė, ar jos visai nėra. Tai akivaizdžiai buvo matyti lauko tyrimo metu dalyvaujant skirtinguose subkultūriniuose renginiuose. Pavyzdžiui, teko pastebėti, jog muzikiniuose renginiuose, kuriuose koncertuodavo vien skinhedų grupės, vaikinų skaičius gerokai viršydavo merginų, tuo tarpu gotų ar metalo koncertuose merginų būdavo apylygiai arba net daugiau. Skinhedų koncertuose dalyvaujančios paprastai būdavo kurio nors iš dalyvių merginos ar susietos su jais giminystės ryšiais, o savarankiškai į koncertą atvykusių, be vyriškos palydos, buvo itin reta sutikti. Akivaizdu, kad būtent stiprus maskulinistinių vertybių eskalavimas skinhedų subkultūroje lėmė tai, jog dauguma jos narių sudaro vaikinai.

Alaus gėrimo motyvas taip pat vienas dažniausių. Skinhedai nuotraukose vaizduojami su alaus bokalais, buteliais, ar kita alaus tara, dažniausiai vartojantys šį gėrimą draugų grupėje, bare, gamtoje, festivalio metu, namuose (Pav. Nr. 2.).

Pav. Nr. 2. Alaus gėrimo motyvai

Verta pažymėti, jog nors alaus gėrimo motyvas dažnas, kitų alkoholinių gėrimų vartojimas nuotraukose retai sutinkamas. Tiek remiantis virtualia, tiek lauko tyrimų medžiaga, galima teigti, jog populiariausias alkoholinis gėrimas šioje subkultūroje yra alus. Tai, kad savo paskyroje skinhedai pateikia nuotraukas, kuriose laiko iškėlę bokalus, juos susidaužia su kitais grupės nariais, gali reikšti tai, jog alaus gėrimas išreiškia tam tikrą „kietumo“ įvaizdį. Taip pat akivaizdu, jog bendrai gerti alų grupėje yra vienas iš komunikavimo, identiteto palaikymo būdų. B. Orfali alaus gėrimą skinhedų subkultūroje laiko vienu iš maskulinizmo aspektų¹⁸⁸, o D. Moore teigia, jog gėrimas yra vienas iš būdų, kuriuo skinhedai konstruoja ir skleidžia savo etninį identitetą¹⁸⁹. Minėtas autorius išskiria du pagrindinius skinhedų gėrimo stilius, kurie priklauso nuo situacijos: vienas jų, tai greitas išgėrimas namuose ar vietiniam bare vienam arba

¹⁸⁸ Orfali B. Des skinheads danslaville// P.U.F. Cahiers internationaux de sociologie 2003/2 – no., p.115.

¹⁸⁹ Moore D. Lads in Action: Social Process in an Urban Youth Subculture // Great Britain, Athenaeum Press Ltd, 1994, p.91.

su draugu, kitas vadinamasis „sunkus“ gėrimas su keletu draugų miesto naktiniame klube savaitgalio vakarą¹⁹⁰.

Daugiau nei pusė skinhedų savo facebook paskyrose išreiškė militarizmą (Pav. Nr. 3.). Dauguma tokių nuotraukų yra iš grupės narių karinės tarnybos, misijų Afganistane laikų, ar šratasvydžio sporto (panašiai kaip dažasvydis, kur imituojamas karas, o vietoj kulų suspausto oro principu šaudoma plastmasiniais šratukais).

Pav. Nr. 3. Militarizmas, kario įvaizdis

Tai byloja apie grupės narių karinį pasirengimą, taip pat tai, jog karinė tarnyba, pasiruošimas ginti savo šalį skinhedų subkultūroje yra vertybė. Kitose militaristinio pobūdžio nuotraukose grupės nariai be karinės uniformos, tačiau vaizduojami su ginklais, viduramžių kario ekipuote, ar nusifotografavę prie militaristinių objektų (patrankų, karinės technikos). Taigi, akivaizdu, jog vienas iš skinhedų subkultūroje pageidautinų ir siektinų vyriškumo normų yra karinis pasirengimas. Vyras tas, kuris pasirengęs apginti savo šalį, moka valdyti ginklą. Militaristiniai objektai, ginklai, apranga ir t. t. išreiškia „kietumą“. Tokių požiūrį labai puikiai iliustruoja ir skinhedų Facebook paskyros sienoje kartais paskelbiami įrašai, pvz. „Ladies - if your man dosn't know how to fire a weapon, you have a girlfriend“¹⁹¹ („Moterys, jeigu jūs vyras nemoka naudotis ginklu, jūs draugaujate su mergina“). Taip pat militarizmas neretai išreiškiamas ir dešiniųjų skinhedų aprangos stiliumi, kuris sutinkamas nešiojant kareiviško stiliaus kelnės, kamufliažinius *bomberius* ir armijos batus. Lietuvoje skinhedų rengiami *skincamp* 'ai naujokų bandymams, primena karines stovyklas, kur dominuoja kariška apranga ir tvarka, o užduotys neretai remiasi vyresniųjų įgyta patirtimi kariuomenėje.

Kiek mažiau nei pusėje analizuotų Facebook paskyrų sutinkame apnuoginto kūno demonstravimą (Pav. Nr. 4.). Nuotraukose matoma paprastai apnuoginta viršutinė kūno dalis, pabrėžiant anatominių vyrišką raumeningumą, sportiškumą. Tokias nuotraukas savo profilyje paprastai skelbia sportiškesnę figūrą turintys grupės nariai. Taigi, gera fizinė forma, vyriškas raumeningas kūnas yra viena iš maskulinistinių Lietuvos skinhedų subkultūros vertybių.

¹⁹⁰ Ten pat.

¹⁹¹ Facebook paskyra “Tactical operator”. Prieiga per internetą:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=216518481881414&set=a.202082166658379.1073741828.200804106786185&type=1&theater>

Pav. Nr. 4. Kūno demonstravimas

Savotiškas raumeningo kūno estetiką pabrėžiantis ritualas yra skinhedų *pogo* šokis prie scenos koncertų metu, kuomet grupės nariai iki pusės išsirengę šoka pašalinio akių agresyviai atrodantį *pogo*. Šis šokis būdingas *Oi!* muzikos ritmui, mėgiamas ir pankų subkultūroje. Klasikinis, pankų šokamas *pogo* variantas yra kai šokinėjama pagal ritmą nuo kojos ant kojos lengvai atsitrenkiant su greta esančiais petimis. Tuo tarpu skinhedų subkultūroje šis šokis įgavo agresyvesnę išraišką, šokant stengiamasi kuo stipriau pastumti greta esančius, todėl kartais pats šokis atrodo panašus į muštynes. Neretai pasibaigia ir lengvais sumušimais, nubrozdinimais, o dalyvavimas jame reikalauja daug fizinės sveikatos. Merginos paprastai šio *pogo* nešoka, nebent viena kita fiziškai stipresnė *skingirl*.

Dar viena maskulinistinė vertybė, kurią pateikia vizualinė medžiaga: sportinis aktyvumas (Pav. Nr. 5.). Vertinamos tos sporto šakos, kurios reikalauja fizinės jėgos ir ištvermės, daugiausia tai kovinės sporto šakos, futbolas, šratasvydis.

Pav. Nr. 5. Sportinio aktyvumo išraiška

Minėto pobūdžio sportinės rungtys rengiamos ir skinhedų kasmetinio festivalio „Skindays“ metu. Žaidžiamas *skinbolas*, kurio taisyklės panašios į rekbio, tiksliai vietoje kamuolio naudojamas vandens pripildytas plastmasinis butelis, pačių skinhedų vadinamas *bambaliu* arba *pūsle*. Taip pat rengiami bokso, futbolo turnyrai. Visos Lietuvos mastu vykstančio skinhedų festivalio metu grupės nariams atsiranda galimybė pademonstruoti savo fizinį pasirengimą, išbandyti jėgas. Taigi, tokia sudėtinė sportinė festivalio dalis parodo fizinio aktyvumo ir fizinės jėgos svarbą skinhedų vertybinėje skalėje. Interviu metu daugelis respondentų taip pat pripažįsta sportuojantys, arba sportavę anksčiau.

Kai mokiausi mokykloj aš lankiau *Aikido* penkis metus, paskui pirmi metai skinavimo, ėjau sportuoti su visais skinais parkuose, kažkokiose salėse išnuomotose. Tenai pagrindas paprastos muštynės, boksas. Treniruotės ir po šiai dienai vyksta, bet jau man gerlėj stovi kiekvieną dieną ten daužytis.

[R16 VDU KTCA B202]

Viena iš bendrų skinhedų veiklų, kuria aktyvi grupė užsiima, susirinkus treniruotis, ruoštis gatvės kovoms. Paprastai tai vyksta bokso treniruočių pavidalu, tam netgi specialiai gali būti nuomojamos patalpos.

Dar vienas aspektas, kurį pavyko aptikti, atlikus *Facebook* paskyrų analizę, tai šeimos vyro, tėvo įvaizdis (Pav. Nr. 6.). Skinhedai, kurie sukūrė šeimas ir turi vaikų, linkę tą pabrėžti savo *Facebook* paskyrose. Tai rodo, jog vaiko ir tėvo vaidmuo užima svarbią vietą jų vertybiniame pasaulyje, tėvo vaidmeniu didžiuojamasi.

Pav. Nr. 6. Šeimos vyro, tėvo įvaizdis

Tradicinė, heteroseksuali, vaikus auginanti šeima skinhedų subkultūroje išreiškta kaip siekiamybė, o vyro – tėvo vaidmuo yra vertybė. Be abejo, tai būdinga grupės nariams, kurie jau pasitraukę iš aktyvios skinhedų veiklos, yra vyresnio amžiaus, tačiau jaunesniesiems ir dar nesukūrusiems šeimos subkultūroms nariams jie taip tarsi išreiškia pavyzdį, ko turi siekti gyvenimo etape, kai amžius ir gyvenimo aplinkybės pareikalaus palikti gatvės gyvenimą. Pasitaiko nuotraukų su jaunesniu broliu, kuriose skinhedui tenka vyresnio brolio vaidmuo, tačiau tiek vienu, tiek kitu atveju iškyla vyro kaip šeimos nario, globėjo įvaizdis, o vyresnio brolio, kaip ir tėvo statusas pateikiami kaip vertybė.

Rečiausiai iš pateiktų schemoje sutinkamas siužetas, kai išreiškiamas artimas emocinis ryšys su gyvūnais, tačiau jis ne ką mažiau įdomus ir akivaizdus (Pav. Nr. 7.). Daugumą šio siužeto sudaro nuotraukos, kuriose skinhedai vaizduojami su šunimis: vokiečių, čekų aviganiais, pitbuliais ir kt. didesnių veislių šunimis.

Pav. Nr. 7. Meilės gyvūnams išraiška

Susidaro įspūdis, jog skinhedai vertina stiprias, netgi kovai tinkančias šunų veisles. Ir tai tik patvirtina, jog subkultūros nariai vertina jėgą, kovingumą, maskulinistinės vertybės čia tarsi išreiškiamos per augintinį. Galiausiai agresyvi, kovinė pitbulių veislė, pasaulinėje skinhedų subkultūroje yra tapus stiliaus atributu. Tą liudija ne tik subkultūros narių pomėgis auginti šios veislės šunis, bet ir subkultūros narių pamėgti drabužiai: kepurėlės, bliuzonai, ant kurių puikuojaši užrašas „Pitbull“.

Tokie maskulinizmo aspektai kaip dominavimas, statuso siekis atsispindi ir skinhedų grupėse egzistuojančiose taisyklėse, paremtose narių hierarchija. H. Pilkington, nagrinėdama postsocialistinės jaunimo kultūros transformacijas Maskvoje, pateikia išvalgas, jog vaikinai linkę formuoti hierarchines grupes, paremtas bendra fizine veikla ir rungtyniaujančiais pasirodymais, tuo tarpu merginos susikuria privačias zonas viešose erdvėse (ar konkrečios subkultūros viduje), paremtas artimais draugių santykiais¹⁹². Hierarchiniai santykiai skinhedų subkultūroje ypatingai ryškūs bendravime tarp naujokų ir vyresnių grupės narių. Naujokai privalo klausyti vyresniųjų, kad įgytų atitinkamą statusą ir įsilietų į grupę.

Buvo įvairiausios bangos. Kai aš pats tik pradėjau, tai dar buvo tie seniai, tada aš dar juos mačiau. Nu gatvėj aš dar juos mačiau. Ten dar buvo gatvėj. Tada buvo labai griežta tvarka, tada buvo tvarkinga, jokių išsidirbinėjimų. Pasakyta - ir šventa. Kaip priklauso, kaip turi būti. Pilnas tvirtas suvokimas visos tos hierarchijos.

[R16 VDU KTCA B202]

Labiausiai respondentų akcentuojama maskulinistinė vertybė, kuri atsiskleidė interviu metu, tai grupės nario gebėjimas dalyvauti gatvės kovose. Šį aspektą ypač akcentuoja D. Moore, kuris teigia, jog skinhedas negali vadintis tikru skinhedu, jei jis nekovoja¹⁹³. Grupės nario parama iškilus konfliktui yra būtina sąlyga, reikalavimas, be kurio neįmanoma priklausomybė skinhedų grupei.

K1. Kokie veiksmai ir poelgiai vertinami skinų gretose?

Ats. Nebėgimas iš muštynių, patikimumas paprasčiausiai, kai tu gali žmogum pasitikėti dieną naktį, ta prasme, tau paskambinus, kai tau to reikia, kai žmogus atvažiuoja, paprasčiausiai pasitikėjimas, pagarba viens kitam, čia va tokie jau labiau tie, vyresnių skinų, praktiškai kaip šeima visi, vieni už kitus stovi... Aš tai vertinu labiausiai.

[R30 VDU KTCA C26]

¹⁹² Pilkington H. Gender, Generation and Identity ir Contemporary Russia // London and New York, Routledge, 1996, p. 248.

¹⁹³ Moore D. Lads in Action: Social Process in an Urban Youth Subculture // Great Britain, Athenaeum Press Ltd, 1994, p. 66.

Naujokas įsilieja į grupę paprastai sudalyvavęs gatvės muštynėse ir įrodęs jog yra patikimas konflikto atveju. Dar vienas aspektas, kuris pabrėžia maskulinizmo svarbą skinhedų vertybėms, pačių konfliktų pobūdis. Skinhedų muštynės paprastai kyla su panašaus amžiaus vaikinių grupėmis ar asmenimis, kitu atveju skinhedai linkę ignoruoti net tiesiogines provokacijas. Merginos, vaikai, senyvo amžiaus ar neįgalūs asmenys yra netinkami vyriškai spręsti santykius, tai nevyriška, panaudojęs prieš juos smurtą skinhedas gali sugadinti savo reputaciją tarp kitų grupės narių.

Respondentams būdingas itin neigiamas požiūris į netradicinės seksualinės orientacijos asmenis. Homoseksualumas skinhedų vienareikšmiškai laikomas iškrypimu ar liga, tačiau dažnai pabrėžiama, jog labiausiai kliūna homoseksualų bandymas eskaluoti savas problemas viešai, bandymas pateikti homoseksualumą kaip vertybę.

Homoseksualai, pedofilai... Seksualinis iškrypimas yra nukrypimas nuo to, ką gamta sukūrė, tai yra blogai, bet jeigu žmogui yra tokia problema, aš niekada nesmerksiu tokio žmogaus, kad jisai turi problemų. Aš taip manau, kad čia yra arba dvasinė, arba psichologinė problema, tai tikrai nėra normalu. Jeigu jis turi tą problemą, tai arba turi ją spręst, jeigu yra pakankamai stiprus, bet jeigu yra jis per silpnas spręst tą problemą, tai tada geriau gyvent tą savo gyvenimą, bet nesiviešint. Savo namuose daro, ką nori, nu aš tikrai nelipsiu į jų miegamąjį, bet tai pats silpniausias rodiklis, kurie negali su tuo kovot ir negali su tuo susitaikyt, tada jie bando įtikinti, kad yra kažkokia tai vertybė. Kada bando įtikinti, kad tai vertybė, atsiranda paradai ir žmogaus degeneracija ir moralės nuosmukis, kada jisai savo negalią iškelia kaip vertybę.

[R16 VDU KTCA B202]

Priešiškumas homoseksualams, be abejo, įtakotas ne tik konservatyvių pažiūrų ar ideologijos, bet ir maskulinizmui būdingos paniekos homoseksualams normos / reikalavimo. Priešiškumą skinhedai homoseksualų atžvilgiu pagrinde išreiškia protestuodami ir platindami agitaciją dalyvauti protesto akcijoje prieš homoseksualų eitynes. Taip pat kartais iškyla konfliktų su tais, kurie skinhedų požiūriu elgiasi nevyriškai.

Ats. O gotai yra geras dalykas todėl, kad kartais galima labai smagiai iš jų aprangos pasijuokti, ir iš visko.

Kl. Konfliktų nebūna su jais?

Ats. Kartais kyla... Bet ten dėl to, kad kai kurie gotai vyriškos lyties vaikšto su sijonais.

[R19 VDU KTCA B202]

Gotų subkultūroje egzistuoja daug saviraiškos formų, viena iš jų – belytiškumas (*unisex*), kai merginos stengiasi paslėpti savo moteriškumą rengdamosi panašiai kaip vaikinai, o vaikinai, atvirkščiai, naudoja moteriško įvaizdžio detales. Tai skinhedų ir kitų maskulinistinių

grupių nariams sukelia pasipiktinimą ir gali iššaukti agresiją. Maskulinistinio pobūdžio grupėse darymas to, kas laikoma moteriška, yra smerktina ir nepriimtina.

Taigi, matome jog Lietuvos dešiniųjų skinhedų subkultūroje reikšmingą vietą užima maskulinistinio pobūdžio vertybės. Socialinio tinklapio *Facebook* paskyrose skinhedų grupės nariai išreiškia tokias vertybes kaip heteroseksualumas ir sėkmingi ryšiai su moterimis, alaus gėrimas pateikiamas kaip „kietumo“, vyriškumo išraiška. Vienas iš vyriškumo įvaizdžių yra kario įvaizdis, militaristiniai simboliai – vyrų simboliai. Nuogo kūno demonstravimas išreiškia vyriško, sportiško ir raumeningo kūno estetiką ir svarbą. Sportinis, fizinis aktyvumas taip pat išreikštas kaip vertybė. Išskyla vyro - tėvo įvaizdžio svarba ir siekiamybė. Galiausiai nuotraukos su gyvūnais atskleidžia skinhedų polinkį rinktis augintinį, kuris taip pat tarsi išreiškia maskulinizmui svarbias savybes: jėgą, kovingumą, agresiją.

Tiek remdamiesi vizualinės medžiagos analize, tiek ir kita empirine medžiaga aptiksime skinhedų vertybinėje skalėje eilę maskulinizmui priskiriamų normų ir sąvokų. Tai ir agresyvumas, pergalių, statuso siekis dalyvaujant grupėje ir gatvės kovose, panieka homoseksualams ir atsiribojimas nuo to, kas laikoma nevyriška, gebėjimas iškovoti moterų dėmesį ir sukurti šeimą. Dominuojančių maskulinistinių vertybių pasekoje skinhedų grupes sudaro praktiškai vien vaikinai. Egzistuoja dvi pagrindinės nuomonės apie tai, kas tai yra *skingirl*. Vienu atveju, tai perėmusi vyriškas manieras ir vertybes mergina, kitu atveju tiesiog skinhedų grupės nario kompanionė, kuri išlaiko moteriškumą ir dalyvauja ribotoje grupės veikloje.

3. Stiliaus išraiška

Daugelis tyrinėtojų subkultūras nagrinėja pirmiausia per stiliaus išraiškas. P. J. Williams kalbėdamas apie stilių naudoja *kultūrinių objektų* ir *kultūrinių praktikų* sąvokas.¹⁹⁴ Stilius, pasak autoriaus, reiškia kur kas daugiau, nei tiesiog aprangą. Subkultūros išdidi laikysena priešpastatoma tam, kas išoriniame pasaulyje yra nemėgstama¹⁹⁵. Stilius yra aiškiai kultūrinis ir simbolinis reiškiny. Pagal tai ką mes perkam, kokią muziką klausome, kokius dėvime batus, kokią renkamės automobilį ar motociklą, galima kažką pasakyti apie tai, kokie mes esame ir kokiai socialiniai kategorijai priklausome¹⁹⁶. Išoriniai bruožai suteikia pirminę informaciją apie asmens pasaulėjautą, priklausomybę kokiai nors grupei jam dar neprabilus.

¹⁹⁴ Williams P.J. Subcultural Theory: Traditions and Concepts. USA, UK, Polity Press, 2011, p.67.

¹⁹⁵ Ten pat, p.68.

¹⁹⁶ Ten pat, p.69.

D. Hebdige teigia, jog kiekviena subkultūra kuria savo stilių ar „žodyną“, kuris gali būti tiek vizualinis, tiek verbalinis¹⁹⁷. Vakarų tyrinėtojai skinhedų stilių sieja su darbo klase ir vyriškumo pabrėžimu - skinhedų batai, trumpi džinsai ir skustos galvos buvo svarbūs subkultūros atributai, nes šios išorinės išraiškos atspindėjo vyriškumo, „kietumo“ ir darbo klasės reikšmingumą¹⁹⁸. Tokiu būdu stilius pasitarnavo išoriškai išreiškiant grupės vertybes. *Stiliaus* savoka savyje talpina daugiau nei vien aprangos apibūdinimą. Pasak P. Cohen, reikia keturių dalykų subkultūriniam stiliui sukurti: aprangos, muzikos, ritualų ir žargono¹⁹⁹. Subkultūrinis stilius išreiškia tam tikrą priklausymo subkultūrai laipsnį ir nurodo narystę joje. Stilius, M. Brake nuomone, susideda iš trijų elementų: įvaizdžio (apranga, aksesuarai, šukuosenos ir pan.), elgesio (išraiška, kūno laikysena, eiseną) ir žargono (specifinė kalba, žodžiai)²⁰⁰. Skinhedų stiliui didelį dėmesį skiria D. Moore. Jo nuomone, stilius yra skinhedų subkultūros centras, aplink kurį sukasi jų finansai ir identitetas, per kurį organizuojami santykiai, atpažįstami savi ir parodomas priklausymas²⁰¹. Pasak autoriaus, vizualinis stilius yra daugiau nei drabužiai – tai greičiau ir požiūris į gyvenimą, elgesio išraiška²⁰².

Kalbant apie Lietuvos skinhedus, reikia pastebėti, jog specifinis žargonas subkultūrai nebūdingas. Specifinės manieros, kurios skirtų skinhedus nuo kitų maskulinistinių grupių taip pat nėra būdingos. Lietuvos dešinieji skinhedai linkę išreikšti priklausomybę subkultūrai išoriniu stiliumi (apranga, šukuosena), tačiau egzistuoja tam tikros stiliaus naudojimo variacijos priklausomai nuo to, kokiai aplinkai respondentas save priskiria. Pirmiausia, reikia apibrėžti, kas yra skinhedų išorinis stilius, ir kokie elementai jį sudaro. Galima išskirti du savo turiniu skirtingus aprangos blokus, kuriuos derindami tarpusavyje skinhedai pabrėžia savo priklausomybę grupei. Pirmasis - tai skinhedų subkultūrai būdingos aprangos detalės, kurios siekia skinhedų subkultūros susiformavimą pradžią Anglijoje ir daugiau ar mažiau yra bendros visoms skinhedų kryptims. Tai yra užlenkti džinsai, sunkūs *kerziniai* batai, petnešos, kurios nešiojamos įprastai arba nuleistos ant kelių. Tam tikrų firmų švarkai, džemperiai, marškiniai, kepurėlės. Taip pat kiek vėliau skinhedų subkultūroje adaptuotos trumpos striukės, vadinamos *bomberiais*. Kitas aprangos kodas, tai viskas, kas militaristiška: kareiviškos kelnės, megztiniai, striukės, batai, marškinėliai ir t. t. Militaristinio stiliaus drabužių labiau dėvi dešininieji

¹⁹⁷ Hebdige D. *Subculture: The Meaning of Style*. Iš Gelder K. & Thornton S. (ed.). „The Subcultures Reader“ // London, Routledge, 1997. P.131.

¹⁹⁸ Clarke J., Hall S., Jefferson T., Roberts B. *Subcultures, Cultures and Class*. Iš Gelder K., Thornton S. (ed.). „The Subcultures Reader“ // London, Routledge, 1997. P.110-111.

¹⁹⁹ Clarke J. *Style*. Iš Hall S., Jefferson T. (ed.) *Resistance through Rituals. Youth Subcultures in Post-War Britain* // London, Routledge, 1975. P.42.

²⁰⁰ Brake M. *The Sociology of Youth Culture and Youth Subcultures: Sex and Drugs and Rock'n'Roll?* // London, Routledge and Kegan Paul, 1980. P.12

²⁰¹ Moore D. *Lads in Action: Social Process in an Urban Youth Subculture* // Great Britain, Athenaeum Press Ltd, 1994. P.36.

²⁰² Ten pat.

skinhedai, tačiau savo stilių jie kuria jungdami abu šiuos aprangos kodus. To pasekoje grupėje gali būti asmuo, kuris atrodys kaip klasikinis 8 -ojo dešimtmečio Anglijos skinhedas ir asmuo, kuris atrodys kaip ką tik išėjęs iš kareivinių karys, išsiskiriantis tik specifiniais skinhedų antsiuvais ir kitomis smulkesnėmis detalėmis. Šiais atvejais svarbus elementas, tai specifinė skinhedų šukuosena: skusta galva arba trumpai kirpti plaukai.

Svarbiausią vaidmenį išorinei grupės narių identifikacijai lemia antsiuvai, nes aprangos ar šukuosenos stilių gali naudoti ir grupei nepriklausantys asmenys. Specifinius dešiniųjų skinhedų antsiuvus galima suskirstyti į keturias pagrindines kategorijas:

- 1) Tarptautiniai dešiniųjų skinhedų subkultūrai būdingi ženklai ir užrašai. Tai jau minėtas antsiuvas su užrašu „Skinheads“, užrašas „White Power“, keltų kryžiaus simbolis, baltas kumštis ir t. t. Šiuos simbolius naudoja viso pasaulio dešinieji skinhedai.
- 2) Antsiuvai su nacionaline Lietuvos atributika. Dažniausiai tai Lietuvos trispalvė, užrašas „Lietuva“, rečiau Gedimino stulpai, Vyčio ženklas.
- 3) Antsiuvai, žymintys lokalią skinhedų grupę. Tokie antsiuvai paprastai žymi priklausymą kažkurio miesto skinhedų grupei. Vilniečiai naudoja antsiuvą su užrašu „Skinheads Vilnius“ ir geležiniu staugiančiu vilku. Klaipėdiečiai naudojo antsiuvą su Klaipėdos herbu ir užrašu „Klaipėda“, kauniečiai naudojo antsiuvą su Kauno herbu ir užrašu „Kaunas“, vėliau specifiniu išoriniu Kauno grupės stiliaus elementu tapo juodi džemperiai su Vyčio ženklu ir užrašu „Skinheads Kaunas“.
- 4) Proginiai antsiuvai. Jie skirti pažymėti, jog grupės narys dalyvavo tam tikroje skinhedų veikloje, renginyje. Dalyvavusiems skinhedų stovykloje *skincamp* ir išlaikiusiems išbandymus grupės nariams įteikiami antsiuvai, kurių negali nešioti nedalyvavę minėtoje stovykloje asmenys. Šie antsiuvai reiškia tam tikrą prestižą grupėje.

Tarptautinius skinhedų, lokalias grupės ir proginis antsiuvus gali nešioti tik grupės nariai, bet antsiuvus su Lietuvos nacionaline atributika naudoja ir nepriklausantys skinhedų subkultūrai asmenys, tačiau tokie antsiuvai virsta grupės „nuosavybe“ kai jungiami su kitais įvaizdžio elementais: apranga, šukuosena. Metalistai ir baikeriai taip pat mėgsta nešioti trispalvę ir kitus Lietuvos nacionalinius simbolius kaip ir skinhedai, tačiau jie paprastai siuvami ant odinių striukių, paltų. *Bomberį* taip pat nešioja ne vien skinhedai, tačiau *bomberis* su trispalve, prisiūta ant rankovės, jau yra skinhedų stiliaus elementas. Lauko tyrimų metu teko stebėti, kaip vyresni grupės nariai reaguoja į asmenis, kurie naudoja skinhedų stiliaus elementus, tačiau nepriklauso grupei. Pavyzdžiui, kartą neformaliai bendraujant su skinhedų grupe Vilniuje, į barą užėjo jaunuolis su *bomberiu* ir ant rankovės prisiūta Lietuvos trispalve. Jis akivaizdžiai nebuvo skinhedams pažįstamas, praėjo pro skinhedų stalą ir atsisėdo prie metalistų kompanijos. Vienas iš respondentų atsistojo ir nuėjęs prisėdo prie to jaunuolio pakalbėti. Paklausiau, apie ką kalbėjo,

paaikškėjo, jog respondentas norėjo išsiaiškinti, kas per vienas tas vaikinai ir kai suprato, jog jis neturi nieko bendra su skinhedų grupe ir net neketina tapti grupės nariu, jam buvo duotas „patarimas“ grįžus namo nuimti trispalvę nuo *bomberio*. Pasak respondento, tokie „neaiškūs“ asmenys, naudojantys skinhedų stiliaus elementus aplinkinių vis vien tapatinami su grupe ir gali teršti patriotų vardą, jei, sakym, bus užpultas rusakalbių dėl Lietuvos trispalvės ir nesugebės už ją „pastovėti“. Taigi, akivaizdu, jog egzistuoja išorinio skinhedų stiliaus kontrolė. Tačiau reikia pastebėti, jog tokia įvaizdžio kontrolė veikia tik tuose miestuose, kuriuose skinhedų grupės būseną yra aktyvi.

Egzistuoja tam tikros stiliaus apribojimo taisyklės ir pačios skinhedų grupės viduje. Jie yra dviejų kategorijų: tai žymintys nario statusą ir ribojami tam tikros specifinės veiklos. Pirmuoju atveju ribojamas naujoko įvaizdis. Dažniausiai tai susiję su skinhedų subkultūros antsiuvais ir baltais batraiščiais.

Būdavo, kada jau gali įsiverti batraiščius arba būdavo koks naglesnis, neišlaukdavo ir pats įsiverdavo. Tai jeigu tūsofokėj prisprogdavo, ten įsiverdavo, pavaiškščiavo. Būdavo taip, jeigu tūsofokėj ir padėti kerzai: balti balti ir juodi juodi batraiščiai eidavo į parduotuvę ir belekas bele kieno maudovasi, bet jei apsimausi su baltais naujas, nu jau tai žinai... Apsimauni pažiūri, nieko nesako, paskui apsisukę, kaip čia galvojat chebra. Nu sako jo, reiktų jau jam duot. Aišku bele kas negalėdavo tikrai, nes duodavo į kepalą.

[R22 VDU KTCA B202]

Asmuo gali dalyvauti grupės veikloje, gali naudoti skinhedų aprangos stilių, tačiau kol jo statusas neaiškus, baltų batraiščių, antsiuvų naudojimas naujokui yra ribojamas. Tačiau tuo atveju, kai vykdamas veiklą (pvz. planuojant užpulti imigrantus) norima, jog subkultūrinė skinhedo tapatybė liktų nepastebėta, įvaizdžio apribojimas galioja visiems grupės nariams.

Ats. Nu, jei jau mes imam leidimą [eitynėms] ir grynai akcentuojam, kad mes jį imam ir rodome, kad mes jį pasiėmėm ir naudojame, tai žinoma, pasirodysim apsirengę kaip skinai.

Kl. O ten visokių muštynių akcijose ?

Ats. Jeigu eisi mušti lietuvių, kurie yra prieš tave, *antifašistai*, pankai, dar kažkas, ir kokį padaro mums nepatinkanti veiksmą ir mus labai suerzina ir mes matome, kad draugišku būdu mes to neišspręsim, tada mes parodome, kad mes pas jus dabar atėjome aiškinti ir jums per ausį užvažiuoti. Jeigu akcija yra tokia, kuri yra grynai ideologinių pagrindų ir kuomet tai gali grėsti tam tikrais straipsniais, tai niekada negalima išsiduoti, kas tu esi.

[R16 VDU KTCA B202]

Tokie aprangos apribojimai atsiranda, kai grupės būseną yra labai aktyvi ir vykdomos planuotos veiklos (skinhedai linkę jas vadinti akcijomis). Atsiranda poreikis vienu atveju pabrėžti priklausomybę dešiniųjų skinhedų subkultūrai, kitu atveju - likti neatpažintiems kaip

subkultūros nariams. Pastaruoju atveju paprastai naudojama sportinė apranga, arba apranga be ryškių subkultūrinio stiliaus akcentų.

Kaip kitose šalyse, taip ir Lietuvoje dešinieji skinhedai naudoja kūno puošybą – tatuiruotes. Pagal požiūrį į tatuiruotes, respondentus galima skirstyti į tuos, kurie neturi su skinhedų subkultūra susijusių, arba neturi visai jokių tatuiruočių, ir nenorėtų jų turėti ir į tuos, kurie turi su skinhedų subkultūra susijusių tatuiruočių arba ketina jų pasidaryti ateityje.

Vengimas puoštis tatuiruotėmis daugiausia susijęs su požiūriu, jog tai gali pakenkti pačiam respondentui: pagal tatuiruotes galima lengviau nustatyti asmens tapatybę, būti pastebėtam, kai situacija reikalauja slaptumo: „Tatuiruotės tiesiog yra tai, ko tu nenusirengsi. Rūbą tu gali apsirengti vieną, persirengsi, o tatuiruotė, jeigu pas tave yra, pavyzdžiui, [nufilmavo] kameros, policija pamatė, bus lengva tave rast“ (R16 VDU KTCA B202). Pasitaiko, kad su skinhedų stiliumi susijusių tatuiruočių respondentas vengia turėti dėl aplinkinių požiūrio į subkultūrą.

Šiaip aš tokių [skinhediškų] tatuiruočių ir nenorėčiau darytis, nes nežinau kur gali papult. Pavyzdžiui aš būčiau kažką tokio turėjęs, kažką jau konkrečiau... man teko visur ir dirbt... šiaip ne kokie atsiliepimai, gali ir darbą prarast, ir šiaip į tave kolektyve kreivai žiūrės, būsi kaip koks atstumtasis, nesvarbu kad ten žmonės, pavyzdžiui, pritartų, nesvarbu, kai ten akivaizdžiai kažką turi, tai ir nepriima.

[R5 VDU KTCA B202]

Kiti respondentai tiesiog paaiškina, kad jiems nepriimtina turėti tatuiruočių ant savo kūno. Kūnas turi būti švarus. Tokiu atveju nepritariama kitokiai kūno puošybai, pvz. vertis auskarus.

K1. O tu kažkokią tatuiruotę turi?

Ats. Ne. Aš kažkaip ir nemanau kad kažkada turėsiu.

K1. Kodėl?

Ats. Na, į tokius dalykus... stereotipiškai gal, kūnas turi būti kaip kūnas ir aš, tiesiog nežinau... Nu nei askarų kažkokių, tokie dalykai yra ne man. Aš prieš juos nieko neturiu jeigu žmonės juos turi, bet aš tokių dalykų turėt tiesiog nenoriu.

[R13 VDU KTCA B202]

Tatuiruotes, kurias darosi skinhedų subkultūros nariai, galima suskirstyti pagal tematiką. Pačios populiariausios – susiję su tarptautiniu skino įvaizdžiu ir lietuviškais nacionaliniais simboliais. Lietuvos trispalvė, Vytis, Gedimino stulpai – tai ką galima pamatyti ir skinhedų aprangoje, tik išreikšta meniškesne forma (žr. Priedus, Pav. Nr. 2., psl. 134).

Su tarptautiniu skino įvaizdžiu susijusioms tatuiruotėms galima priskirti keltų kryžiaus simbolį, užrašus „Skinhead“, „Skins“, baltą kumštį (vienas iš *White Power* simbolių), skinhedo išorinio stiliaus ar jo detalių vaizdavimą (žr. Priedus, Pav. Nr. 3., psl. 134).

Dar viena tema, kurią galima priskirti atskirai kategorijai, yra su pagoniškaisiais laikais susiję tatuiruočių atvaizdai. Tai gali būti LDK, kovų su kryžiuočiais temos, baltiška ornamentika ar simboliai. Tai pat gali būti ir vikingų epochos elementai (pvz. Toro kūjis) (žr. Priedus, Pav. Nr. 4., psl. 135).

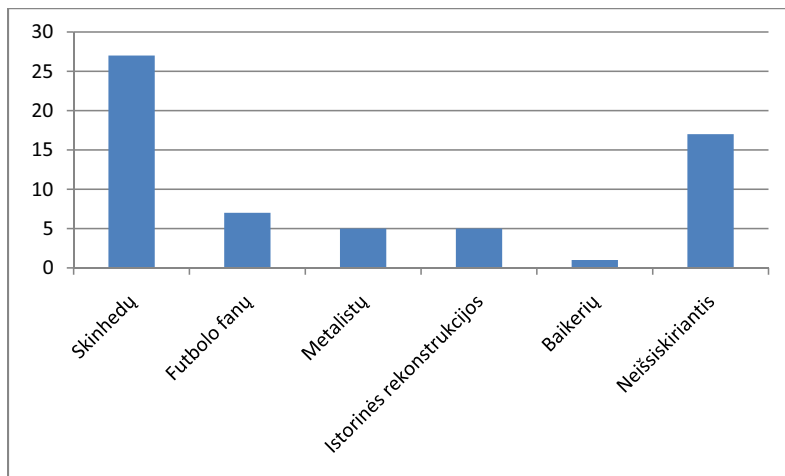
Rečiausiai Lietuvos dešiniųjų skinhedų aptinkama tatuiruočių tematika – nacistinė simbolika. Analizuojant interviu ir vizualinę medžiagą, pavyko aptikti tik tris skinhedų subkultūros narius, turinčius tatuiruotę su nacistine svastika. Prie šios tematikos galima priskirti ir „SS“, „Iron Cross“ ženklus (žr. Priedus, Pav. Nr. 5., psl. 135).

Vakaruose, be Trečiojo reicho simbolių, pasitaiko tatuiruočių su A. Hitlerio ar kitų nacizmo veikėjų portretais. Tokių tatuiruočių buvo galima pamatyti ir ant kūnų atvykusiųjų pasisvečiuoti į Lietuvos festivalį „Skindays“. Lietuvoje skinhedų, turinčių minėtų tatuiruočių, aptikti nepavyko. Baigiant analizuoti tatuiruočių aspektą, reikia pasakyti, jog susidaro įspūdis, kad Lietuvoje dešinieji skinhedai nemėgsta gausiai tatuiruotis, jeigu palyginsime juos, pavyzdžiui su šveicarų, ar vokiečių skinais (žr. Priedus, Pav. Nr. 6., psl. 135). Skinhedų festivalių metu nesunku atskirti pagal tatuiruočių kiekį ant kūno, kuris renginio dalyvis yra iš Lietuvos, o kuris svečias iš užsienio.

Dar vienas stiliaus aspektas, kuris išryškėjo tyrimo metu – Lietuvos dešiniųjų skinhedų pomėgis auginti barzdas (žr. Priedus, Pav. Nr. 7., psl. 136). Su vakaruose susiformavusiu skinhedų stiliumi sąsajų šiuo požiūriu nepavyko aptikti, todėl šis reiškinys gali turėti regioninę specifiką. Dešiniųjų skinhedų pomėgį auginti barzdas galima sieti su senovės lietuvio barzdočio įvaizdžiu, taip pat su neopagoniškų ir istorinių rekonstrukcinių klubų, pagoniškojo metalo įtaka.

Tiek lauko tyrimo metu, tiek vykdant *Facebook* paskyrų analizę, teko pastebėti, jog dalis skinhedų grupės narių savo išoriniame stiliuje pateikia ir kitoms subkultūroms būdingus elementus. Žemiau pateiktoje schema (Schema Nr. 4.) parodyta, kaip skinhedai išoriškai save pateikia virtualioje erdvėje.

Schema Nr. 4. Naudojami stiliaus elementai

Horizontalioje ašyje išvardinti stiliaus elementai. Vertikalioje ašyje - keliose Facebook paskyrose yra naudojami pateikti stiliaus elementai.

Matome, jog labiausiai pabrėžiamas skinhedų subkultūrinis stilius. Keletas subkultūros narių vengia pateikti skinhedo subkultūrinę tapatybę. Tuo tarpu, vieni ją išreiškia stipriau, kiti paskyroje pateikia vieną kitą nuotrauką, iš kurios galima suprasti, jog asmuo priklauso skinhedų subkultūrai. Be skinhedų subkultūrinio stiliaus grupės nariai dažniausiai virtualioje erdvėje save pateikia vilkinčius jokiai subkultūrai nepriskiriamais drabužiais. Tai gali būti darbinė ar sportinė apranga, kostiumas arba niekuo neišsiskirianti įprasta jaunuolio apranga.

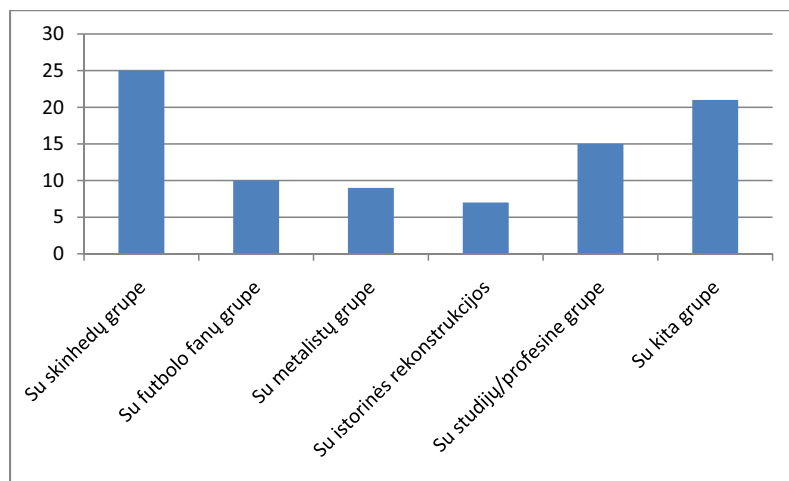
Iš kitų subkultūrų skinhedų dažniausiai naudojami yra futbolo fanų stiliaus elementai. Paprastai tai yra šalikėliai arba marškinėliai su palaikomo sporto klubo spalvomis. Kiti pagal populiarumą yra metalistų ir rekonstrukcinių klubų stiliaus elementai. Metalistų stiliaus elementai, kuriuos skinhedai naudoja, tai marškinėliai su metalo muzikos grupių logotipais, piešiniais, pavadinimais, taip pat grandinės, odinės striukės, juodos skarelės su kaukolėmis (rišamos ant galvos). Istorinių rekonstrukcinių klubų stiliaus apranga atitinka rekonstruojamą laikotarpį: senovės lietuvių karių, partizanų. Ji specifinė tuo, jog naudojama tam skirtų renginių metu, o kasdienybėje rekonstruktoriai savo subkultūrinę tapatybę pabrėžia išsireikšdami smulkiais detalėmis, pavyzdžiui, papuošalais, ženkleliais, specifinėmis šukuosenomis ir barzdomis. Skinhedai, kurie išreiškia istorijos rekonstruktorių stilių, paprastai nuotraukose vaizduojami apsirengę tam tikro rekonstruojamo laikotarpio drabužius, šarvus. Analizuojant virtualią medžiagą, teko aptikti, kai grupės narys save pateikia kaip baikerį: su odine striuke stovintis šalia motociklo. Tai, jog skinhedų grupės nariai naudoja kitų subkultūrų stiliaus elementus, leidžia daryti prielaidą, jog jie subkultūrinę informaciją renkasi iš jiems giminingos platesnės aplinkos, darančios įtaką jų tapatybės konstravimui. Šį klausimą verta aptarti atskirai.

4. Artimiausių subkultūrinių aplinkų įtaka skinhedų tapatybės kaitai

Dalyvaujant lauko tyrimuose dažniausia buvo bendraujama su respondентаis skinhedų grupės aplinkoje: grupės narių susirinkimo vietose, stovyklose, koncertuose. Tyrimo metu ir analizuojant interviu medžiagą, tai pat buvo stebėti ryšiai su kitomis subkultūrinėmis grupėmis: futbolo fanais, metalistais, istorijos rekonstruktoriais, baikeriais. *Facebook* paskyrose pateikiama grupės narių informacija apie save aiškiai parodė, jog skinhedai nėra linkę apsiriboti dalyvauti vienos subkultūrinės grupės veikloje.

Dažniausiai pateikiama grupė, kuri nuotraukose supa asmenį, tai skinhedų subkultūrinė grupė, kuriai jis priklauso (Schema Nr. 5.). Skinhedų grupė tokiose nuotraukose vaizduojama dalyvaujanti viešo pobūdžio renginiuose, tokiuose kaip Kovo 11 -osios ar Vasario 16 -osios eitynės, skinhedų muzikiniuose renginiuose, švenčianti, besilinksminanti privatesnėje aplinkoje, lankanti istorines vietas, kartu keliaujanti, leidžianti laisvalaikį. Kitaip tariant, virtualiai pristatoma tokia grupės veikla, kuri nebijo viešumo ir nesikerta su įstatymais. Tą patį galima pasakyti ir apie nuotraukas kuriose vaizduojamas dalyvavimas kitose subkultūrinėse grupėse. Kas gi sieja skinhedus su futbolo fanais, metalistais, istorijos rekonstruktoriais ir baikeriais? Kiek svarbi šių grupių veikla skinhedų grupės nariui? Kiekviena minėta grupė turi savo ypatumus ir skirtingą sąlytį su skinhedų subkultūra.

Schema Nr. 5. Asmens savęs pateikimas grupėse

Horizontalioje ašyje – išskirtos žmonių grupės, kurių draugijoje save pateikia *Facebook* paskyros vartotojai. Vertikaliajoje ašyje pateikiamas kiekvieno atvejo skaičius.

Dažniausiai pateikiama žmonių grupė, kuri nuotraukose supa asmenį, tai skinhedų subkultūrinė grupė, kuriai jis priklauso. Skinhedų grupė tokiose nuotraukose vaizduojama dalyvaujanti viešo pobūdžio renginiuose, tokiuose kaip Kovo 11-osios ar Vasario 16-osios eitynėse, skinhedų muzikiniuose renginiuose, švenčianti, besilinksminanti privatesnėje aplinkoje, lankanti istorines vietas, kartu keliaujanti, leidžianti laisvalaikį. Kitaip tariant, virtualiai pristatoma tokia grupės veikla, kuri nebijo viešumo ir nesikerta su įstatymais. Tą patį galima pasakyti ir apie nuotraukas kitose subkultūrinėse grupėse. Kas gi sieja skinhedus su futbolo fanais, metalistais, istorijos rekonstruktoriais ir baikeriais? Kiek svarbus gali būti šių grupių identitetas skinhedų grupės nariui? Kiekviena minėta grupė turi savo ypatumus ir skirtingą sąlytį su skinhedų subkultūra.

Futbolo fanų (ultrų) subkultūra. Su ja susijęs kas trečias skinhedas ir net pats skinhedų subkultūros susiformavimas siejamas su futbolo sirgaliais, tarp kurių ir kilo idėja sukurti pirmą skinhedų grupę Lietuvoje. Šių subkultūrų bendradarbiavimas išliko ir iki šiol. Dalis skinhedų yra aktyvūs savo miesto futbolo komandos sirgaliai. Abi subkultūras sieja stiprios maskulinistinės vertybės, abiejų subkultūrinių grupių pagrindą sudaro vaikinai. Galioja tas pats reikalavimas – gebėjimas paremti savo grupę fiziškai kovoje, pavyzdžiui, muštynių tarp sirgalių metu. Neretai, pasitraukę iš aktyvios skinhedų veiklos, grupės nariai toliau aktyviai dalyvauja futbolo ultrų veikloje. Taip nutinka dėl dviejų pagrindinių priežasčių: 1) konkretaus klubo futbolo ultrų grupė paprastai veikia nuolatos, nenutrūkstamai, skirtingai nei skinhedų grupės, kurias sudaro mažesnis skaičius narių ir jų aktyvumas nuolat kinta. Tokiu būdu skinhedų grupei nustojus vykdyti aktyvią veiklą, jos nariai savo fizinį aktyvumą realizuoja futbolo tribūnose; 2) Dalyvavimas futbolo ultrų veikloje yra paprastesnė ir patogesnė saviraiškos forma vyresniems, padariusiems karjerą, sukūrusiems šeimas skinhedams. Šias priežastis išskiria ir respondentai, svarstydami apie grupės narių pasitraukimą iš skinhedų veiklos ir jų aktyvesnį išitraukimą į futbolo ultrų veiklą:

Kl. O su tais senais [nariais] dabar sueini?

Ats. Ne, nes jie visiškai... išblėso idėjos galima taip sakyti ir futbolui atsidėjo. Kai kurie net nevengia žolės parūkyti.

Kl. O kodėl taip atsitiko?

Ats. Futbolas tiesiog įdomiau pasirodė. Daugiau veiklos gal... Nežinau, gal mažiau šansų įkliūti policijai. Arba tiesiog tingi mąstyti kaip kažką daryt.

[R2 VDU KTCA B202]

Dalyvavimas skinhedų veiklose yra rizikingesnis užsiėmimas, pavyzdžiui, vykdamas išpuolius prieš imigrantus, gresia griežtesnė baudžiamoji atsakomybė nei įkliuvus per futbolo sirgalių tarpusavio sukeltus konfliktus. Taip pat futbolo ultrų veikla susijusi su palaikomo klubo

išvykomis, dalyvavimas jose yra aiškiai suplanuojamas, visiems žinomas, čia nereikalinga konspiracija. Išvykstama ir grįžtama derinant prie oficialių klubo išvykų. Tuo tarpu, dalyvavimas skinhedų grupės veiklose yra kupinas netikėtumų ir nežinomybės. Galiausiai, skinhedai visuomenėje turi daugiau jiems priešiškų grupių nei futbolo ultros.

Galima būtų teigti, jog skinhedai, kurie dalyvauja futbolo ultrų grupės veikloje savo tapatybę kuria jungdami dviejų subkultūrų bruožus: skinhedo ir ultros, tačiau egzistuoja esminis atskaitos taškas, kuriame viena iš minėtų grupių tampa svarbesne. Tas atskaitos taškas tai konfliktai tarp skirtingus klubus palaikančių ultrų. Asmenys, kurie priklauso skinhedų subkultūrinei grupei, nedalyvauja konfliktuose su kito klubo sirgaliais, tarp kurių yra skinhedų. Paprasčiau tariant, skinhedai pasitraukia iš abiejų konfliktuojančių ultrų grupių ir tarpusavyje nesimuša. Tačiau nutinka taip, kad asmeniui futbolo ultrų grupė tampa svarbesnia už skinhedų grupę. Kaip pavyzdį galima pateikti situaciją iš lauko tyrimų. Respondentas R 26, padėjus tyrimą 2004-2005 metais, aktyviai dalyvavo skinhedų grupės veikloje. Vėliau, maždaug 2008 metais, aktyviai įsijungė į futbolo ultrų veiklą. 2010 metais, vykstant skinhedų konfliktams su *antifa* grupe, respondentas R26 pasiūlė savo pagalbą skinhedams sutartose muštynėse tarp skinhedų ir *antifa* su sąlyga, jei nereikės „petis į petį“ kartu kautis su skinhedu (respondentu R6), dalyvaujančiu kitoje futbolo ultrų grupėje, su kuria R26 futbolo ultrų grupė konfliktavo. Dėl šios sąlygos skinhedų grupė atmetė R26 pasiūlymą, nes kitu atveju būtų išdavę saviškį, kuriam konfliktai tarp skirtingų futbolo ultrų grupių buvo antraeilis dalykas. Respondento R26 atveju futbolo ultrų grupės interesai tampa svarbesni už skinhedų grupės interesus. Taigi, matome, kad asmeniui, kuris dalyvauja/dalyvavo tiek futbolo ultrų, tiek skinhedų veikloje, svarba priklausyti kažkuriai iš šių subkultūrinių grupių skirtingais gyvenimo etapais gali kisti: asmuo iš vienos subkultūrinės grupės gali pereiti į kitą.

Kiek rečiau nei su futbolo ultromis *Facebook* paskyrose skinhedai save pateikia su *metalistų* grupe: muzikinio koncerto, festivalio metu ar gurkšnojantys kartu alų bare, kartu leidžiantys laisvalaikį. Išoriškai skinhedai nuo metalistų gerokai skiriasi, ypatingai šukuosena, tačiau tarp šių subkultūrų Lietuvoje yra nemažai sąsajų. Svarbiausios jų: pomėgis tai pačiai muzikai, ideologiniai bendrumai, taip pat tai, jog žymi dalis skinhedų patys yra buvę metalistai. Tačiau tarp skinhedų ir metalistų išryškėja vertybiniai skirtumai kalbant apie jų kovingumą.

Nepasakyčiau jog pyktumėmės su metalistais, nes trečdalis ten metalistų yra už lietuvybę. [...] kaip minėjau, pats iš metalisto skinu patapau. Bet dabar tie metalistai yra labai apgailėtini. Jie visais laikais... na gal ne visais, kai tų skinų anksčiau nebuvo, tai metalistai iš tikrųjų savo palaikė, kovingi buvo, o dabar apgailėtini yra, patriotai, bet apgailėtini – jie negali pastovėti už savo vardą, patys už save negali pastovėti. Jei tik kas, ar ten kokius renginius... prašo mūsų pagalbos.

Metalistų subkultūroje nėra tokios svarbios maskulinistinės vertybės. Ji remiasi pomėgiu tam pačiam muzikiniam, aprangos ir šukuosenos stiliui, o bendra veikla paprastai apsiriboja bendravimu prie alaus bokalo, dalyvavimu metalo muzikos renginiuose, arba muzikine kūryba. Lietuvoje yra veikusios metalistų grupės, kuriose taip pat buvo stipriai išreiktos maskulinistinės vertybės ir šios grupės dalyvaudavo gatvės kovose. Tačiau geras fizinis pasiruošimas, gebėjimas kovoti nėra būtina sąlyga metalistų subkultūros nariui. Retai metalistų grupės užsiima kažkokia bendra fizine veikla, turi grupės lyderius. Tai subkultūra, kuri neturi aiškių ribų, paprastai nereikia norint tapti jos nariu išsikovoti vyresnių pripažinimą ar išlaikyti bandymus. Gal būtų todėl kovingesni metalistai šią subkultūrą iškeitę į skinhedų, kuri yra geriau organizuota ir labiau pateisinanti jų lūkesčius sprendžiant konfliktus gatvėje. Tai, kad skustom galvom sportiškai atrodantys jaunuoliai draugiškai bendrauja su ilgaplaukiais metalistais, kartais pašaliniams atrodo keistai. Keistai atrodo netgi skinhedų artimiesiems: lauko tyrimo metu, bendraujant su respondentais jų namuose, teko pastebėti skinhedų tėvų nuostabą, kad jų sūnus bendrauja su ilgaplaukiu. Pasak jų, jie galvojo, kad skinhedai „kariauja“ su ilgaplaukiais dėl skirtingos išvaizdos. Taip pat pasitaiko, kai skinhedai, pasitraukę iš aktyvios grupės veiklos, vėl užsiaugina ilgus plaukus (Taip nutiko su respondentais R11 ir R48).

Septyni iš trisdešimties skinhedų *Facebook* paskyroje pateikia save su *istorijos rekonstruktorių* grupe, tačiau tai nereiškia, jog jie visi aktyviai dalyvauja rekonstruktorių veikloje. Egzistuoja dvejopi skinhedų ir rekonstruktorių ryšiai: 1) dažniausiai jie apsiriboja draugiškais santykiais bendraujant įvairių istorinių festivalių metu ar leidžiant laisvalaikį; 2) kai skinhedų grupės narys aktyviai įsijungęs į istorinio rekonstrukcinio klubo veiklą ir oficialiai jam priklauso.

Daugelis skinhedų domisi Lietuvos istorija tai pat ir istoriniais festivaliais, kartais į juos atvyksta visa skinhedų grupė. Su istorijos rekonstruktorių klubo nariais juos sieja pomėgis Lietuvos istorijai. Tačiau tik nedidelė dalis skinhedų patys aktyviai dalyvauja rekonstrukcinių klubų veikloje. Iš minėtų septynių asmenų, kurie nuotraukose matomi su istorijos rekonstruktoriais, tik du oficialiai priklauso tokiems klubams, užsiimantiems baltų genčių, LDK laikotarpio karybos rekonstrukcija. Tokio tipo klubai savo vertybėmis ir struktūra primena skinhedų grupes: jose stipriai išreiktos maskulinistinės vertybės, reikalinga fizinė jėga ir ištvermė, egzistuoja apibrėžta narystė, hierarchija ir lyderiai. Pagrindinės istorijos rekonstruktorių veiklos yra istorinės tematikos festivalių organizavimas ir dalyvavimas juose, bendros treniruotės, žygiai į gamtą. Šios veiklos netolygios su skinhedų veiklomis, kurių viena pagrindinių yra gatvės muštynės. Kitaip tariant, mažai tikėtina (nors dėl maskulinistinių vertybių teoriškai yra įmanoma), jog tarpusavyje gatvėje mušis istorinės rekonstrukcijos klubai ir skinhedams teks rinktis, kuri subkultūrinė grupė, skinhedo ar istorinės rekonstrukcijos, yra jam

svarbesnė. Kalbant apie baltų laikotarpio rekonstrukcinius klubus ir jų sąsają su skinhedais, iškyla dar vienas aspektas – religinis. Su šiais klubais skinhedus sieja neopagonybė, kuri daugumai skinhedų yra priimtiniausia tikėjimo išraiška. Tuo tarpu, skinhedų subkultūroje religingumas nėra vienas iš būtinų, svarbių elementų. Grupės nariai gali net nežinoti, kokie vieno ar kito nario religiniai įsitikinimai. Tuo tarpu, naujoko politiniai įsitikinimai gali būti netgi patikrinami norint šiam įsilieti į grupę. Tikėtina, kad religinius poreikius, jeigu tokie iškyla, skinhedai tenkina dalyvaudami istorinių rekonstruktorių „Romuvos“ judėjimo renginiuose.

Remiantis *Facebook* paskyrų analize, su *baikerių* subkultūrine grupe galima būtų sieti tik vieną skinhedų grupės narį. Tačiau lauko tyrimo metu gauta informacija pateikia išsamesnius sąryšius su šia subkultūra. Kai kurie vyresni, sukūrę šeimas grupės nariai pasitraukę iš aktyvios skinhedų veiklos, ištraukia būtent į baikerių grupės veiklą. Išblėsus pirmajai skinhedų bangai Vilniuje, vieni jos nariai grįžo prie futbolo ultrų veiklos, kita dalis įkūrė baikerių klubą „Vorai“. Baikeriai, kaip ir skinhedai, pasižymi stipriai išreikštomis maskulinistinėmis vertybėmis, tačiau čia egzistuoja dar griežtesnė grupės narių hierarchija, dar griežčiau apibrėžta narystė, todėl priklausymas baikerių klubui atitolina asmenį nuo skinhedų subkultūros ir jo skinhedo tapatybę keičia baikerio tapatybė. Dalyvavimas baikerių grupėje reikalauja didesnių finansinių išteklių, pavyzdžiui, įsigyti motociklą, jį prižiūrėti ir išlaikyti. Dėl šios priežasties baikerių grupės sudaro nebe paaugliai vaikinai, o susikūrę finansinį pagrindą po kojom, dažnai jau ir turintys šeimas, vyrai. Sulaukę brandesnio amžiaus skinhedų grupės nariai, tiek dėl socialinės padėties, tiek dėl šeimyninio statuso, komplikuočiai dalyvauja skinhedų gatvės veiklose, tačiau patraukliai ir solidžiai atrodo dalyvavauti baikerių grupės veikloje.

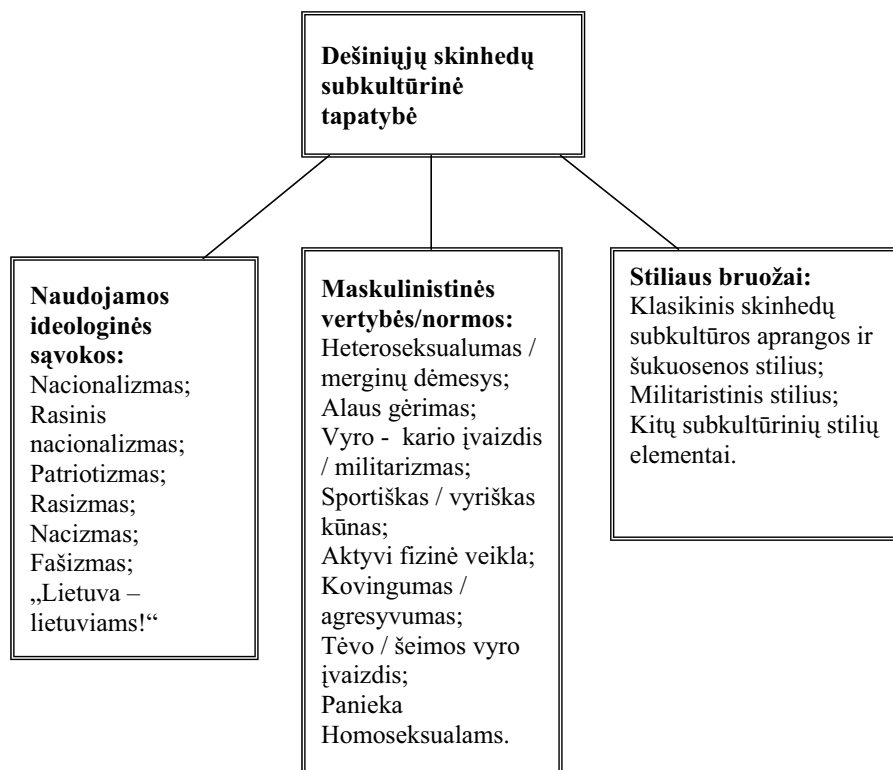
Skinhedų grupės nariai *Facebook* socialinio tinklapio paskyroje save pateikia ne tik subkultūrinėse, bet ir kitokio pobūdžio grupėse: profesinėse ir tokiose, kurių bent jau išoriškai, kažkuriai subkultūrai priskirti nepavyko. Profesinė grupė, jei ji susijusi su tarnyba kariuomenėje, virtualioje erdvėje praktiškai užgožia skinhedo subkultūrinę saviraišką: socialinio tinklapio paskyroje pateikiama gerokai daugiau nuotraukų su kario uniforma, o skinhedo stilius išreiškiamas vos keliose nuotraukose. Pavyzdžiui, skinhedų grupės nario paskyroje P06 pateiktame profilio nuotraukų albume iš 19 nuotraukų net 16 -oje grupės narys save pateikia kaip karį ir tik trejose nuotraukose pateikia save su skinhedų stiliaus drabužiais ar įvaizdžio elementais. Taigi, šiuo atveju skinhedo tapatumas virtualiai yra silpnai išreikštas. Susidaro įspūdis, jog grupės narys labiau nori būti aplinkinių tapatinamas su profesine kariuomenės grupe, o ne su skinhedų subkultūra. Tuo tarpu, pasitaiko, kad skinhedo tapatybė virtualiai itin pabrėžiama, pavyzdžiui, P03 profilio nuotraukų albume iš 24 nuotraukų net 20 vaizduojamas su skinhedo subkultūrinio stiliaus apranga ir skinhedų grupe, o 4 iš jų – su futbolo fanų stiliaus elementais ir fanų grupe. Nevienodo intensyvumo skinhedo subkultūrinės tapatybės saviraiška

gali reikšti pokyčius asmens santykiuose su subkultūra. Pavyzdžiui, silpnai išreiškiant subkultūrinį skinhedo tapatumą galima spėti, jog asmuo pasitraukė iš aktyvios skinhedų veiklos ir labiau save tapatina su profesine arba kita subkultūrine grupe. Asmenys, kurie dalyvauja aktyviai skinhedų grupės veikloje, tačiau konspiracijos tikslais virtualiai neišreiškia skinhedų subkultūrinės tapatybės arba ją išreiškia silpnai, paprastai savo paskyroje nelinkę pateikti informacijos ir apie dalyvavimą kitose grupėse.

Matome, jog skinhedų grupės nariai neretai domisi ir kitų jiems artimų grupių veiklomis. Dalyvavimo kažkurios grupės veikloje svarba gali keistis priklausomai nuo kintančių asmens gyvenimo aplinkybių, kitų grupių poveikio. Vyresni skinhedai linkę įsilieti į kitas grupes, kuriose vyrauja tos pačios maskulinistinės vertybės, tačiau skiriasi veiklos pobūdis. Siekiantiems karjeros, profesinė tapatybė gali tapti svarbesnė už subkultūrinę. Susidaro išpūdis, jog Lietuvoje skinhedai yra socialūs, gerai integruoti į visuomenę asmenys, jų grupė nėra stipriai atskirta ar marginalizuota. Tai gali būti priežastis, kodėl skinhedų grupės nėra labai aktyvios, arba aktyvios tik epizodiškai. Išorinės grupės sugeria dalį skinhedų grupės narių aktyvumo, o palaipsniui ir visiškai įtraukia į savo veiklas kai kuriuos jos narius. Galima daryti prielaidą, jog nutraukus ar blokuojant ryšius su kitomis grupėmis, ypač profesine kariuomenės grupe, skinhedų grupės būtų marginalizuotos, sustiprėtų ryšiai tarp pačių skinhedų grupės narių, tai pat skinhedų grupės taptų aktyvesnės.

Apibendrinant šią darbo dalį, galime išryškinti ideologiją, maskulinistines vertybes bei stiliaus bruožus, iš kurių skinhedų grupės nariai formuoja savo subkultūrinę tapatybę (Schema Nr. 6.). Ideologijos sampratos, vyriškumą apibūdinančios vertybės, bei stiliaus elementai gali būti skirtingai pasiskirtę tarp grupės narių.

Schema Nr. 6. Dešiniųjų skinhedų subkultūrinės tapatybės elementai

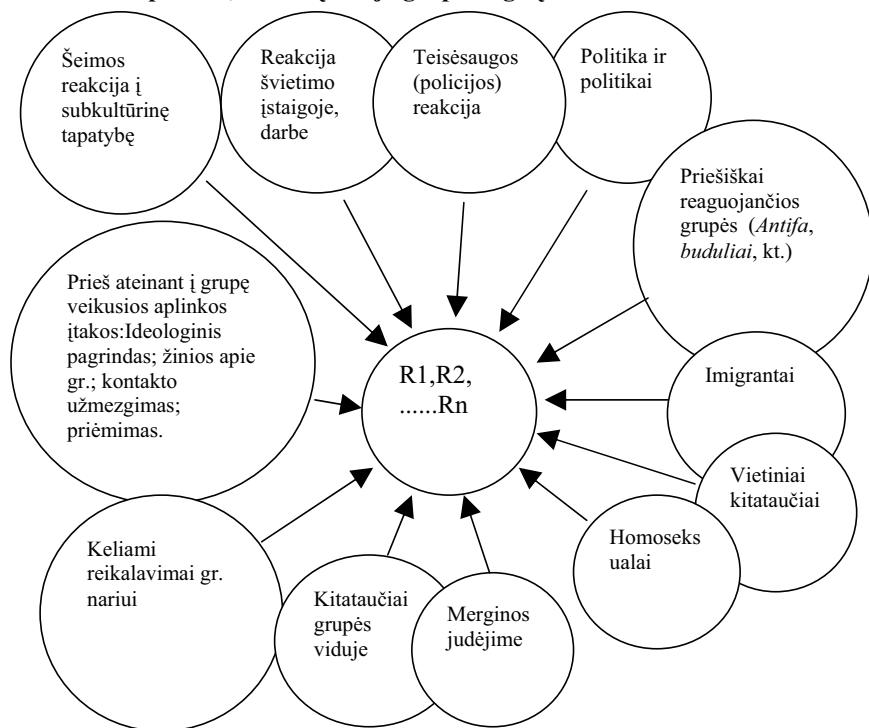
Konkretus skinhedų grupės narys kuria tapatybę jungdamas ideologines doktrinas elementus, pavyzdžiui, nacionalizmo arba rasinio nacionalizmo idėjas jungia su maskulinistinėmis agresyvumo, sportiško kūno vertybėmis ir prijungia išorinį klasikinio skinhedo įvaizdį. Kitas grupės narys gali akcentuoti rasizmo idėjas, greta agresyvumo ir kovingumo iškelti militarizmo, kario įvaizdžio svarbą ir pasirinkti militaristinę aprangos stilių. Trečias grupės narys gali pareikšti tiesiog esantis patriotas, kurio idėjas apibūdina šūkis „Lietuva – Lietuviams!“, pabrėžti tradicinės šeimos ir tėvystės svarbą, o prie išorinio klasikinio skinhedų stiliaus prijungti futbolo fanų stiliaus elementus. Taigi, skinhedų subkultūroje išryškėja ir grupės narių individualumas formuojant subkultūrinę tapatybę.

Nors skinhedų ideologiją atspindi konkreti ideologinė nacionalistinė kryptis bei maskulinistinės vertybės, į jų klasikinį bei militaristinį stilių neretai įsipina jiems vertybiškai giminingų subkultūrų stiliaus elementai, liudijantys skinhedų atvirumą artimai subkultūrinei aplinkai.

III. REIKŠMINGOS GRUPEI APLINKOS

Tyrimų metu buvo išskirtos aplinkos, į kurias reaguoja skinhedų subkultūrai priklausantys asmenys (Schema Nr. 7). Tai aplinkos, kurių poveikis sukelia vienokį ar kitokį analizuojamos subkultūros atsakomąjį poveikį aplinkai, keičia grupės nario ar visos grupės būseną, o taip pat ir narių elgesį. Aplinkas galima skirstyti į tris kategorijas. Tai išorinė grupės aplinka, kuri veikia asmenį prieš jam tampant skinhedų grupės nariu; išorinė aplinka, kuri veikia asmenį jam priklausant skinhedų grupei; ir vidinė grupės aplinka. Pirmoji kategorija tampa ypač svarbi aiškinantis, kaip formuojasi skinhedų grupės, kas atvedė asmenį į grupę. Antrąją sudaro teisėsauga (akivaizdi jos reakcija į grupę); šeima, reaguojanti į nario dalyvavimą grupėje; darbo aplinka, mokymo įstaigos, teikiančios dėmesį į skinhedo išvaizdą; politikai, priimančius sprendimus; draugiškai ir priešišškai nusiteikusių grupės, imigrantai, kitataučiai, homoseksualai. Trečioji, vidinė grupės aplinka, tai yra grupės lyderiai ir nariai, keliantys reikalavimus grupės nariui, išreiškiantys požiūrį į merginas ir kitataučius.

Schema Nr. 7. Aplinkos, kurios įtakoja grupės elgesį.

Toliau atskirai aptarsime minėtų grupės aplinkų įtaką skinhedų grupės narių elgesiui bei asmenų įsitraukimui į grupę. Reikia paminėti, jog tyrimo metu respondentai buvo klausinėjami ir apie aplinkas, kurios neįtrauktos į aukščiau pateiktą schemą, nes pasirodė mažai reikšmingos.

Pavyzdžiui, klausinėjant apie požiūrį į kitas religijas, neigiamai vertinamos religijos siejamos su etniškumu. Islamas – siejamas su imigrantais, o judaizmas – su žydais. Religinio pobūdžio konfliktai nėra būdingi skinhedų subkultūrai, pavyzdžiui, su islamą išpažįstančiais asmenimis konfliktuojama vien dėl to, kad jie yra tamsaus gymio imigrantai. Prieš sinagogas pasisakoma dėl žydų tautybės, o ne dėl religijos. Krišnaistai negatyviai vertinami dėl indiškos kultūros propagavimo, bet iš esmės nėra tas reiškinys, į kurį reaguojant būtų vykdomos skinhedų akcijos.

1. Išorinė grupės aplinka

Išorinė grupės aplinką sudaro veiksniai, kurių poveikį galima apibūdinti kaip skatinantį arba slopinantį grupės nario ir visos grupės aktyvumą. Pavyzdžiui, išskirta aplinka “teisėsaugos reakcija” gali veikti dvejopai. Padidintas dėmesys subkultūrai, teisinės sankcijos (žr. Priedus, Pav. Nr. 11., psl. 137) slopina grupės nario aktyvumą, priverčia keisti elgesį – akcijų metu atsisakoma išorinio skinhedų stiliaus, didėja grupės uždarumas. Tuo tarpu teisėsaugos teigiamas požiūris į kai kuriuos grupės narių veiksmus padrašina toliau tęsti veiklą, tačiau tuo pačiu metu gali sudaryti sąlygas prarasti budrumą ir lengviau pakliūti į teisėsaugos akiratį.

Tyrimo metu atkreiptas dėmesys ir į šeimos poveikį. Neigiama šeimos reakcija grupės nario aktyvumą gali paveikti skirtingai. Pirmiausia, ypatingai negatyvus šeimos požiūris į subkultūrinę skinhedo tapatybę gali sukelti priešingą nei norima reakciją – “puolamas” šeimos narys taps uždaresnis, nutols nuo šeimos ir dar aktyviau įsilies į subkultūrinės grupės veiklą. Empirinių to pavyzdžių teko stebėti lauko tyrimų metu.

Su skinhedų grupe, prieš vykstant į skinhedų stovyklą *skincamp'a*, užsukome į vieno grupės nario (R15) namus užkąsti sumuštinį. Grupės nario motina sutiko grupelę nedraugiškai, bardamasi. R15 pasiūlė nekreipti į ją dėmesio, taip jau būna ir pakvietė į savo kambarį. Ignoruodamas motinos barimą R15 paruošė draugams lėkštę sumuštinį ir pavaišino arbata. Minėtas narys vėliau tapo vienu iš grupės lyderių. (Tyrėjo užrašai)

Kitokia negatyvaus tėvų požiūrio į skinhedo tapatybę reakcija, su kuria teko susidurti tyrimo metu – bandymas šeimos nario skinhedo aktyvumą nukreipti nuo grupės veiklos kita linkme. Pavyzdžiui, respondento R22 teigimu, jo tėvai padeda jam įsigyti motociklą, remia finansiškai namo statybą, kad jis turėtų kitokios veiklos nei dalyvavimas skinhedų veikloje.

Teko užfiksuoti atvejį, kai nepilnametį skinhedų grupės narį tėvai, radę jo stalo stalčiuje dujinį pistoletą, įdavė policijai. Tačiau daugiausia tėvų reakcija būna neutralaus pobūdžio – į skinhedo veiklą žiūrima kaip į paauglystės išdaigas, arba idėjos vertinamos teigiamai, tik nerimaujama dėl veiklos.

Teigiamai, bet ta prasme... Nu jinai vistiek, daugiau būna pasako, kad saugokis, neprisidirk, nes, ateitį vis tiek kažkokią turi turėt, ne tik kad skinaut skinaut skinaut, o po to sėst į kalėjimą ar dar kažką. Tai motina tiesiog dažniausiai sako, kad žiūrėk viską ten normaliai, kad neprisidirbtum, žodžiu, kad su pareigūnais per daug nekonfliktuočiau, neturėčiau bėdų, ir kad pats sveikas būčiau, nesulaužytas ir taip toliau.

[R4 VDU KTCA B202]

Tėvai visada jaudinas už savo vaiką. Aš irgi jaudinčiausi jeigu mano vaikas būtų skinas. Tėvai rizikavo eidami devynpirmais metais prie televizijos bokšto [...], dabar einu aš kad tautietis savo žemėj jaustųsi saugiai.

[R9 VDU KTCA B202]

Be abejonės, šeimos įtaką asmens dalyvavimui subkultūrinėje veikloje lemia ir šie faktoriai – ar asmuo pilnametis, ar dar ne, kartu gyvena su tėvais ar atskirai, kiek jis yra finansiškai savarankiškas. Šeima, giminaičiai gali turėti įtakos ir pasirenkant skinhedo subkultūrinį identitetą (ši tema plačiau aptariama skyriuje apie aplinkas, atvedusias asmenį į grupę).

Darbe, kaip ir mokymo įstaigose, reakcija į skinhedo tapatybę gali būti skirtinga. Štai R5 stengiasi nedemonstruoti darbe savo skinhedo tapatybės, tuo tarpu kiti – ją pabrėžia. Pavyzdžiui, prieš 2008 m. Kovo 11-osios eitynes, kurias žiniasklaida paverė skandalu, visuomenėje apie skinhedus buvo mažai žinoma. Tačiau po jų ši subkultūra susilaukė tiek neigiamų, tiek ir teigiamų reakcijų.

Dar viena svarbi išorinė aplinka, į kurią reaguoja skinhedų grupės nariai – kitataučiai. Analizuojant skinhedų stereotipus apie kitataučius, buvo bandyta juos palyginti su kitataučių įvaizdžiais Lietuvos folklore. Pavyzdžiui, L. Anglickienė pastebi, jog nors žydas tautosakoje neretai vaizduojamas kaip apgaviko auka, tačiau dar dažniau jis pats sugeba apgauti kitus²⁰³. Tarp skinhedų taip pat gausiausias žydo apgaviko, sukčiaus įvaizdis. Tačiau lyginimo tarp lietuvių folkloro ir kitataučių stereotipų skinhedų subkultūroje buvo atsisakyta, nes neaišku, kiek folkloro tekstai pastariesiems turėjo įtakos. Paminėsime ryškiausius stereotipus kurie išryškėja analizuojant interviu medžiagą.

Bene negatyviausiai skinhedų vertinamos tautinės mažumos – žydai ir čigonai. Žydai paprastai suvokiami kaip sukčiaujantys, savanaudžiai, apgaudinėjantys aplinkinius asmenis.

Aišku žydai nuo senų senovės jau čia Lietuvoj skurdina mažiau suprantančius žmones, o ypač valstiečius, ten kokiam devynioliktam amžiui, aštonioliktam, kada žydai tas savo karčemas įkūrė ir klestėjo. [...] Žydas niekad nieko gero nepadarys vardan tos šalies ar tautos kur jisai gyvena, jisai visada darys tik sau gera. Pas žydą pirštai į save eina [...] ir jie šiais laikais yra ypač išnaglėję, ypač Izraelis. Amerikoje į valdžią sulindę, Rusijoje. [...] Ir galima

²⁰³ Anglickienė L. Kitataučių įvaizdis lietuvių folklore. VDU, Kaunas, "Versus aureus", 2006, p. 133.

sakyt valdo pasaulį. Ir iš Lietuvos labai daug bando pinigų išsiprašyti, kad dar labiau nuskurdintų Lietuvą. Ir kas svarbiausia, jie bando tų pinigų išsiprašyti pačiu sunkiausiu Lietuvai metu. [...] kur čia pakęsi, tokius nachalus.

[R9 VDU KTCA B202]

Pateiktoje citatoje matyti ir dar vienas gajus stereotipas – žydų siekis valdyti pasaulį, kitas – žydo, kenkiančio Lietuvai stereotipas. Iš esmės minėti stereotipai ir apibrėžia skinhedų požiūrį į žydų tautybės asmenis, tam tikrą santykį su jais, tuo pačiu ir antisemitines nuotaikas.

Apie čigonus tarp skinhedų egzistuoja vagių, narkotikų platintojų stereotipai. Apie rusus dažniausiai neigiamą nuomonę turi Vilniuje gyvenantys respondentai. Tačiau kalbant apie rusakalbius, išskiriama jog yra „geri“ ir „blogi“ rusakalbiai.

Kaip rusas arba lenkas atsirado Lietuvoj? Jeigu ten dešimta karta gyvena Lietuvoje, tai galbūt, ten žinai nieko tokio. Bet tai jie moka ir lietuviškai šnekėt. Kaip tavo tėvai čia atsirado? Arba jų tėvai, arba jie patys buvo kokie nusikaltėliai, alkoholikai, arba tenais, karininkai. Arba kokie KGB darbuotojai. Arba kokie dar tenai kadriniai veikėjai iš kitur atvažiavę. Viskas, anksčiau čia Lietuvon beveik nieko kito ir neveždavo. Lazdynų rajonas, Karoliniškės, pavyzdžiui, Viršuliškės, ane, jie pastatyti zonskų žmonių, suprant, užtai tenais ir gyvena visi rusai su savo mentalitetu. Su savo tėvų mentalitetu, banditai. Jeigu vidury baltos dienos tenais, ant tos skiriamosios juostos daug žmonių, suprant, tai čia jau reikia galvot... Šiaip rusai tai jie vienodo mentaliteto visi, tie kurie čia Lietuvoj gyvena. Aš gyvenau su rusais iš Maskvos, visiškai kitokie žmonės, visiškai. Kitoks mentalitetas, elgesys kitoks, supratimas pasaulio... Visiškai kitaip jie elgiasi.

[R10 VDU KTCA B202]

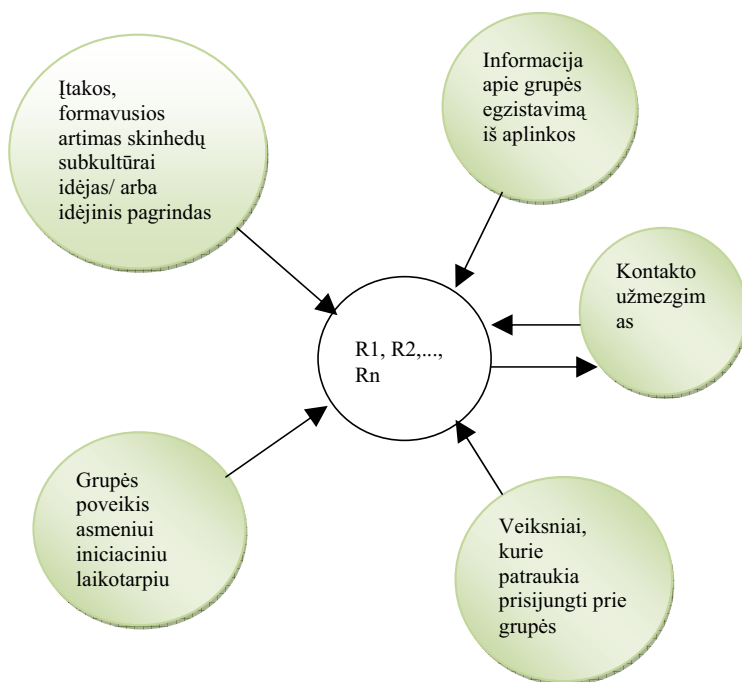
Iš pateiktos citatos išryškėja dažniausiai sutinkamas stereotipas apie rusakalbius. Rusai siejami su nusikalstamu pasauliu. Taip pat neretai *forsai*, *urlaganai* įgyja rusų, skinhedų vadinamų *kacapai*s epitetus. Tuo tarpu Kaune skinhedai beveik nekalba apie rusus. Nors dažniausiai įvykstantys konfliktai taip pat būna su *forsais* / *urlaganais*, tačiau pastaroji visuomenės grupė nepriklauso etninei mažumai.

2. Aplinkos atvedusios asmenį į grupę

Tyrimo metu didelis dėmesys buvo skirtas aplinkoms, kurios nulėmė asmens įsitraukimą į grupę (Schema Nr. 8.). Klausiant respondentų apie tai, kuo grupė pasirodė patraukli, dauguma paaiškino, jog sutapo asmeninės ir grupei būdingos idėjos. Ši tendencija išryškėjo jau pirmame tyrimo etape, todėl renkant medžiagą 2010 m. ypatingas dėmesys buvo skirtas išsiaiškinti, kokios aplinkos įtakos turėjo reikšmės formuojant asmens pasaulėžiūrą, artimą dešiniųjų skinhedų subkultūrai, kai asmuo dar neturėjo kontakto su skinhedų grupe. Viena šių įtakų, kuri

pasirodė svarbi aiškinantis skinhedų grupių formavimosi ypatumus – informacijos srautai, suteikę asmeniui žinių apie skinhedų subkultūros, ar konkrečios jos grupės egzistavimą iki tiesioginio susidūrimo su grupe. Tiesioginis kontaktas su grupe gali įvykti kai asmuo pats suranda grupę, arba kai grupės nariai pakviečia asmenį. Paskutinis ir lemiamas asmens įsiliejimo į grupę etapas – laikotarpis nuo asmens pasiryžimo tapti grupės nariu iki jo pripažinimo grupėje. Šiuo metu asmuo patiria akivaizdų grupės poveikį – yra bandomas, stebimas, galiausiai priimamas į grupę arba išstumiamas iš jos.

Schema Nr. 8. Aplinkos, atvedusios asmenį į grupę

Tyrinėjant atskleisti du skirtingi prisijungimo prie grupės atvejai: 1) asmuo jau laikėsi pažiūrų, kurios buvo panašios į skinhedų pažiūras dar prieš susiduriant su grupe; 2) pradžioje užmezgamas kontaktas su grupe, o vėliau bendraujant perimamos skinhedams būdingos vertybės. Žemiau pateiktuose skyriuose bus išsamiau aptartas aplinkų, atvedusių asmenį į skinhedų grupę, pobūdis.

Analizuojant buvusią skinhedų aplinką, daugiausia remtasi 2010 m. vykdyto tyrimų etapo surinkta interviu medžiaga. Be to, jog minėtas etapas išsiskyrė ypatingu dėmesiu įtakoms, paskatinusioms asmenį įsiliesti į skinhedų grupės veiklą, tai pat didelis dėmesys buvo skirtas ir respondento kilmės bei jo etniškumo aspektams. Tą sąlygojo įgytos žinios, jog tarp skinhedų yra asmenų, kurių vienas iš tėvų yra ne lietuvių tautybės ir tai, jog buvo pastebėti rusų tautybės

skinhedai. Iš 2010 m. apklaustų respondentų (viso 22), 2 buvo rusai, 3 kilę iš mišrių šeimų, 17 iš lietuviškų (abu tėvai lietuvių tautybės). Todėl buvo nuspręsta atskirai pažvelgti į tai, kaip susidomi subkultūra ir įsilieja į grupės veiklą ne lietuvių tautybės, kilę iš mišrių ir iš lietuviškų šeimų, asmenys.

2. 1. Nelietuvių tautybės grupės narių buvusi aplinka

Žiniasklaida skinhedų eisenose skanduojamą šūkį „Lietuva – lietuviams!“ linkusi traktuoti kaip neapykantą kitos tautybės nei lietuviai piliečiams, norą išvyti juos iš šalies ir pan. Tačiau paprastai neatkreipia dėmesio į tai, jog tarp skanduojančių šūkį „Lietuva – lietuviams!“, pasitaiko iš mišrių šeimų kilusių, ar ne lietuvių tautybės skinhedų. Ir nors kitataučių skinhedų gretose skaičius nėra skaitlingas, į šį reiškinį verta pažvelgti atskirai. Žemiau pateiktoje lentelėje matome dviejų Lietuvoje augusių, rusų tautybės skinhedų (R1, R6) buvusias aplinkas, kurios nulėmė jų įsitraukimą į skinhedų veiklą (Lentelė Nr. 3.).

Lentelė Nr. 3. Nelietuvių tautybės grupės narių buvusi aplinka

Resp. Nr. Aplink. įtakos	R1	R6
Idėjinis pagrindas	Gimė Lietuvoje, Zarasuose. Jau proseneliai Lietuvoje gyveno. Mokėsi lietuvių gimnazijoje. Sužavėjo Lietuvos istorija, gamta. Visi draugai buvo lietuviai. Su tėvais namie šneka kartais lietuviškai, kartais rusiškai. Tėvas, senelis nemėgo komunistų. Motina (rusų tautybės) kartais pašėpia rusus. Visagine susiduria su rusais, kurie iš principo nesimoko lietuvių kalbos. Kaimynai pusiau lietuviai prastai šnekėjo lietuviškai, nors jų pasuose įrašyta jog lietuviai. Visagine teko muštis su rusais dėl to jog su draugais kalbėjosi lietuviškai. Atvykus į Kauną mato gausėjant imigrantų. Piktina tai, jog yra lietuvių nusiteikusių prieš patriotizmą.	Gimė Lietuvoje, Kaune. Senelis per antrą pasaulinį karą atvyko į Lietuvą. Mokėsi rusų mokykloje. Čia yra gimęs, užaugęs, myli šitą kraštą. Kieme visi draugai buvo lietuviai. Su broliais ir tėvu namie šneka lietuviškai. Lietuvių kalbą mokykloje žinojo geriau nei rusų. Vilniuje susiduria su rusais kurie gatvėje rusiškai prašo cigaretės. Vilniuje teko pasimušti su rusais.

Informacija apie skinhedų egzistavimą	[Dar gyvenant Zarasuose] Draugas papasakojo apie skinų judėjimą. Draugo pusseserė draugavo su skinu.	Matė filmų apie skinhedus.
Pirmas kontaktas	Pirmą skiną sutinka Klaipėdoje, per draugą. Kaune atsitiktinai sutinka. Išgirsta gatvėje sušunkant „White Power!“. Prieina pasidomėti.	Per futbolą susipažįsta.
Kuo patraukė grupę	Atitiko patriotinės idėjos.	Patiko rasistinės idėjos, muzika, stilius.
Įsiliejimas į grupę.	Po <i>antifa</i> išpuolio, sudalyvauja atsakomoje akcijoje ir įsilieja į grupę.	Skinhedu tampa būdamas Vilniuje. Susipažinęs per futbolą susibendruoja ir įsilieja į judėjimą.

Pirmame stulpelyje – aplinkos įtakų kategorijos. Antrame ir trečiame lyginami R1 ir R6 respondentų pateikti duomenys.

Įdomu tai, jog abiejų rusų tautybės skinhedų šeimų atkeliavimo į Lietuvą istorija skirtinga. R1 respondento šeima – kilusi iš sentikių, kurie pasitraukė į Lietuvą dar carinės Rusijos metais. Tuo tarpu R6 giminė atsikelia į Lietuvą sovietų okupacijos metu. Skirtinga ir tai, jog R1 mokosi lietuvių gimnazijoje, o R6 – rusų mokykloje. Tačiau abu respondentai nuo vaikystės patiria didelę lietuviškumo įtaką – draugai lietuviai, taip pat jų šeimose jau kalbama daugiau lietuviškai nei rusiškai:

K1. O namie lietuviškai, ar rusiškai kalbat?

Ats. A kaip šauna į galvą. Čia nuo nuotaikos priklauso. Kai namo ateinu, visada pasisveikinu lietuviškai, jeigu mama užsiveda lietuviškai, tai šnekam lietuviškai, jeigu mama kažką ten rusiškai paklausia, tai būna, atsakai rusiškai. Nu šeima yra šeima, mano manymu.

[R1 VDU KTCA B202]

Mano motina rusiškai daugiausia kalba, vėlai čia atvažiavo, o aš lietuviškai. Su tėvu ir broliais visą laiką lietuviškai.

[R6 VDU KTCA B202]

Abu respondentes piktina atvejai, kai kitataučiai Lietuvoje principingai nekalba lietuviškai: „Tekdavo su kitataučiais Vilniuje muštis. Rusiškai neatsakinėdavau Vilniuje kai cigaretės [rusiškai] paprašydavo“ (R6 VDU KTCA B202). Taip pat piktina atvejai, kuomet oficialiai lietuvių tautybę turintys asmenys, kilę iš mišrių šeimų, sunkiai kalba lietuviškai.

Užkliuvo vienu momentu toks dalykas, kad mano kaimynai pusiau maišyti lenkai, pusiau maišyti rusai, bet pas juos pase, va, lietuviškame pase yra, kad pas juos parašyta – lietuvis. Pavyzdžiui, gerai, visi žino kad pas mane pase

parašyta - aš rusas... aš kažkaip to neslepiu... aš to nebijau, kad aš toks esu... bet kaip tie žmonės net patys lietuviškai nemoka šnekėti. Šneka nei lietuviškai, nei rusiškai, nei lenkiškai ten kokia laužyta kalba, bet skaitosi.... tautybė – lietuviai.

[R1 VDU KTCA B202]

Skinhedams artimos pasaulėžiūros formavimui turi įtakos, pačių respondentų konfliktai su bendrataučiais, atvykus į didelį procentą rusakalbių turinčius miestus – Vilnių ar Visaginą. Taip pat R1 įvardina jog patriotizmą paskatino ir konfliktai su giminaičiais:

K1. Vistiek įdomu būtų sužinot plačiau, kodėl tokiu patriotu tapai?

Ats. Konfliktuodavau ir su giminėm pastoviai. Vieną kartą buvo toks juokingas įvykis. Parvažiavau iš Kauno namo ir pas mano motiną draugė iš Vilniaus buvo atvažiavus, pasakiau „laba diena“ ir ji klausia, kodėl šiuose namuose tu šneki lietuviškai? Tai ten stovėjau apšalęs... tada uždaviau klausimą, kodėl aš neturiu teisės čia šnekėti lietuviškai, jeigu čia yra mano namai? Aišku, motina mane užtarė ir ta moteriškė pasimetė. Kaip taip gali... nu gerai, čia ne esmė, ar aš lietuviškai, ar rusiškai pasakiau, bet visų pirma kokią teisę ji turi man kažką nurodinėti mano namuose, visų antra, kaip aš noriu taip šneku, visų trečia, dieve tu mano, mes gi Lietuvoj gyvenam. Todėl aš lietuviškai šnekėdamas dažniausiai būnu smerkiamas ir giminaičių, ir šiaip. Ir mane užknisdavo... trečias vanduo nuo ten... Rasiija, Rasiija...

[R1VDU KTCA B202]

Verta paminėti, jog abu respondentai kalba lietuviškai be akcento, ir kad jie ne lietuvių tautybės, tyrimo metu paaiškėjo tik po kurio laiko, atsitiktinai pakrypus kalbai ta linkme. Abiejų respondentų atveju formuojamas lietuvių identitetas, kurį respondentas R1 aiškiai išsako interviu metu.

Jeigu žmogus čia, tie patys rusai, mano protėviai čia gyveno ir tie patys komunistai iš mano senelio namus atėmė.. ir čia gyvenom... mano šaknys čia ir skaitausi... bent jau aš save skaitau kad lietuvis, aš gimiau čia.

[R1 VDU KTCA B202]

Respondentas R6, bendraujant tyrimo metu, pakrypus kalbai apie tautybę pabrėžia, jog save laiko labiau lietuviu nei rusu. Matomas asimiliacijos reiškinys, kai gimę ir užaugę lietuviškos kultūros aplinkoje, asmenys su ja susitapatina, o susidūrę aplinkoje su priešišku lietuviškumui dar labiau pabrėžia lietuvišką identitetą.

2. 2. Iš mišrių šeimų kilusių grupės narių buvusi aplinka

Tarp skinhedų galima sutikti ir iš mišrių šeimų kilusių asmenų. Šiuo atveju lietuviškos tapatybės šaltiniu tampa lietuviškoji tėvų pusė. Oficialiai dokumentuose šie skinhedų grupės nariai pasirinkę lietuvių tautybę. Tačiau kas nulėmė jų pasirinkimą iškelti lietuvišką identitetą ir tapti Lietuvos patriotais? Žemiau pateikiama šių respondentų ir patirtų aplinkos įtakų lentelė Nr. 4.

Lentelė Nr. 4. Iš mišrių šeimų kilusių grupės narių buvusi aplinka

Resp. Nr.	R12, R15, R18
Aplink. įtakos	
Idėjinis pagrindas	Seneliai labai dideli patriotai. (R12, R15) Lietuviai patys geriausi, taip auklėjo. (R12) Pirmos knygos kurias skaitė - senelio buvo. (R12) Senelis pasakojo apie sausio 13 -tą. (R15) Seneliai pasakojo apie Smetonišką Lietuvą. Iš senelių pokalbių tas buitinis nacionalizmas. Lietuviškumas iš senelio daugiausia atėjo. (R18) Tėvai nemėgo kaukaziečių. (R18)
Informacija apie skinhedų egzistavimą	„Romper Stomper mačiau, bet nežinojau jog skinai Lietuvoj egzistuoja.“ (R12) Apie skinus Lietuvoje sužinojo iš draugų pasakojimų mokykloje. Klasioko brolis pažinojo skiną. (R12) „Iš pusbrolio sužinojau, man 14 metų buvo, papasakojo kad kieti labai.“ (R15) Kaimynas <i>skinavo</i> , iš jo sužinojo apie stilių ir skinų muziką. (R18)
Pirmas kontaktas su grupe.	Susipažino per internetą. (R12, R18) Per pusbrolį – atsivedė į barą kur rindavosi grupė. (R15)
Kuo patraukė grupė	Idėjos, patriotas prieš tai buvo. (R12 ,R15) Patiko stilius. (R12 ,R15) Pasirodė gyvenimo būdas įdomus, idėjos teisingos. (R18)
Įsiliejimas į grupę.	Bandymų kaip ir nebuvo, tuo metu atėjo daug jaunų, pirmiausia pateko tarp bendraamžių. (R12, R18) Skinhedų grupėje jau dalyvavo pusbrolis. Pilnai įsiliejo ištveręs vyresnių organizuotą žiemos žygį. (R15)

Pirmame stulpelyje išvardintos aplinkos įtakų kategorijos. Pirmoje eilutėje nurodomi respondentai, kurių duomenys naudojami lentelėje. Antrame stulpelyje pateikiamos aplinkos įtakos, kurias išskyrė respondentai.

Matome, jog visi respondentai akcentuoja lietuviškos pusės senelio įtaką, pavyzdžiui R12 teigia: „Mano mama ukrainietė. [...] Mano seneliai iš Gervėčių krašto, labai dideli patriotai. Lietuviai - patys geriausi, taip auklėjo. Pirmos knygos kurias skaičiau, senelio ir buvo“ (R12 VDU KTCA B202). Respondentas R15, patiria ne tik senelio įtaką, bet ir savo pusbrolio R12, kuris jį atveda į skinhedų judėjimą. Čia perimant subkultūrinį identitetą tampa svarbūs giminystės ryšiai: „Brolių, sesių neturiu. Man A. [R12] yra brolis. [...] Pas pusbrolį atvažiavau,

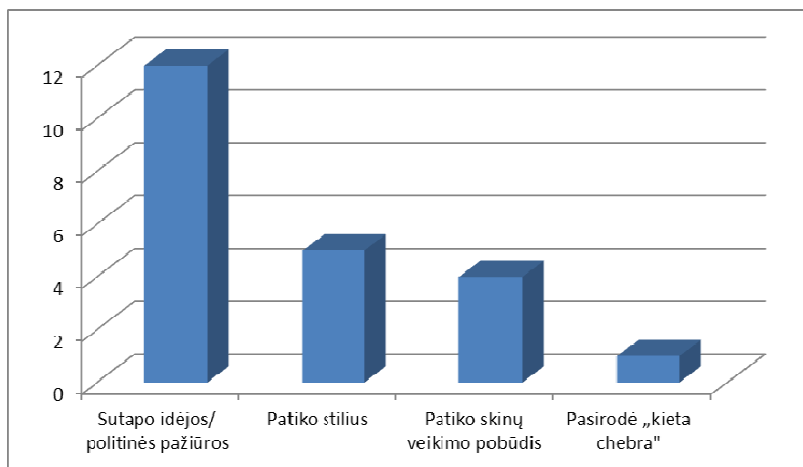
aprengė mane kaip skiną, nusivedė į BK ir pradėjau su juo „trintis“ [dalyvauti veikloje]“ (R15 VDU KTCA B202). Taigi, šiuo atveju, išsiugdant lietuvio identitetą, didelis vaidmuo tenka lietuviškos šakos giminaičiams. Reikia paminėti, kad visi iš mišrių šeimų kilę respondentai - augę Vilniuje, kur didelis procentas kitataučių. Ši aplinka matyt įtakojo ir tai, kad kilusių iš mišrių šeimų grupės narių kalboje jaučiamas ir nelietuviškas akcentas, daugiatautė aplinka sukuria sudėtingesnes sąlygas asimiliacijai.

2. 3. Iš lietuviškų šeimų kilusių grupės narių buvusi aplinka

2. 3. 1. Idėjinis pagrindas

Dauguma respondentų tvirtina, jog susidomėjimą skinhedais lėmė artimos šiai subkultūrai idėjos (Schema Nr. 9.), o tokie veiksniai kaip susidomėjimas stiliumi, grupės veikimo metodais tampa iš to išplaukiančiais faktoriais. Todėl verta atidžiau pažvelgti, kokie aplinkos veiksniai turėjo įtakos formuojantis individų pasaulėžiūrai, nulėmusiai tapimą skinhedų grupės nariais.

Schema Nr. 9. Respondentų išskiriami bruožai, dėl kurių skinhedų grupė pasirodė patraukli

Horizontalioje ašyje pateikiami respondentų išskirti patrauklūs skinhedų grupės bruožai.

Vertikaliajoje ašyje pateikiamas konkretų bruožą įvardinusių respondentų skaičius.

Lietuvių tautybės respondentai, kilę iš lietuviškų šeimų, klausinėjami apie idėjų, artimų skinhedų subkultūrai susiformavimą, dažniausiai mini patriotišką auklėjimą šeimoje (Schema Nr. 10). Pasakojama, jog ir patys tėvai dalyvavo ginant televizijos bokštą 1991 m. Sausio 13 -tą, dalyvavo „Baltijos kelyje“, Sąjūdžio veikloje, ar buvo disidentai sovietų okupacijos metais.

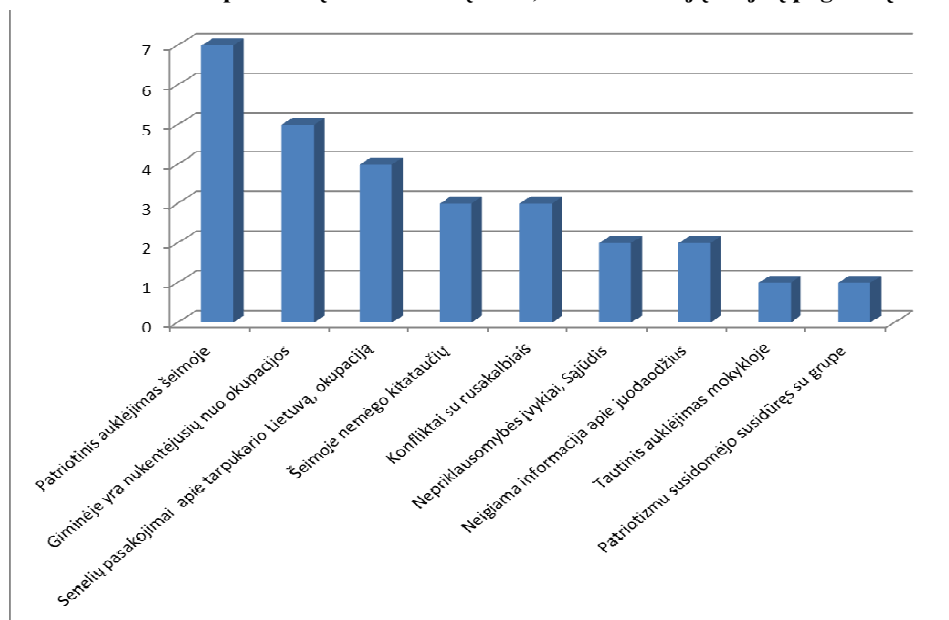
Vilniečiai ypač akcentuoja takoskyrą tarp rusų ir lietuvių etninių grupių. Komplexą veiksnių, davusių pagrindą ideologijos ir pasaulėžiūros formavimuisi, pateikia R9.

Iš esmės buvo tas patriotinis auklėjimas. Nes kai pusė kaimynų ten *kacapai* buvo, tai motina taip ir sakydavo – su rusiais nebendrauk, tik su lietuviais. Kai man suėjo septyni metai, tai vedė tik į lietuvių mokyklą. Tai aš mokiausi tik lietuvių mokykloje. Ir iš tikrųjų, su rusiais ten mažai bendravom, nes realiai ruskiai, jie kaip tautinė mažuma, vieningi buvo, jie tarpusavy bendraudavo, su lietuviais ten mažai bendraudavo, nes rusiškai užtai kad jie šneka. Aišku būdavo ten lietuvių kokių šiknalaižių, žinai prie chebros. Nes žinai, nusikalstamumas Lietuvoje pagrinde buvo slavų rankose. Vilniuj ypač. [...] Bet auklėjimas patriotiškas iš esmės buvo. Nes kai vaikas, pats nesupranti nieko. Kažkada dar... kai tos buvo neramos naktys devyniasdešimtų metų, kai Lietuva bandė iškovot tą laisvę. Tai aš tokią kepurę išsilanksčiau, įsivaizduodavau kad ten kareiviška kepurė, ten filmų prisižiūrėjęs kacapiškų tų visų, apie karą antrą pasaulinį, ir priėjęs prie tėvo prašiau kad jis nupieštų žvaigždę. Aš tos reikšmės visos nežinojau, aš va – filmuose taip rodo, vadinasi taip turi būt. Tai tėvas vietoj žvaigždės Gediminaičių stulpus man piešdavo. Tai aš tada ir marširuodavau šitaip per kambarį saliotuodamas, kareivį vaidindavau.

[R9 VDU KTCA B202]

Pateiktoje citatoje matome, jog respondento pasaulėžiūrą įtakojo patriotinis auklėjimas ir tai, kad šeimoje nemėgo kitataučių; lietuvių – rusų etninių grupių konfrontacija; su Sąjūdžiu susiję įvykiai (būdamas vaikas, respondentas reaguoja į Lietuvai iškilusią grėsmę - vaidina kareivį).

Schema Nr. 10. Respondentų išskiriamos įtakos, formavusios jų idėjinį pagrindą.

Horizontalioje ašyje pateikiami respondentų išskirtos įtakos, formavusios jų idėjinį pagrindą. Vertikaliajoje ašyje pateikiamas konkrečių įtaką įvardinusių respondentų skaičius

Svarbi įtaka, prisidėjęs formuojant respondentų idėjinį pagrindą – žinios apie nukentėjusius nuo okupacijos giminaičius. Šis aspektas paprastai pateikiamas kartu su kitais veiksniais.

Nė vienam kaime ne lietuvių nebūdavo [R13 iki mokyklinio amžiaus daugiau laiko leisdavo kaime], bendraudavom su lietuviais. Vyko atgimimas, aš tą dalyką atsimenu. Močiutė ruskių nemėgdavo, seneliai ištremti buvo, pasakodavo. Kaimynas buvo stribas – didžiausias kaimo gaidys. Atvažiavus į Vilnių mentalitetas rusų, lenkų nepatiko, pamažu sukrovė tokį požiūrį.

[R13 VDU KTCA B202]

Abiejų respondentų pateiktų citatų pavyzdžiai iš esmės atspindi idėjinio pagrindo susiformavimą tarp didžiosios dalies Lietuvos skinhedų – patriotinis auklėjimas, okupacijų ir represijų paliktos žaizdos, susidūrimas su rusakalbių pagrindu susiformavusiomis grupuotėmis.

Pasitaiko, jog respondentai, greta kitų veiksnių, turėjusių reikšmės formuojantis ideologijai, išskiria neigiamą informaciją apie kitos rasės atstovus, imigrantus. Ši įtaka būdinga miestuose, kuriuose nėra daug etninių mažumų (šiuo atveju kalbama apie Kauną):

Šiaip aplinka visa [namie], daug visokių kunigaikščių atvaizdų namuose... Lietuva garbinama ir panašiai, tie Baltijos keliai kuriuose dalyvavęs tėvas, ir Seimas tais laikais saugomas kai televizijos bokštą puolė. Senelis kariavęs, buvęs paimtas į rusų nelaisvę, politinis kalinys buvęs. Prosenelis kariavęs, tai daug tai daro įtakos. Ir būtų visiškai netaktiška jei nueičiau į šiukšlių pusę, ir pradėčiau nekęst artimų dėl to, kad jie kariavo ar dar kažką... pavirst pacifistu, nors mes kaip tauta bandyti išnaikinti. Tiesiog turbūt tas tėvo požiūris daugeliu atžvilgiu... Pradžioj aš kai buvau jaunas ten kokių 12 metų, tai ir repo klausydavau, negrai, ten repas, savaime suprantamas, tada kažkokia tolerancija buvo pas mane jiems. Bet tėvo požiūris vis tiek nekito. Jisai man to nedraudė, bet pats nežiūrėjo teigiamai. O po to su laiku pasikeitė ir mąstymas. Šiaip iš draugų pasakojimų kiek nukentėjo nuo tų negrų užsieniuose ir panašiai, kaip plinta jų populiacija, jie netgi pas mus atvažiavę kaip elgiasi, kaip ponai, ir čia o... Nors tokie patys žmonės kaip ir mes, dar baisesni. Ir savaime suprantama, kur negras, ten narkotikai. O pas mus kaip jie atvažiuoja grupelėmis visi... nėra taip kad po vieną sau būtų, bet į bandas jungiasi, ir tuoj žiūrėk bus kaip Anglijoj, 60 procentų negrai, kaip Londone. Tiesiog gal bijom išgyventi patys rasizmą savo šalyje.

[R2 VDU KTCA B202]

Taigi, ideologinis pagrindas formuojasi panašiu keliu – patriotinis auklėjimas, Sąjūdžio įvykiai, okupacinio režimo vykdytos represijos giminėje, kitos rasės imigrantai, kurių grėsmė grindžiama Vakarų šalių pavyzdžiu. Absoliučią mažumą sudaro atsakymai, kad ideologijos formavimuisi įtakos turėjo patriotinis auklėjimas mokykloje, arba kad prieš susiduriant su grupe dar nebuvo susiformavusios skinhedams artimos idėjos.

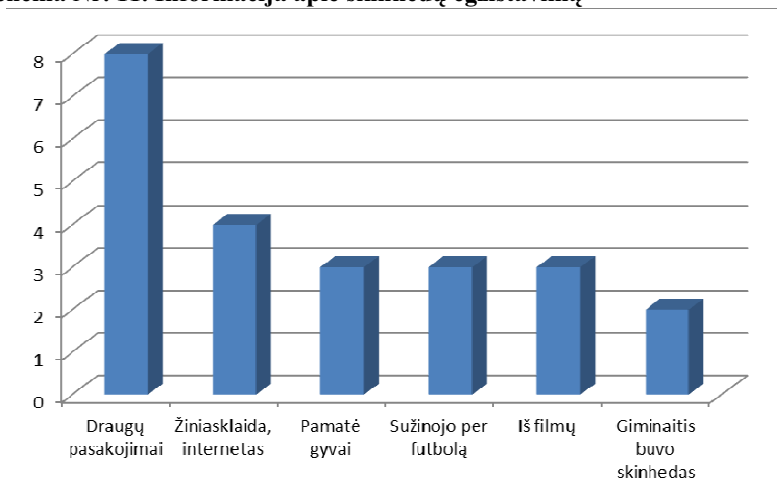
2. 3. 2. Informacija apie skinhedų egzistavimą

Surinkti duomenys rodo, jog galima išskirti 6 informacijos apie skinhedų subkultūros ar konkrečios jų grupės egzistavimą srautus, kuriais asmenį pasiekia pirmos žinios apie šią subkultūrą.

Dažniausiai sutinkamas informacijos šaltinis tiriamuoju laikotarpiu – draugų pasakojimai. Asmens aplinkoje tarp draugų kyla kalbos apie tai, jog egzistuoja skinhedai, kalbama, kas jie tokie: „Iki 11 klasės nežinojau kas tie skinai. Pas mane į mokyklą atėjo draugas studijuot, buvo pankas. Nusivedė į miestą, jie [pankai] kas tie skinai žinojo, susižavėjau“ (R13 VDU KTCA B202).

Kitas informacijos šaltinis – žiniasklaida, internetas (Schema Nr. 11.). Reikia paminėti, jog dalis respondentų nurodo ne vieną, bet kelis pirmųjų žinių apie skinhedus šaltinius: „Iš tokių šiauliečių [sužinojau], buvo apie skinhedus pasakoję. Internete iš pasakojimų. Būdavo kad paskaitydavau kokį straipsnį“ (R11 VDU KTCA B202).

Schema Nr. 11. Informacija apie skinhedų egzistavimą

Horizontalioje ašyje pateikiami šaltiniai, iš kurių respondentai sužinojo apie skinhedus.

Vertikalioje ašyje – konkretų šaltinį įvardinusių respondentų skaičius.

Vienodai kartų paminėta atvejai, kai apie skinhedus sužinoma susidūrus su jais gyvai, futbolo tribūnose, bei pamačius filmuose. Dažniausiai minimas – 1992 m. australų sukurtas filmas „Romper Stomper“.

Pasitaiko, jog informaciją apie skinhedų grupę asmuo gauna iš giminaičio. Taip pat giminystės įtaka turi reikšmės išitraukiant į grupės veiklą ir perimant skinhedo identitetą.

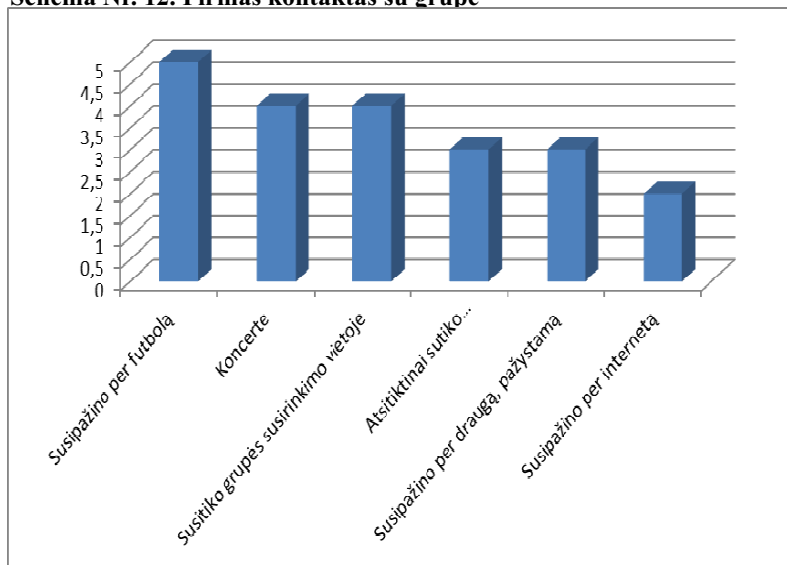
Pavyzdžiui R10 ir R38 ištraukia į skinhedų judėjimą kartu su broliais. Įtaką formuojantis skinhedo identitetui gali turėti ir tėvo – sūnaus giminystės ryšys. Prieduose pateiktoje iliustracijoje matome tėvo vaikui perduodamą subkultūrinį stilių ir elgsenos manieras (žr. Priedus, Pav. Nr. 8., psl. 136.). Lietuvoje pasitaikė ir atvejais, kuomet mirus sūnui tėvas pradėjo rengtis skinhedų stiliaus drabužius ir dalyvauti skinhedų renginiuose, bendrauti su grupe.

2. 3. 3. Pirmas kontaktas su grupe

Dažniausiai pirmas asmens kontaktas su grupe, tyrimų duomenimis, įvyko futbolo tribūnose. Nuo pat skinhedų atsiradimo Lietuvoje, ši subkultūra turėjo glaudžių sąsajų su futbolo sirgaliais. Skinhedų pomėgis futbolui išliko ir iki šių dienų. Tad nieko nuostabaus, jog futbolo tribūnose nesunku sutikti ir skinhedų subkultūrai priklausančių asmenų.

Dar viena vieta, kur įvyksta kontaktas su grupe – skinhedų, ar tiesiog alternatyvios muzikos renginiai (Schema Nr. 12.). Lietuvoje skinhedai lankosi ir metalo muzikos koncertuose, todėl ypatingai tiems, kuriuos mažiau domina futbolas, palankia vieta gyvai susipažinti su skinhedų grupės nariais tampa minėti koncertai.

Schema Nr. 12. Pirmas kontaktas su grupe

Horizontalioje ašyje pateikiami kontakto su skinhedais būdai. Vertikalioje ašyje pateikiamas konkretų būdą įvardinusių respondentų skaičius.

Skinhedai, kaip ir daugelis subkultūrinių grupių, turi mėgiamas susirinkimų vietas, kuriomis paprastai tampa nuošalesnės miesto erdvės. Dalis respondentų kontaktą su grupe

užmezgė būtent tokioje vietoje: „Iš pagrindžio girdėjau, kažkas pasakodavo. Pradėjau rengtis kaip skinas, tada sužinojau kad prie VDA sėdi, nuėjau susipažint“ (R20 VDU KTCA B202).

Pasitaiko atvejų, kuomet kontaktas su grupe įvyksta tiesiog gatvėje, ar kurioje nors netikėtoje vietoje: „Buvau apsirengęs su bomberiu, prisiūta vėliavėle. Troleibuse netikėtai priėjo vienas iš skinų, pakvietė į futbolo varžybas“ (R16 VDU KTCA B202). Pažintis su grupės nariais gali įvykti per draugus. Rečiausiai pasitaikantis kontakto su grupe atvejis – internetinėje erdvėje.

2. 3. 4. Įsiliejimas į grupę

Didžioji dauguma respondentų teigia, jog prieš priimant į grupę nebuvo specialiai išbandomi (Schema Nr. 13.), tačiau pamini, kad bet kokių atveju egzistuoja naujoko kontrolė, į naują vyresnieji žiūri atsargiai ir sprendžia apie jo tinkamumą iš bendravimo, elgesio: „Jeigu mato kad nesi bails, tai pritampi žymiai greičiau. Bandomo laikotarpio, nieko panašaus nebuvo, mato ką darai, kažką nuveiki. Jeigu žmogus netinka, tada pasakoma jog netinka“ (R14 VDU KTCA B202). Pasitaikantis reiškinys priimant naują – užgėrimas, taip pat tikimasi, kad naujokas pastatys vyresniesiems alaus.

Pas mumis taip buvo... Iš tikrųjų nebuvo kad *dūchinimas*²⁰⁴, bet jeigu naujas, turi eiti į parduotuvę, kažką atnešti. Būdavo ne tai, kad *sklatkė*²⁰⁵ ten kažkokia, ten litus renka. Būdavo taip, kad ateina naujas, *damuša* tą [gėrimą], ir niekas nedameta. Tai sakom – eik, nupirk *bambaliuką*, parnešk.

[R22 VDU KTCA B202]

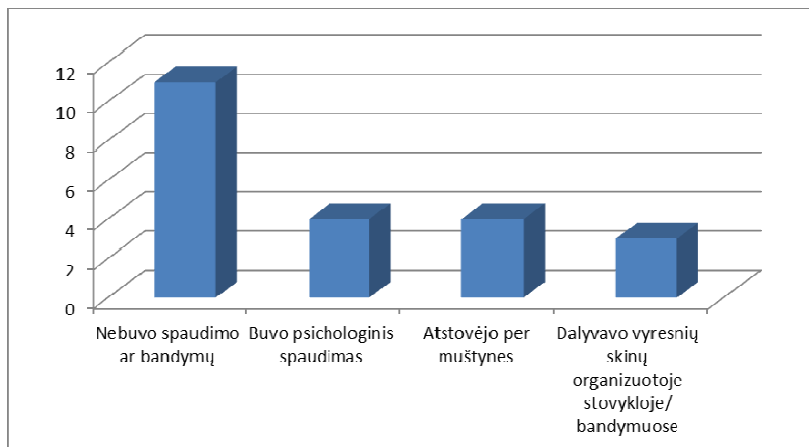
Šiuo požiūriu galima atrasti sąsają su tradicine kultūra. Žilvytis Šaknys, tyrinėdamas XIX a. pabaigos – XX a. pirmos pusės jaunimo iniciacijos papročius aprašo panašią situaciją: „Pats užgėrimo pobūdis lėmė socialinio solidarumo jausmus. Dažnai viso kaimo jaunimas ar tik vaikinai gerdavo iš vieno stikliuko; naujokas – pirmas arba paskutinis. Po to neofitas būdavo sveikinamas, sakomi linkėjimai arba pamokymai, jam aiškinamas naujasis socialinis statusas“²⁰⁶.

²⁰⁴ *Dūchinimas* – jaunimo slenge vartojamas žodis, reiškiantis žeminimą.

²⁰⁵ *Sklatkė* – bendrai susimesti pinigai.

²⁰⁶ Šaknys B. Ž. Jaunimo brandos apeigos Lietuvoje/Lietuvos etnologija. T.1, Vilnius, „Pradai“, 1996, p.137.

Schema Nr. 13. Įsiliejimas į grupę

Horizontalioje ašyje pateikiami naujoko priėmimo grupę būdai. Vertikaliajoje ašyje – konkretų būdą įvardinusių respondentų skaičius.

Dar vienas būdas įsilieti į grupės veiklą – sudalyvauti vyresnių grupės narių organizuojamoje stovyklose *skincamp'e*. Pasak respondento R21, kuris buvo vienas iš tokių stovyklų organizatorių, *skincamp'ai* rengiami jau nuo 1995 m. Reikia paminėti, kad stovykloje sudalyvauti laiko garbė ir jau esantys grupėje, ne tikrai pretenduojantys į ją būti priimti, asmenys. Tačiau labiausiai reikalaujama, kad šiose stovyklose bent kartą sudalyvautų naujokai. Šio darbo autoriui teko stebėti naujokų bandymus *skincamp'ų* metu 2009 ir 2010 metais, vykusius Vilniaus rajone. Abu sykius stovyklų programa beveik identišškai sutapo. Ją sudarė psichologiniai ir fiziniai bandymai, kuriuos išlaikę naujokai vėliau apdovanojami “skino diplomu” (padėkos raštu, žr. Priedus, Pav. Nr. 12., psl. 138), raštišku įrodymu, jog naujokas tinkamas dalyvauti grupės veikloje. Stovyklų metu griežtai draudžiama vartoti alkoholinius gėrimus ir tabaką.

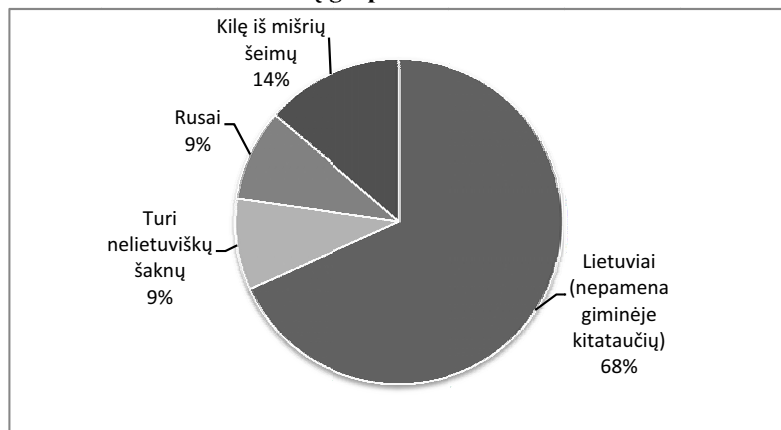
Bandymai prasideda normatyvų laikymu – daromi atsispaudimai, atsilenkimai, trumpo nuotolio bėgimo rungtis. Vėliau seka ištvermės ir gebėjimo dirbti komandinį darbą bandymas. Jo metu naujokai turi įveikti ilgo nuotolio trasą (15 – 30 km.) nešdami sunkų nešulį. Vienu atveju tai buvo armijos amunicijos dėžė, kitu – neštuvai prikrauti kuprinių. Tokį nešulį gali vienu metu nešti 4 asmenys, o kiti žygiuoja šalia ir periodiškai keičia pavargusius bendražygius. Po ilgos fizinės rungties bandomiesiems neduodama atsipvėpti, iš karto liepiama pildyti intelekto testą. Temstant artėja pagrindinis išbandymo etapas, kuris kartu yra ir psichologinis, ir fizinis. Naujokai nuvedami toliau nuo įkurtos stovyklos ir ten paliekami. Vėliau po vieną atvedami užrištomis akimis, kur tamsoje jų laukia kaukėmis veidą paslėpę vyresnieji. Atrišus akis, naujoko laukia kova su priešininku, kurios jis negali nutraukti kol vyresnieji nenusprendžia kada jau gana (žr. Priedus, Pav. Nr. 9., psl. 136; Pav. Nr. 10, psl. 137.).

2009 m. stebėtų bandymų metu naujokai turėjo kautis tarpusavyje, 2010 metais – su boksa lankiusiu grupės nariu. Kaunamasi su bokso pirštinėmis, tačiau nėra jokių kovos taisyklių. Taip pat reikia paminėti, kad bandomasis bet kuriuo etapu gali pasitraukti iš bandymo. Tokį atvejį teko matyti 2010 m. bandymuose, kai jaunuolis neišlaikė psichologinės įtampos ir pasitraukė iš bandymų kuomet atėjo jo eilė kautis dvikovoje. Tokiu atveju naujoko niekas nebara ir nesišaipto, tiesiog jis neišlaiko išbandymų ir gali mėginti laimę kitos stovyklos metu. Po pagrindinio kovos bandymo naujokams tenka laužo šviesoje rašyti rašinį – “kodėl noriu būti skinas”. Nors išlaikius pagrindinį dvikovo bandymą naujokas laikomas išbandytu, tačiau nakties metu naujokus gali ištikti netikėtumas – prikelti petardų naujokai pasodinami prie puodo, iš kurio į atskirus indus turi atrinkti sumaišytas pupas ir žirnius. Bandymai gali skirtis ir priklausomai nuo metų laiko. Pavyzdžiui, žiemos metu vienas iš mėgiamų bandymų – išbūti eketėje nustatytą laiką. Tačiau kovos bandymas dažniau įvyksta gatvėje, nei specialiai tam skirtose stovyklose. Grupės nariams įsivėlus į gatvės muštynes neišsigandęs naujokas automatiškai įgyja pripažinimą, o pasitraukęs – lieka grupės užribyje.

3. Vidinės grupės aplinkos: požiūris į grupės narį nelietuvį

Jau ankstesniuose skyriuose minėjome, jog tarp Lietuvos dešiniųjų skinhedų pasitaiko kitos nei lietuvių tautybės, arba kilusių iš mišrių šeimų asmenų. Į šį aspektą ypač buvo kreipiamas dėmesys paskutiniojo tyrimo etapo metu. Žemiau pateikiame kaip atrodo procentiškai 2010 m. apklaustų respondentų etninė sudėtis (Schema Nr. 14.). Atskirai išskirti ir respondentai, kurie turi nelietuviškų šaknų (proseneliai ar seneliai buvo kitataučiai). Nors pastaruoju atveju didelės reikšmės skirtumui tarp lietuvio ir turinčio nelietuviškų šaknų grupės nario neturi, bet schemoje išskirta atskirai, nes patys respondentai tai užakcentavo pasakodami apie savo etniškumą.

Schema Nr. 14. Etninė skinų grupės sudėtis 2010 m.

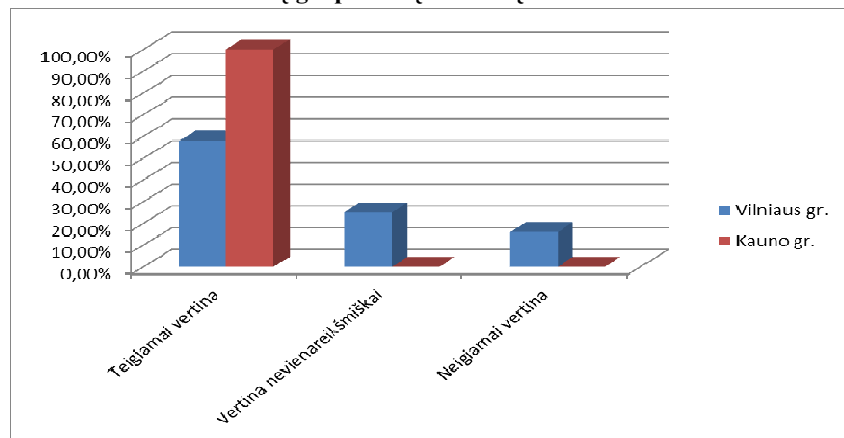
O kaipgi patys grupės nariai žiūri į kitos tautybės grupės nari? Jeigu palyginsime požiūrį Kaune ir Vilniuje, matome, kad Vilniuje, kuriame daugiau kitataučių, požiūris į grupės nari nelietuvių negatyvesnis (Schema Nr. 15.). Čia išsiskiria požiūris tarp pačių grupės narių. Dauguma skinhedų tokį grupės nari vertina teigiamai, akcentuojamos jo patriotinės pozicijos:

Kl. O kaip tu žiūri į tuos skinus kurie pagal tautybę nėra lietuviai?

Ats. Teigiamai žiūriu, nes jie vis tiek, kovoja už Lietuvą. Kalba lietuviškai, Lietuvoj gimę augę... nu nebūtinai, bet bent jau už Lietuvą jie eina. O ne tarkim, kad kaip kiti ten, rusai 20 metų gyvena, lietuviškai šnekėt negali. Teigiamai žiūriu nes yra tokių skinų ir draugų.

[R4 VDU KTCA B202]

Schema Nr. 15. Požiūris į grupės nari nelietuvių

Horizontalioje ašyje pateikiamas požiūris į grupės nari nelietuvių, lyginant jį su Vilniaus ir Kauno skinhedais. Vertikaliajoje ašyje – procentinė išraiška, kiek grupės narių pritaria vienam ar kitam vertinimui.

Kiti grupėje kitataučio buvimą vertina skeptiškai, bet tuoj pat pataiso, jog geriau jau aktyvus grupės narys kitatautis, nei neveiklus lietuvis. Ir tik nedidelė dalis tai vertina kategoriškai neigiamai.

Kl. O pas jus yra ne lietuvių skinų? Koks tavo požiūris į juos? Gali pas jus būti skinas nelietuvis?

Ats. Pagal mane ne. Nes tai ir yra kovotojas už tą tėvynę už kurią jis nu... grynakraujis yra. Nu tai yra tas vadinamas... arijai, arijai ir yra tas dalykas. O čia va tokie kurie ne lietuviai tai pagrinde ir susidaro kad *White Power*, dėl to ir būna ginčai ką tu turi prieš tą, ką tu turi prieš tą, prasideda tokie ginčai. Iš vis dabar jau iš vis nesiveliu į tuos ginčus, galvoju gerai, būk tu tuo *White Power*, o man dafėnia.

Kl. Tai yra neigiamas požiūris?

Ats. Neigiamas.

[R20 VDU KTCA B202]

Tuo tarpu patys kitos tautybės skinhedai teigia, jog dėl savo nelietuviškos kilmės problemų neturi. Pasitaiko tik pasišaipymų juokais, bet niekas dėl tautybės grupės veikloje dalyvauti nedraudžia: „Per tuos *Skinday'sus* bendravom, žinojo, kas aš esu rusas. Čia prieš keletą dienų bendravom, nu ten juoko forma buvo kažkas numesta, bet kas sakyti, vat tu mum netinki, esi rusas, eik iš čia, tai ne. Ne vienas aš toks esu“ (R1 VDU KTCA B202).

Taigi, matome, jog dešiniųjų skinhedų grupės į savo tarpą priima ir kitos tautybės nei lietuviai narius. Ir nors egzistuoja šio toks skeptiškas požiūris į jų dalyvavimą subkultūros veikloje, tačiau vidinėje aplinkoje draudimų ar apribojimų tam tiriamuoju metu nematome.

Apibendrinant skyrių, galima teigti, jog skinhedų elgesį veikia išorinės grupės aplinkos. Jos gali skatinti arba slopinti skinhedų saviraišką. Svarbiausios jų – tai teisėsauga, šeima, mokymo įstaigų ir bendradarbių reakcijos į skinhedo tapatybę, neigiamai vertinamų grupių, tokių kaip kitataučiai, imigrantai, homoseksualai ir *Antifa* elgesys.

Kaip asmuo įsitraukia į grupę, sąlygoja aplinkos poveikis. Patriotinis auklėjimas, istorinė praeities įvykių atmintis, išskylantys etninio atspalvio konfliktai formuoja ideologiškai skinhedų subkultūrai artimą pasaulėjautą, ir tai tampa pagrindine priežastimi, kurią nurodo respondentai, aiškindami savo įsitraukimo į skinhedų veiklą aplinkybes.

Svarbios yra ir vidinės grupės aplinkos. Vyresniųjų grupės narių elgesys, keliami reikalavimai naujokų atžvilgiu, gali paskatinti asmenį įsitraukti į grupės veiklą arba laikytis nuo grupės „nuošaliau“, ją palikti. Visuomenėje neretai egzistuoja mitas apie tai, jog skinhedai nekenčia visų kitos tautybės asmenų, tačiau tai, jog skinhedų grupėje galima sutikti kitataučių ar kilusių iš mišrios šeimos asmenų, rodo, jog etniškumas nėra vienintelis kriterijus, pagal kurį asmuo yra vertinamas.

IV. AKTYVUMAS LIETUVOS SKINHEDŲ SUBKULTŪROJE

Ieškant panašumų ir skirtumų tarp dešiniosios krypties skinhedų grupių Lietuvoje, pastebėta, jog didžiausi skirtumai išryškėja kalbant ne apie ideologinius ar vertybinius grupių aspektus, bet apie jų aktyvumą. Skirtinguose miestuose ar net tame pačiame mieste gali egzistuoti dešiniosios krypties skinhedų grupės, išsakančios tas pačias idėjas, klausančios tos pačios muzikos, naudojančios tą pačią simboliką ir stilių, tačiau besiskiriančios savo vidine struktūra ir veiklomis – pagrindiniais elementais, nusakančiais grupės aktyvumo būsenas. Grupės nariams bendraujant tarpusavyje ir su išorine aplinka, ta pati grupė gali pereiti iš vienos aktyvumo būsenos į kitą. Šioje darbo dalyje ir bus bandoma nagrinėti minėtus procesus.

1. Aktyvumo būsenos

Apibendrinus 2004 – 2010 m. tyrimo laikotarpiu surinktą medžiagą, pavyko išskirti tris gana ryškiai besiskiriančias Lietuvos dešiniųjų skinhedų grupių būsenas. Išskyrimo pagrindą sudaro grupės narių vykdoma veikla, tam tikra vidinė grupės struktūra ir organizuotumas.

„Miego“ būsena

Miego (pasyvioje) būsenoje miesto erdvėse veikia su subkultūra save tapatinantys asmenys, kurie anksčiau yra priklausę skinhedų grupei, arba nauji asmenys, kurie dar nėra susibūrę į grupę. Šios būsenos skinhedai kaip grupuotė praktiškai neegzistuoja. Nevykdoma beveik jokia skinhedams būdinga veikla. Subkultūrai save priskiriantys asmenys bendrauja minimaliai – retkarčiais susitinkama prie alaus bokalo arba atsitiktinai. Pavieniai asmenys gali dalyvauti bendruose skinhedų subkultūrinio lauko renginiuose – eisenose, koncertuose ar spontaniškai pulti imigrantus, tačiau kaip grupė neveikia. Esant tokiai grupės būsenai, skinhedo tapatybę kuriantys asmenys neretai ištraukia į kitų – ideologiškai artimų – subkultūrų veiklas: futbolo *ultrų*, baikerių, rekonstrukcinių klubų, metalistų. Praktiškai nevyksta naujokų atranka, neskaitant atsitiktinių atvejų, kai jaunesni skinhedai susiduria su vyresniais. Mieste, kuriame *miega* ši grupė, galima pamatyti vieną kitą skinų įvaizdžio detales išlaikiusį ar pradedantį naudoti asmenį, tačiau šios detalės išreiškiamos neaiškiai. Neveikiant grupei, nėra ir stiliaus raiškos taisyklių, anksčiau grupei priklausę asmenys beveik nustojo jį reikšti, o naujokai išskirtinai jį pabrėžia. Gali kilti klausimas – ar reikalinga išskirti šią būseną, jei skinhedų identitetą prisiimančios asmenys neveikia kaip grupė? Vis dėlto tai itin svarbu analizuojant

aktyvumo pokyčius konkrečioje vietovėje, pavyzdžiui, jeigu mieste yra *miego* būsenos grupė, atsiradus atitinkamoms aplinkos įtakoms ji gali *pabusti* ir pasidaryti aktyvi.

„Tūsofkės“ būseną

*Tūsofkės*²⁰⁷ būseną yra aktyvi: nusako kartu laisvalaikį leidžiančią, jaunimo žargonu tariant – *besitūsinančią* grupę, kurios veikla daugiausia apsiriboja spontaniškomis ir atsakomosiomis akcijomis, dalyvavimu koncertuose, eisenose. Bendraujama praktiškai kiekvieną savaitgalį, būdinga naujokų atranka, tačiau į grupę įsiliejama laipsniškai, nario tinkamumas išbandomas atsitiktinių gatvės muštynių metu. Grupė turi lyderį arba kelis aktyvesnius narius, kurie, esant reikalui, prisiima organizatoriaus vaidmenį. Tokiose grupėse stilius dažniausiai pabrėžtinai išreiškiamas. Grupė atviriau bendrauja su ideologiškai artimomis subkultūromis. Toks grupės aktyvumas (pertraukiamas laikotarpiai, kai būseną neaktyvi) tyrimo metu vyravo Šiauliuose, Alytuje, Panevėžyje ir kituose Lietuvos miestuose, kuriuose nėra skinhedams ideologiškai priešiškų aplinkų – daug kitataučių, imigrantų, aktyvaus *Antifa* judėjimo.

„Ekstremistinė“ būseną

Ekstremistinė būseną būdinga labai aktyviai grupei, kurios veikla primena rezistencinio pasipriešinimo judėjimą, atsiranda organizacijos požymių. Be aktyvioms grupėms būdingų veiklos formų, prisideda nuosekliai vykdomos planuotos taikios (popierinių ir medžiaginių plakatų, lankstinukų gamyba bei platinimas) ir planuotos smurtinės akcijos (imigrantų, ideologiškai priešiškų grupių, seksualinių mažumų atstovų užpuolimai ir pan.). Tokioms grupėms būdinga apriboti alkoholio vartojimą arba visai jo atsisakyti. Grupės nariai reguliariai bendrauja keletą kartų per savaitę, kartu leidžia savaitgalius, užsiimama sporto veikla, reikalinga fiziškai pasiruošti smurtinėms akcijoms. Grupė turi lyderį ar kelis aktyvesnius narius, kurie organizuoja ir koordinuoja veiksmus. Griežtėja naujokų priėmimo tvarka: jie išbandomi ne tik spontaniškų akcijų metu, bet ir per planuotas akcijas ar specialiai surengtas stovyklas. Kol neįsitikinama naujokų tinkamumu, jiems neleidžiama prisidėti prie dalies veiklų. Grupė turi išdą, į kurį renkamos lėšos akcijoms (padegamiesiems skysčiams, plakatams ir t.t.). Vykstant aktyviai veiklai renkamas, kada naudoti skinhedo įvaizdį, kada rengtis neutraliai, kad nebūtų atpažinti kaip skinhedai – atsiranda stiliaus apribojimų. Grupės nariai dažniau bendrauja tarpusavyje, kyla poreikis išsaugoti vykdomų akcijų slaptumą, taigi, mažiau bendraujama su

²⁰⁷ *Tūsofkė* – jaunimo slengas, reiškia vakarėlį, pasilinksminimą.

kitomis subkultūrinėmis grupėmis arba nuo jų atsiribojama. Vis dėlto palaikomi glaudesni ryšiai su tokio paties pobūdžio skinhedų grupėmis kituose miestuose. Tokio pobūdžio grupės, kurių būseną svyruoja nuo labai aktyvios iki nelabai aktyvios, pastarąjį dešimtmetį veikė Vilniuje ir Klaipėdoje. 2010 m. tokia grupė susiformavo ir Kaune. Lentelėje Nr. 5. įvardijami esminiai šių trijų grupės aktyvumo būsenų skirtumai.

Lentelė Nr. 5.. Grupės aktyvumo būsenų skirtumai.

Grupės elgesio aspektai	Neaktyvi (<i>miego</i>) būseną	Aktyvi (<i>tūsofkės</i>) būseną	Labai aktyvi (<i>ekstremistinė</i>) būseną
Bendravimo intensyvumas	Bendravimas minimalus arba visai nevyksta.	Kartu leidžiamas laisvalaikis, bendravimas vyksta daugiausia savaitgaliais.	Savaitegaliais neapsiribojama, nariai reguliariai gali rinktis du ar daugiau sykių per savaitę.
Narių atranka	Atranka nevyksta arba atsitiktinė.	Vyksta naujokų atranka.	Vyksta naujokų atranka, reikalavimai griežtėja.
Veiklos	Grupinė veikla praktiškai nevyksta.	Veiklos pagrindas - spontaniškos ir atsakomosios akcijos.	Pasitaiko spontaniškos ir atsakomosios akcijos, tačiau orientuojamasi į planuotų akcijų vykdymą.
Stilius	Neapibrėžtas.	Stipriai išreiškiamas.	Atsiranda stiliaus naudojimo apribojimai.
Bendravimas su kitomis grupėmis	Bendraujama ar net išsilieja į kitų subkultūrinių grupių veiklą.	Nėra ryškaus bendravimo apribojimo su ideologiškai artimomis subkultūrinėmis grupėmis.	Grupė tampa uždaresnė, tačiau palaikomi ryšiai su kitomis tokio paties pobūdžio skinhedų grupėmis.
Organizuotumas	Nėra.	Grupėje gali būti lyderis, arba keli aktyvesni nariai, kurie, esant reikalui, prisiima organizatoriaus vaidmenį.	Tokia grupė turi lyderį, arba kelis aktyvesnius narius, kurie reguliariai užsiima organizacine veikla. Grupė turi išdą į kurį renka lėšas akcijoms.

Lentelės 1-ame stulpelyje pateikti grupės elgesio aspektai (kintamieji), kurie keičiasi esant skirtingoms aktyvumo būsenoms. Kituose trijuose stulpeliuose pateiktos aktyvumo būsenos.

Minėtos grupės aktyvumo būsenos tinka apibūdinti ir atskirų grupės narių aktyvumo būsenoms. Kai grupė didesnė ir vyksta kartu kaita, visi nariai negali išlikti tokie pat aktyvūs. Pavyzdžiui, Vilniaus grupėje, kuri jau daugiau kaip dešimtmetį išlieka aktyvi, aplink aktyvų

branduolį formuojasi ne tokių aktyvių narių ratas, kurie dėl darbo, einamų pareigų, šeimos nebedalyvauja rizikingiausiose akcijose, tačiau, kaip patikimi ir nusipelnę, gali dalyvauti bendroje *tūsofkėje*. Dar kiti tampa neaktyvūs ir skinhedų veikloje pasirodo tik epizodiškai. Tačiau ryškaus aktyvaus branduolio atsiskyrimo nuo ne tokių aktyvių narių nėra. Patys Vilniaus skinhedai išskiria grupes remdamosi aktyvumo ir amžiaus deriniu: *senių* grupė (per 30 m.) praktiškai nebedalyvauja veikloje, *jaunimo* grupė (20 – 30 m.) sudaro veiklos pagrindą, *vaikų* grupė (iki 19 m.) yra prižiūrima *jaunimo* grupės. Toliau pateiksime konkrečius skinhedų grupių perėjimo iš vienos būsenos į kitą atvejus.

2. Grupė „šalia“ grupės

Vienas ryškiausių pavyzdžių, kaip tame pačiame mieste gali veikti nevienodai aktyvios grupės – Klaipėdos skinhedai (2005 – 2006 m.). 2004 m. Klaipėdoje veikusioje skinhedų *tūsofkėje*, kurią sudarė apie 20 narių, daugiausia buvo apsiribojama bendrais *tūsais* ir spontaniškomis akcijomis. 2005 m. pabaigoje nuo bendros skinų *tūsofkės* atsiskyrė tam tikra grupė.

2005 m. gale susibūrėm tiek kiek tilpo į vieną mašiną važinėti, ten penkių chebra ir pradėjom tokius aktyvesnius veiksmus. Kur būdavo tokie akivaizdūs, tiesioginiai koncertai [antifa koncertų puolimai], tai pasitelkdavom visus, nuvažiuodavom 20, [...] tų skinų buvo daugiau, mes tik buvom grupelė, kuri daugiausia veikdavo ir kryptingai, ne taip, kad ten mieste su belekuo pasimardabojint. Mes negerdavom, buvo alkoholizmui ne, pasportuodavom. [...] Mes net nebendraudavom, mes susigalvodavom priežasčių ten su jais [kitais skinais] nebendrauti – viens ten nepatikimas, kitas dar kažką... Kito boba daug šneka. [...] Kai mes su jais nebendraudavom, tai jie laikė mus tokius pasikėlusiais.

[R22 VDU KTCA B202]

Naujoji nedidelė grupė su likusiais skinhedais bendravo ribotai. Tačiau vykdant akcijas, kurioms reikėdavo daugiau žmonių, aktyvi grupė pasitelkdavo ir kitus skinhedus. 2005 m. paastrėjo įtampa tarp skinų ir *Antifa* grupuočių, Vilniuje *Antifa* narys sunkiai peiliu sužalojo vilniečių skinų grupės narį. Klaipėdos skinai keršydami pradėjo puldinėti *Antifa* narius Klaipėdoje. Pasak tyrimo dalyvio R22, pakeisti veikimo principus pastūmėjo ne itin pasisekęs pankų koncerto šturmas.

Ten iš tikrųjų atsikrovėm malkų gerai. Bet atsikrovėm vien dėl to, nes atvažiavo policija... [...] Man pasisekė tik todėl, jog buvau tik po darbo atėjęs, ten gerokai prikaušę buvo visi. Supratom, kad jeigu įdėjus darbo, galima juos neblogai nunešiot. Taip ir prasidėjo, kaip koncertas, taip ir važiuojam. Aišku, po to buvo planas ne kažką sumušti, o

nutraukt koncertus. Mes nuvažiuodavom, išsirikiuodavom ten visi į liniją. Jie (pankai) suvarydavo į vidų, atvažiuodavo mentai, mus pravaikydavo, nutraukdavo končą.

[R22 VDU KTCA B202]

Grupės nariai gerokai nukentėjo nuo policijos lazdų, dalis jų atsidūrė ligoninėje. Po minėto įvykio koncertų šturmus ėmė organizuoti penkeriukės aktyvas, kitų skinų pramintas „Sonio ir Jonio šaika“. Pradėjus puldinėti grupuotę *Antifa*, aktyvistų grupė ėmėsi ir kitos veiklos: „Ten būdavo prieidavo ir iki įsibrovimų į namus žmonių, ir padegimų, ir dar visokių dalykų“ (R22 VDU KTCA B202). Buvo aktyviai užpuldinėjami imigrantai. Pasak kito, aktyvistų grupei priklausiusio, nario R24, pavyko pasiekti savo tikslą – Klaipėda paskelbta didesnio rasizmo zona.

2006 m. R22 išėjo tarnauti į kariuomenę, o grupė toliau aktyviai veikė, likę keturiose. Tačiau po metų veikla ėmė silpnėti, grupės nariais pradėjo domėtis teisėsauga, keitėsi ir grupės narių gyvenimo būdas.

Paskui ten nutampė visus dėl visokių bajorių, mane ten nuteisė dėl vietinių... prisidirbau armijoje, pora ten iškirtau. Dar ten vieną užtampė dėl nesąmonių. Kažkaip persivertė viskas, reikėjo užsidirbti bapkių, atsistatyt į savo vietas. Taip kažkaip silpo silpo ir prisilpo, kažkaip išsiskirstėm. Vienam ten tarnyba, žinai, jeigu ką – išmeta iš tarnybos ir panašiai. Visi paliko su savo reikmėm. [...] Kai mes pirmą kartą organizavom [prieš nacionalbolševikus] tai saugumas taip užrišo, kad mes net negalėjom įeit...

[R22 VDU KTCA B202]

Paprastai skinhedų subkultūros nariai, aktyviai dalyvavę ir sulaukę teisėsaugos dėmesio, „daro pertrauką“, kitaip tariant, nutraukia veiklą, kol viskas nurims. Tas laikotarpis neretai tampa lūžiu, kai grupės nariai išitraukia į kitas veiklas ir prie aktyvios skinhedų veiklos nebegrįžta. Panašiai atsitiko ir aptariamai grupei. Nepaisant to, kad grupės nariai perėjo iš labai aktyvios būsenos į neaktyvią, saugumo dėmesys buvusios grupės nariams išliko ir iki 2010 m. – bandant suorganizuoti akciją prieš homoseksualų paradą, saugumiečiai grupės narių namuose atliko kratas (R22). Be minėto teisėsaugos ir saugumiečių dėmesio, R22 įvardijo ir asmenines priežastis, kodėl norėjosi „padaryti pertrauką“.

Pradėjo ten reikalaut didesnių finansinių išteklių, tau nebėr laisvalaikio, draugai keturi, viskas sumažėja, susiaurėja [...]. Tuo metu būdavo tūsofės, reikėdavo daug draugų, mergų, visko. Tuo labiau, kad ten už mane buvo keletą metų vyresni, o kai tau 19 metų, tai 2 metai ir skiriasi iš esmės.

[R22 VDU KTCA B202]

Respondentas R22 nurodė priežastis, kurios iš tiesų atgrasytų daugelį jo bendraamžių nuo tokios grupės veiklos ne dėl idėjinių paskatų, bet dėl gana griežto režimo – ribojamas alkoholio vartojimas, draugų ratas, laisvalaikis, kitaip tariant, tenka atsisakyti paaugliams įprastų pasilinksminimų.

Aptartos grupės susiformavimo ir iširimo procesas yra pavaizduotas lentelėje Nr. 6., kurioje aprašomos tam procesui reikšmingos aplinkos, būsenos ir saviraiškos sąveikos iš respondento R22 perspektyvos (remtasi E. Ramanauskaitės, A. Buivydo ir R. Vaišnio straipsnyje pateiktu pagonių grupės aplinkos – būsenos – išraiškos / saviraiškos sąveikų pavyzdžiu²⁰⁸).

Lentelė Nr. 6. Skinhedų būsenos ir elgesio kaita veikiant aplinkoms.

<i>R22 aplinkos</i>	<i>R22 būsenos</i>	<i>R22 saviraiškos</i>
1. Bendraminčiai, kurie svajoja apie aktyvesnę skinų veiklą.	2. Gera būtų pradėti veikti aktyviau.	3. R22 ima bendrauti su didesnio aktyvumo norinčiais grupės nariais.
4. Antifa sunkiai sužeidžia subkultūros narį Vilniuje.	5. Reikia imtis priemonių, keršyti.	6. Užpuolamas pankų koncertas.
7. Policija sumuša skinhedų grupės narius.	8. Reikia geriau pasiruošti, keisti veikimo taktiką.	9. Atsisako alkoholio vartojimo, ima kruopščiau planuoti akcijas.
10. Kiti skinhedai vartoja alkoholį, gali būti nepatikimi.	11. Reikia, kad niekas nesužinotų apie rengiamas akcijas.	12. R22 su dar 4 skinais atsiskiria nuo kitų skinhedų, suformuoja atskirą grupę.
13. Teisėsauga, saugumas ima daryti spaudimą.	14. Reikia daryti pertrauką.	15. R22 ir jo grupė veikia mažiau aktyviai.
16. R22 mato kaip linksminasi kiti jo bendraamžiai; R22 grupės nariai pasineria į kitas veiklas.	17. Reikia ir man kažką veikti, atsistatyti gyvenimą.	18. R22 nebevykdo skinhedų veiklos.

Pirmame stulpelyje įvardijamos tyrimo dalyvio R22 aplinkos, kurios daro jam poveikį, antrame stulpelyje – būsenos, atsirandančios veikiant aplinkoms, trečiame stulpelyje – tyrimo dalyvio elgesys, susijęs su jo būsenomis.

²⁰⁸ Ramanauskaitė, E., Buivydas, A., Vaišnys, R. Grupių elgesio modeliavimo link: naujieji pagonys. Grupės ir aplinkos. Tarpdisciplininis mokslo darbų leidinys = Groups and Environments. Interdisciplinary Research Studies, 2009, Nr.1, p.108.

Matome, jog aptariamam atveju didesnėje skinhedų grupėje atsiranda grupė žmonių, norinčių veikti aktyviau. Poreikis kyla po konfliktinės situacijos su priešiška grupe, kurios pasekmė – didėjantis grupės būsenos aktyvumas. Nariams atrodo reikalinga užtikrinti akcijų slaptumą, suformuoti atskirą grupę. Po kurio laiko grupę iširti paskatina teisėsaugos ir saugumo spaudimas bei grupės narių įsitraukimas į kitas veiklas.

3. Skinhedų judėjimo etapai Kaune 2002 – 2010 m.

Šiame skyriuje parodoma, kaip keitėsi Kauno skinhedų grupės sudėtis ir aktyvumas 2002 – 2010 m. ir kokios buvo to priežastys. Procesas aprašytas remiantis stebėjimo dienoraščiu ir interviu su grupės nariais duomenimis. Grupė nuolat stebėta nuo 2004 m., todėl buvo galimybė matyti, kaip keitėsi jos sudėtis, vyko akcijos, kito aktyvumas. Turimi duomenys leidžia išskirti tris Kauno grupės raidos etapus 2002 – 2010 m. pagal tarpusavio narių bendravimo aktyvumą, veiklą ir lyderių atsiradimo bei išnykimo laikotarpius. Kauno miesto skinhedų grupė pasirenkama todėl, jog turimi duomenys išsamiausiai iliustruoja skinhedų grupės narių ir grupės aktyvumo būsenų kaitą.

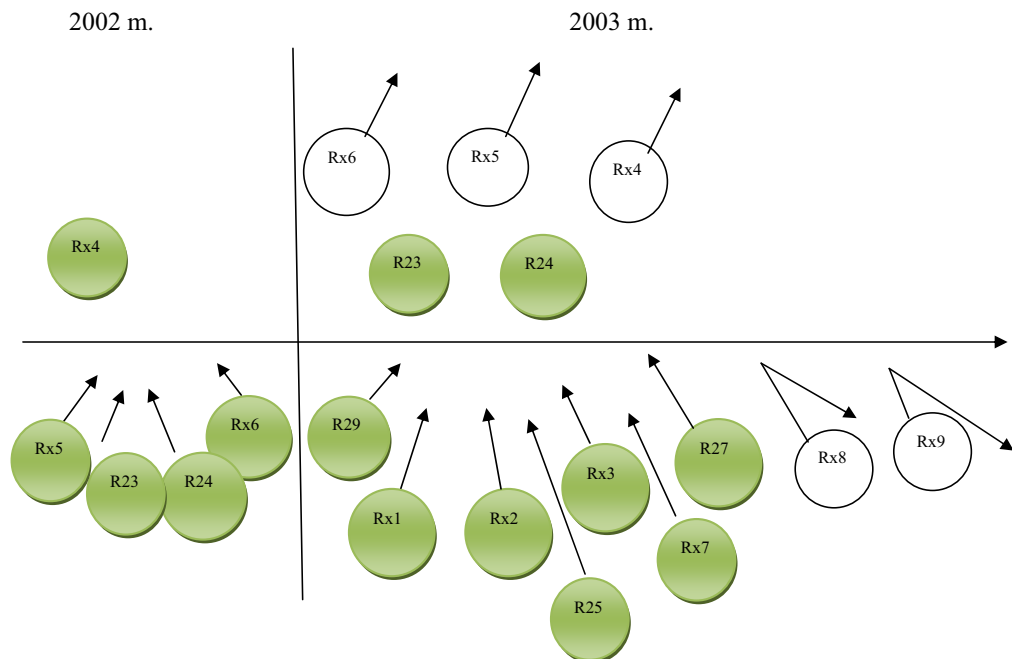
Pirmasis etapas (2002 – 2006 m.) prasideda 2002 m., kai Kaune, esant pavieniams subkultūros nariams, pradeda formuotis grupė. Tais metais ateina ir lyderio vaidmenį atliksiantis narys R23, kuriam pasitraukus vėliau baigsis pirmasis etapas. 2003 m. grupę palieka ilgiausiai joje dalyvaujantys nariai, tačiau prisijungia daug naujų ir, pasak R23, „judėjimas įgauna formas“. Grupės nariai aktyviai bendrauja. 2003 – 2005 m. keičiasi grupės nariai, tačiau bendravimo intensyvumas ir grupės aktyvumas nekinta. Pasak grupės lyderio, tai – aktyviausias pirmojo etapo laikotarpis. Tuo metu pankai perima *Antifa* idėjas ir tarp šių grupių kyla konfliktų. Skinhedų grupė rengia atsakomąsias akcijas prieš *forsus*, kai šie užpuola kurį nors jų grupės narį. Visi tyrimo dalyviai, apklausti 2004 m., teigė, jog su imigrantais konfliktų praktiškai nekyla – skinhedų aplinkoje jų paprasčiausiai nėra. Grupė dalyvauja ir bendroje skinhedų subkultūrinėje veikloje: padeda gedulo vainiką prie Laisvės paminklo įstojimo į ES dieną, dalyvauja skinhedų festivaliuose, eisenose ir pan. Grupė turi pastovią savo vietą, kurioje savaitgaliais pabendrauja prie alaus bokalo – tuometinį barą „Galera“ Kauno senamiestyje. 2006 m. grupė pradeda irti, naujų narių neprisijungia arba atėjusieji nepritampa prie grupės ir ją palieka, kiti pasidaro ne tokie aktyvūs. Pirmasis etapas atspindi grupės aktyvią (*tūsofks*) būseną.

Toliau pateikiamose schemose vaizduojamas skinhedų grupės formavimosi procesas 2002–2010 m. Tamsūs apskritimai žymi tarpusavyje bendraujančius ir bendrą veiklą vykdančius grupės narius. Šviesesni (brūkšniuoti) apskritimai žymi į futbolo ultrizmą perėjusius, skinhedų

veikloje nedalyvaujančius narius. Balti apskritimai žymi asmenis, prisiimančius subkultūrinę tapatybę, kurie palieka grupę arba nedalyvauja grupės veikloje. Iš apskritimų išeinančios rodyklės, nubrėžtos horizontalios ašies link, žymi prisijungimą prie grupės, o nukreiptos nuo horizontalios ašies – atsiskyrimą nuo grupės. Raidės ir skaičiai apskritimuose žymi respondentus.

Aprašant schemas pirmiausiai pateikiamas simbolis žymi tyrimo dalyvį (skinheadą), toliau yra pateikiamos interviu ištraukos ir stebėjimų metu užrašytos pastabos, atskleidžiančios kiekvieno tyrimo dalyvio elgesį, susijusį su atėjimu į grupę ir pasitraukimu iš jos.

Schema Nr. 16. Grupės formavimosi laikotarpis 2002 – 2003 m., 1 etapo pradžia

R5, R23, ..., Rn – Respondentai, kurie apklausti interviu metu.

Rx1, Rx2, ..., Rxn – Respondentai, kurie aprašyti remiantis kitų respondentų pateikta medžiaga arba remiantis tyrėjo stebėjimo duomenimis.

Rx4: „Tuo metu buvo tik vienas aktyvus skinas“ (R23).

Rx5: Grįžta į grupę, pasak respondento R23, „tuo metu darė pertrauką, nes buvo stipriai prisidirbęs. Bet labai greitai nusprendė, kad atostogaut gana ir grįžo į judėjimą“ (R23).

R23: „Atvažiuoja iš Kėdainių studijuoti į Kauną ir prisijungia prie grupės“ (R23).

R24: „Vėlyvą 2002 m. rudenį arba ankstyvą žiemą ilgus plaukus nusiskuto ir prie skinų prisidėjo R24“ (R23).

Rx6: „Maždaug tuo pačiu metu atsirado toks asocialas Rx6“ (R23).

2003 m.

Rx4: „Atėjus 2003 rugsėjui Rx4 išvažiavo mokytis į Vilnių ir iškart nutraukė savo, kaip skino, karjerą“ (R23).

Rx5: „Taip pat išgyveno ne pačius geriausius laikus asmeniniame gyvenime ir, galbūt bėgdamas nuo slegiančių problemų, išsikraustė į Klaipėdą“ (R23).

Rx8, Rx9: „Dar už poros mėn., gal 2003 m. sausio mėn. atėjo dar du veikėjai. [...] Jau pavasario viduryje dingo du veikėjai, atėję sausio mėn“ (R23).

Rx6: „Taip pat labai greitai prisivirė košės kituose sluoksniuose ir vengdamas pašalinimo iš skinių tarpo su visomis iš to išplaukiančiomis pasekmėmis, pats išėjo ir niekada nebepasirodė“ (R23).

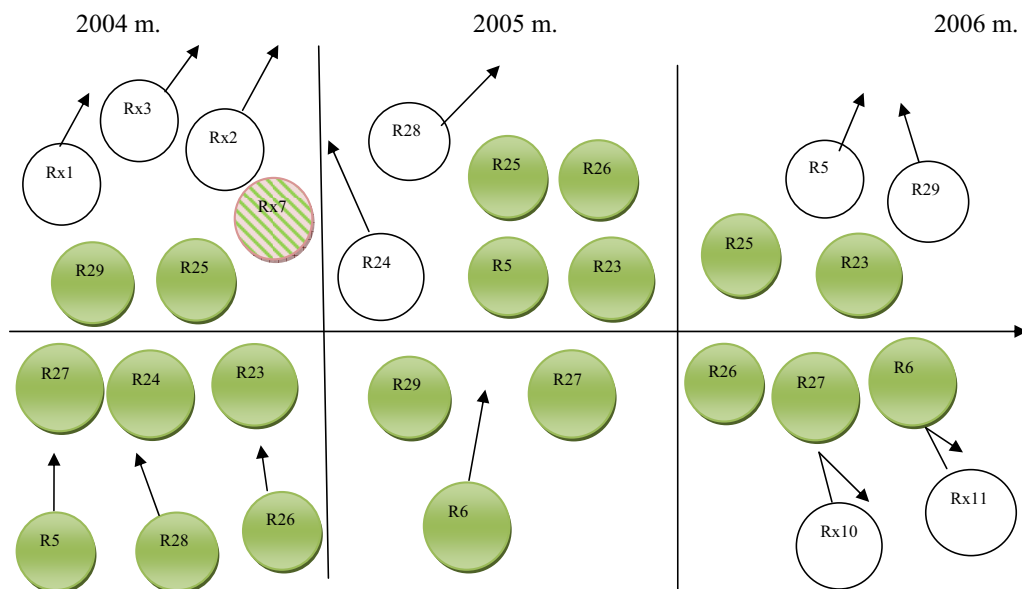
R29: „Gal 2003 kovo mėnesį prisijungė“ (R23).

Rx1, Rx2, R27, R25: „Tuo pačiu į Kauną įstojo keletas vaikinių, kurie laikui bėgant prisijungė prie mūsų. R27 – iš Kėdainių, Rx1, Rx2 – iš Kaišiadorių, R25 – iš Raseinių“ (R23).

Rx3: „Rx6 į mūsų tarpą atsivedė *skinką* vardu Gabija“ (R23).

Rx7: „Įstojus R27, jis pakvietė prisijungti savo brolių Rx7, kuris čia jau mokėsi nuo 2002 m. Vėl buvom grupuotė“ (R23).

Schema Nr. 17. Grupės formavimosi laikotarpis 2004 – 2006 m., 1 etapo tęsinys ir pabaiga.

2004 m.

R5: iš Alytaus atvažiuoja mokytis į Kauną. *Skinauti* pradėjo dar Alytuje (iš interviu su R5).

R26: atvažiuoja iš Vilniaus studijuoti į Kauną. *Skinauti* pradėjo Vilniuje. Savaitgaliais dažniausiai grįžta namo, taigi, *skinauja* viena koja Kaune, kita Vilniuje (iš interviu su R26).

R7.4 – atvažiuoja studijuoti. (Iš interviu su R7.4)

Rx1 M, Rx2: „Buvo išmesti iš univero, išvažiavo į Kaišiadoris ir iš judėjimo pasitraukė“ (R23).

Rx3: „Emigruoja į JAV“ (R23).

Rx7: „Po keletos akcijų nusprendė, kad visas darbas atliktas ir aktyviau pradėjo domėtis futbolu nei mūsų reikalais“ (R23).

2005 m.

R6: grįžta iš Vilniaus gyventi į Kauną. *Skinauti* Pradėjo Vilniuje (iš interviu su R6).

R24: „Išvažiavo mokytis į Klaipėdą, ten buvo labai aktyvus, bet, atsiradus dideliame spaudimui iš mentų, gal 2007 ar 2008 m. pasitraukė iš judėjimo“ (R23).

R28: „Nesusiklostė sportininko karjera Kaune, grįžo į Šiaulius“ (R23). Žaidė rankinio komandoje, tuo pačiu studijavo KKI (iš interviu su R28).

2006 m.

R29: „Studijuoja teisę ir dirba VRM sistemų šiuo metu, jam draugai *buduliai* blogą įtaką padarė. Tai jis pats atėjo ir pasakė, kad nebegali skinu būti nekompromituodamas skino vardo, todėl išeina“ (R23).

R5: „Išvyksta dirbti į Airiją“ (R23).

Rx10, Rx11: „Ateina du 16 m. jaunuoliai, kurie nepritampa prie grupės dėl nepriimtino elgesio (priekabiauja prie niekų dėtų asmenų, bando pasirodyti, galiausiai neišlaiko jiems duoto bandymo – pabijo paleisti į sinagogą tuščią alaus butelį)“ (Tyrėjo stebėjimo duomenys).

Antrajame etape (2007 – 2009 m.) iš grupės pasitraukia dar pora narių, ir grupė praktiškai išyra. Kaune sumažėjus skinų ir nebelikus, su kuo vykdyti veiklą, lyderis su dar vienu grupės nariu įsijungia į futbolo *ultru* judėjimą. Dar prisideda ir tai, jog lyderis susituokia ir pradeda gyventi šeimyninį gyvenimą. Kaune atsiranda pora naujų jaunuolių su skinhedo įvaizdžiu, tačiau tarpusavyje praktiškai nebendraujama, nevykdoma jokia veikla, naujokai nebekontroliuojami senesnių narių, grupė, galima sakyti, neegzistuoja: „jei tuo metu ir buvo skinai, tai jie nebuvo organizuoti ir veikė visiškai atskirai“ (R23).

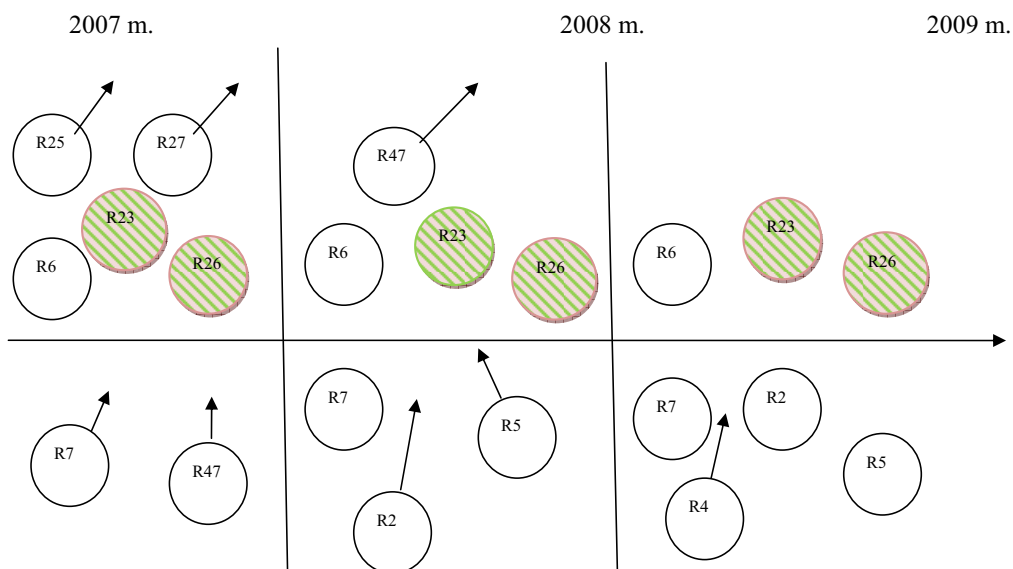
2008 m. pradžioje Kaune apsilanko vienas autoritetingesnių Klaipėdos skinhedų ir, kilus konfliktui su vietiniais *forsais*, pabando surinkti Kaune esančius skinus. Telefonu pavyksta

pakviesti du – vieną senosios kartos, vieną naują. Dar vieną susitinka atsitiktinai, kuris su kitais skinais iki tol praktiškai nebendravo. Pastarasis, tą patį vakarą pamatęs, kad nepritaps, atsisakė minties *skinauti*. Schemoje Nr. 18. atspindi tuometinę Kauno skinų būseną. Reikia paminėti, jog tais pačiais – 2008 metais skino įvaizdį pradeda naudoti ir būsimo trečiojo etapo lyderis, kuris bendrauja ir su prieš tai buvusios grupės nariais. Tačiau buvusios grupės nariai nebesikiša į jaunimo reikalus:

Su juo [R2] dažnai stadione pasimatydavom, bet į jų šaikos reikalus nesikišau, nes nemačiau reikalo. Kiek žinau, jie ten turėjo kažkokių problemų su pankais, bet jiems patiems neblogai sekėsi viską spręst. Buvo laikai, kai mes akciją prasukinėdavom, dabar jų eilė. Aš, galbūt ir [R26] galėjom viską perimt į savo rankas 2008 metais, bet, nu, rimtai nemačiau reikalo. Man įdomiau buvo važinėti į futbolą, nes skinų pasaulyje nieko nevyko tuo metu. (R23)

2009 m. į Kauną studijuoti atvyksta skinas iš Ukmergės, kuris prieš tai dalyvavo Vilniaus skinų veikloje. Tačiau tuo metu nauja grupė nesusiburia, tarpusavyje nebendrauja, veikiama pavieniui – kas eina žiūrėti futbolo rungtynių, kas į barą alaus atsigerti, kas iš viso Kaune nesireiškia. Antrajame etape Kaune pradeda aktyviau reikštis *Antifa*: bando sukelti konfliktus su jaunesniais skinais, tačiau didesnio pasipriešinimo nekyla. Šis etapas atspindi grupės neaktyvią (*miego*) būseną.

Schema Nr. 18. Grupės formavimosi laikotarpis 2007 – 2009 m., antrasis etapas, atspindintis neaktyvią *miego* būseną.

2007 m.

R23: „Gal 2007 metais skinų judėjimas Kaune pasiekė visišką dugną, todėl pradėjau aktyviai dalyvaut *ultrų* judėjime, juo labiau, kad ideologijos nesikirtu viena su kita. [...] 2007 metai buvo, kai aš iš aktyvaus skino patapau aktyviu *ultra* ir kaip skinas jokios veiklos nevykdžiau“ (R23).

R26: „Kadangi R26 buvo kartu futbole, tai jis buvo su manim“ (R26).

R25: „Vis dar gyvena Kaune, kiek žinau. Iš judėjimo pasitraukė 2006 ar 2007 m. [...] taip nebuvo, kad paėmė ir išėjo, tiesiog nyko nyko ir išnyko iš horizonto“ (R23).

R27: „Išvažiavo mokytis į Vilnių, iki šiol dalyvauja veikloje“ (R23).

R7: per futbolą susipažįsta su skinais, susidomi judėjimu. Pradeda *skinovai* rengtis (iš interviu su R7).

R47: lankydavosi neformalų bare apsirengęs kaip *forsas*, vieną dieną atėjo su *bomberiu*, *kerzais* ir petnešom. Prisisiuvė vėliavėlę. Iširus prieš tai buvusiai skinų grupei su senąja karta nebendravo (tyrėjo stebėjimo duomenys).

2008 m.

R5: grįžta iš Airijos (iš interviu su R5).

R47: „Apsilankius autoritetingam skinui iš Klaipėdos ir įvykus konfliktui su vietos *buduliais*, neįvykdo jam skirtos užduoties ir paskelbiamas už skinhedų subkultūros ribų. Iš karto po to supranta, jog ne jam dalyvauti grupės veikloje, atsisako skinhedų aprangos stiliaus“ (tyrėjo stebėjimo duomenys).

R2: ima rengtis *skinovai*, nusikerpa ilgus plaukus. Šiek tiek bendrauja su senesniąja karta futbole (iš interviu su R2).

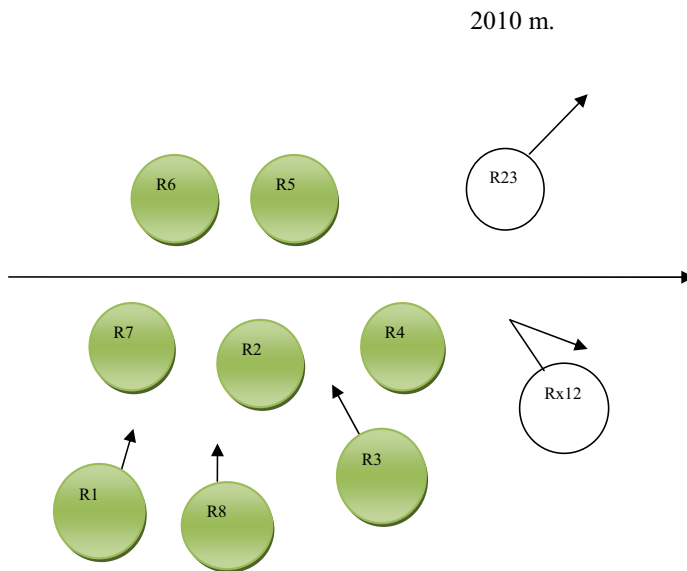
2009 m.

R4: atvyksta studijuoti iš Ukmergės. *Skinauti* pradeda dar būdamas Ukmergėje, dažnai lankydavosi Vilniuje, kur dalyvaudavo Vilniaus skinų grupės veikloje (iš interviu su R4).

Trečiasis etapas (nuo 2010 m.): 2010 m. pradžioje švęsti Naujųjų metų pas draugus atvyksta aktyvesnis skinas iš Vilniaus. Čia jis pabando susitikti su Kauno skinais, susipažįsta su R2, R7, skatina imtis veiklos, kažkam prisiimti organizatoriaus vaidmenį. Tų pačių 2010 m. pradžioje R2 dalyvauja vilniečių skinų organizuotame žiemos *Skincamp'e*. Perėjęs išbandymus, įgyja Vilniaus skinų pagarbą. Užsimezga glaudus bendradarbiavimas su Vilniaus skinhedais (ankstesnė grupė, pasak R23, nesutardavo su Vilniaus grupe). Vasario 16 dieną grupės *Antifa* nariai įvykdo išpuolį prieš Kaune vykusio patriotinės muzikos koncerto dalyvius, kuris sukelia ne tik skinų, bet ir futbolo / krepšinio fanų pasipiktinimą, iš jų prie skinų grupės prisijungia naujų žmonių. R2 prisiima organizatoriaus vaidmenį, rengti akcijas spaudžia ir Vilniaus grupę.

Prasideda atsakomosios akcijos prieš *Antifa*: prieš tai pavieniui *skinavę* asmenys susiburia į grupę, prisijungia naujų, prasideda aktyvi veikla, grupės nariai intensyviai bendrauja. Vėl vyksta naujų kontrolė, neatitikusieji grupės reikalavimų į ją nepatenka. Vyksta reguliarius susirinkimai, grupė turi savo susitikimų vietas, grupės nariai kartu leidžia laisvalaikį. Įvykdžius keletą atsakomųjų akcijų prieš *Antifa*, grupės veikla dar labiau suaktyvėja, pradedama reguliariai užpildinėti imigrantus, gaminami plakatai. Grupė turi savo fondą – renka iš narių mėnesinį mokestį. Aktyviai bendradarbiaujama su Vilniaus skinais – pastarieji atvyksta į Kauną dalyvauti akcijose prieš *Antifa*. Savo aktyvumu ir vykdomų akcijų skaičiumi bei pobūdžiu naujoji grupė aplenkia 2003 – 2006 m. veikusią grupę. Pirmosios grupės lyderis 2010 m. emigruoja į Angliją, todėl nespėja artimiau susipažinti su nauja grupė. Iš pirmojo etapo grupės prie naujosios grupės prisijungia tik du nariai. Paprašyti palyginti abi grupes, jie teigia, kad naujoji grupė kur kas aktyvesnė, „aršesnė“ (R5, R6). Trečiasis etapas atspindi labai aktyvią (*ekstremistinę*) grupės būseną.

Schema Nr. 19. Grupės formavimosi laikotarpis 2010 m., trečiasis etapas, labai aktyvi ekstremistinė būseną.

2010 m.

R23: emigruoja į Angliją (R23).

R1: dar pora metų prieš tai atvykęs gyventi iš Zarasų į Kauną, suaktyvėjus skinams Kaune, prisijungia prie grupės. *Skinauti* pradeda Kaune (iš interviu su R1).

R8: prisijungia prie grupės. Kaunietis (iš interviu su R8).

R3: atvyksta mokytis į Kauną (iš Šakių), skinų judėjimu jau domėjosi prieš tai (iš interviu su R3).

Rx12: „Jaunuolis bando dalyvauti grupės veikloje, bet neatitikęs grupėje keliamų reikalavimų nebekviečiamas į akcijas ir susirinkimus“ (tyrėjo stebėjimo duomenys).

Peržiūrėjus 14 – 17-as schemas matyti, kaip vyko asmenų, tapatinančių save su skinhedų subkultūra, kaita Kauno mieste. Atsiskleidžia, jog nuo 2002 iki 2010 m. mieste visada būdavo daugiau negu 5 skinhedai. Tačiau 2007 – 2009 m. jie neveikia kaip grupė, nors ir žino vienas kitą.

Įdomu ir tai, kad pirmojo etapo grupė formavosi ir iširo labai veikiamą migracijos iš vieno miesto į kitą – grupės daugumą sudaro nariai, atvykę iš kitų miestų ir atsivežę jau susiformavusį skinhedo tapatumą. O trečiojo etapo grupė susiformavo vietinių pagrindu – dauguma jos narių yra kauniečiai. Verta atkreipti dėmesį, jog pirmajame etape į Kauną atvykę skinhedai (išskyrus vieną) yra iš tų miestų, kuriuose skinhedų grupių aktyvumas nebuvo labai didelis. Jiems svarbus stilius, skinhedų gyvenimo būdo idealai. Pirmojo etapo lyderis itin domisi skinhedų ištakomis Anglijoje, tai atspindi ir jo aprangos stilius. O trečiojo etapo grupė formuojasi veikiamą labai aktyvios grupės iš Vilniaus ir subkultūrinio „karo“ su *Antifa* sąlygomis: čia iškart nauji nariai išbandomi gatvėje, o stilius tampa antraeilium dalyku. Kai kurie nariai netgi mėgsta rengtis įprastais, niekuo neišsiskiriančiais drabužiais, o skinhedų stilių naudoja pagal nuotaiką. Nors tyrimas intensyviausiai vyko iki 2010 m. pabaigos, tačiau, tyrėjo duomenimis, Kauno grupės aktyvumas ėmė silpti 2011 m. antrojoje pusėje, kai grupės *Antifa* nariai pateko į teisėsaugos akiratį ir buvo priversti nutraukti išpuolius prieš dešiniuosius skinus. Nelikus konsoliduojančio priešininko, Kauno skinhedų grupės nariai pamažu įsitraukė į kitas veiklas, o 2012 m. pabaigoje kaip grupė aktyviai nebeveikė.

4. Aplinkos poveikis grupės lyderiui

Tiek pirmojo etapo grupės iširimui, tiek trečiojo etapo grupės susiformavimui reikšminga atskirų asmenų būsenų kaita, – tai ypač susiję su lyderio vaidmeniu. Todėl svarbu atskirai aptarti aplinkas, kurios veikė abu lyderius. Pirmojo etapo lyderį (R23) aktyvumo laikotarpiu supa daugiausia bendraamžiai grupės nariai. Nors nariai keičiasi, tačiau 2004 – 2006 m. išlieka tarpusavyje aktyviai bendraujančių narių branduolys. 2007 m. įvyksta lūžis – grupė praktiškai išyra: iš grupės pasitraukia dar du nariai, R6 tuo metu įsitraukęs į kitas veiklas, mažai besirodo mieste, nebelieka skinhedų *tūsofkės*, nebėra skinhedų kompanijos, kuri kartu leistų laisvalaikį,

lyderis nebeturi kam vadovauti. Todėl su likusiu aktyvesniu nariu jis ištraukia į futbolo *ultru* veiklą, galima sakyti – įsilieja į *ultru tūsofkę*. Tais metais skinhedo įvaizdį ima naudoti du jaunuoliai, bet jau pasitraukus lyderiui. Mieste nebelineka kam organizuoti skinhedų veiklą. Nors atsiranda naujų skinhedų, tokia neaktyvi būseną išlieka trejus metus.

Situacija pasikeičia, kai lyderio vaidmenį prisiima R2, kuris suaktyvina bendravimą tarp skinhedo tapatybę mieste kuriančių asmenų – ima organizuoti bendrą veiklą. R2 aktyviu skinhedu tampa praėjus porai metų nuo ištraukimo į subkultūrą, kai jo aplinkoje pasirodo konfliktinė grupė – *Antifa*, kurios nariai, bendraudami su skinhedais, elgiasi provokuojamai. Kyla poreikis imtis bendros veiklos – duoti atkirtį. Lemiamą postūmį pereiti iš neaktyvios grupės būsenos į labai aktyvią padaro Vilniaus grupės įsikišimas. R2 susitinka su vyresniais ir aktyviai veikiančiais skinhedais, kurie paaiškina, kaip reikia veikti, ir paskatina R2 imtis lyderio vaidmens. Iš karto po to *Antifa* nariai įvykdo dar vieną išpuolį, ir R2 imasi organizuoti atkirtį. Skinhedų veikla atgyja: neaktyvūs miesto skinhedai tampa aktyvūs, vėl susiburia į grupę ir iškart apie save ima burti naujus narius. Be lyderio, atsiranda dar pora aktyvių narių, kurie prisideda prie organizacinės veiklos.

Taigi, pirmojo etapo grupė iš aktyvios būsenos į neaktyvią perėjo pasitraukus daugumai narių ir lyderiui įsiliejus į kitas veiklas, o perėjimą į labai aktyvią būseną (trečiasis etapas) lėmė konfliktinė aplinka, aktyvios grupės įsikišimas ir R2 būsenos pokytis – prisiimtas lyderio vaidmuo.

Taigi, apibendrinant galima teigti, jog skinhedų grupių aktyvumas yra susijęs su aplinkų įtaka. Bandant suprasti šių grupių elgesį, svarbu analizuoti jų aktyvumo būsenas. Būdami pirmosios – neaktyvios, arba *miego*, būsenos, skinhedai neveikia kaip grupė, neužsiima bendra veikla, nors vietovėje yra subkultūrinį identitetą prisiimančių individų. Antrajai – aktyviai, arba *tūsofkės*, būsenai būdinga tai, jog grupė daugiausia apsiriboja spontaniškomis ir atsakomosiomis akcijomis, bendru laisvalaikio leidimu. Trečioji – labai aktyvi, arba *ekstremistinė*, būseną išsiskiria tuo, kad grupė įgyja organizacijos požymių ir, be spontaniškų, reguliariai vykdo planuotas akcijas, tampa uždaresnė kitų grupių atžvilgiu.

Grupės būsenos priklauso nuo aplinkos, kurioje grupė egzistuoja. Kad grupė taptų labai aktyvi, reikalingas išorinis stimulus, konfliktas, skinhedams ideologiškai priešiškos grupės, prieš kurias būtų galima vykdyti planuotas reguliarias akcijas. Tokiu atveju konfliktas padeda sustiprinti ir išlaikyti subkultūrinį identitetą. O jei tokios aplinkos nėra, subkultūrinį identitetą

padeda išlaikyti subkultūrinio *skonio*, stiliaus aspektai, o grupės aktyvumas nepasiekia labai aktyvios būsenos lygmens.

Grupės aktyvumui labai reikšminga vidinė grupės aplinka – bendravimas, pastoviai atnaujinami grupės narių ryšiai (bendra veikla). Nutrūkus tarpusavio ryšiams ir bendrai veiklai, grupės nariai gali išitraukti į kitas veiklas, ir grupė pereina į neaktyvią būseną. Šiuo atveju ypač svarbus yra lyderio vaidmuo, kai vienas ar keletas asmenų organizuoja grupės veiklas ir į jas įtraukia kitus skinhedo tapatybę prisiimančius narius.

IŠVADOS

Atlikus dešiniųjų skinhedų grupuočių tyrimą Lietuvoje, nustatyta: bruožai, apibūdinantys jų subkultūrinę tapatybę; veiksniai, lemiantys asmenų įsitraukimą į grupių veiklą; grupių aktyvumo kaitos priežastys.

1. Lietuvos dešiniųjų skinhedų subkultūrinę tapatybę apibūdina šiai subkultūrai būdingi globalūs ir lokalūs bruožai. Pirmieji (stilius, dalis ideologinių ir vertybinių aspektų) perimami palaikant ryšius su kitų šalių skinhedais bei naudojant jų rašytinius šaltinius, žiniasklaidos informaciją, antrieji atsiranda asmeniui bendraujant bendraminčių grupėse lokaliajoje aplinkoje, perimant kitų giminingų grupių patirtis, reaguojant į priešišką aplinką.

1.1. Lietuvos dešiniųjų skinhedų ideologija sietina su jų suvokiamomis vertybėmis, tarp kurių – patriotizmo, nacionalizmo, rasinio nacionalizmo, o taip pat rasizmo, neonacizmo nuostatos, daugiau ar mažiau būdingos tos pačios grupės nariams. Minėtos vertybės jiems padeda suvokti ne tik jų pačių aplinką (pvz., kitų asmenų ar visuomenės grupių veiklos), bet ir nevienareikšmiškas šias vertybes propagavusių istorinių asmenybių, pvz., A. Hitlerio vertinimas. Subkultūros narių naudojama nacistinė simbolika įgyja kelias prasmes: vertinama kaip subkultūrinio stiliaus elementas, tampa kolekcionavimo objektu, naudojama sąmoningai konfliktuoti su kitomis, skinhedų vertybėms priešiškomis, visuomenės grupėmis.

1.2. Kita dešiniųjų skinhedų subkultūrinė vertybė – jų suvokiamas vyriškumas. Vyriškumo norma laikoma drąsa, agresyvumas, proto ir kūno tvirtumas. Išvardintų vertybių fone ypatingą reikšmę įgauna kova. Būtent kovoje grupės narys įrodo savo vertę ir jos dėka gauna teisę vadintis tikruoju grupės nariu. Kova, gatvės mūšiai – specifinės skinhedų gyvenimo būdą apibūdinančios veiklos. Maskulinistinės vertybės: sėkmingi ryšiai su moterimis, heteroseksualumas, alaus gėrimas, kario ir tėvo įvaizdžiai, sportiškas kūnas ir aktyvi fizinė veikla atsiskleidžia ne tik atliekant interviu, stebint skinhedų elgesį, bet ir analizuojant grupės narių pateikiamą informaciją *Facebook* paskyroje.

1.3. Skinhedai savo identitetą bei priklausymą grupei linkę išreikšti išoriškai. Pasirinktas įvaizdis grupės narį įpareigoja elgtis pagal grupės taisykles, kurių neatitikęs asmuo gali būti atskiriamas nuo grupės, gali prarasti teisę naudoti grupės simboliką. Stiliumi dešinieji skinhedai išreiškia ir savo ideologinę poziciją. Tai įrodo jų naudojami tautiniai simboliai, tarptautinio skinhedų stiliaus fragmentai, pagoniškosios epochos ir nacistiniai simboliai.

1.4. Dešiniųjų skinhedų vertybių plėtrai daro įtaką bendravimas su kitomis jiems kultūriškai artimomis subkultūrinėmis grupėmis: istorijos rekonstruktoriais, metalistais, futbolo fanais, baikeriais.

1.5. Lietuvos skinhedus galima apibūdinti kaip gatvės subkultūrą, kurioje ryškus narių išreikštas individualumas, susijęs su išorinio stiliaus bei ideologinių pažiūrų skirtingomis interpretacijomis. Tai nėra individualumą sugerianti, turinti vado kultą organizacija.

2. Dešiniųjų skinhedų subkultūros pasirinkimą grupių nariai sieja su šių skinhedų vertybių artumu jų pasaulėžiūrai. Dauguma respondentų teigia, jog dar prieš susidomint skinhedų veikla, jų vertybės bei požiūriai buvo artimi šiai subkultūrai. Būtent tai ir paskatino juos tapti skinhedais. Ideologijos formavimuisi turi įtakos patriotinis auklėjimas šeimoje, Sąjūdžio įvykiai, okupacinio režimo vykdytos represijos giminėje, konfliktai su rusakalbiais arba neigiamos žinios apie kitos rasės imigrantus, kurių grėsmė grindžiama Vakarų pavyzdžiais.

3. Lietuvos skinhedų grupių aktyvumas (veiklumas) yra nepastovus, todėl šios grupės visuomenėje ne visuomet vienodai ryškiai matomos. Galima išskirti tris skinhedų grupių aktyvumo būsenas. Pirmą – neaktyvią, arba *miego* būseną, kai skinhedai neveikia kaip grupė, nevykdo bendros veiklos, nors vietovėje yra subkultūrinį identitetą prisiimančių asmenų. Antrą – aktyvią arba *tūsofkės* būsenai būdinga tai, jog grupė daugiausia apsiriboja spontaniškomis ir atsakomosiomis akcijomis, kartu leidžia laisvalaikį. Trečioji – labai aktyvi, arba *ekstremistinė* būseną išsiskiria tuo, kad grupė įgyja organizacijos požymių ir be spontanių, reguliariai vykdo planuotas akcijas, tampa uždaresnė kitų grupių atžvilgiu.

3.1 Grupės būseną priklauso nuo socialinės aplinkos, kurioje grupė egzistuoja. Tam, kad grupė taptų labai aktyvi, reikalingas išorinis stimulus, konfliktas, skinheadams ideologiškai priešiškos grupės, prieš kurias būtų galima vykdyti planuotas reguliarias akcijas. Konfliktas tokiu atveju padeda sustiprinti ir išlaikyti subkultūrinį identitetą. Kai tokios aplinkos nėra, grupė nepasiekia labai aktyvios būsenos.

3.2 Grupės aktyvumui nemažiau svarbią reikšmę turi jos narių tarpusavio bendravimas, nuolat atnaujinami jų ryšiai, kartu vykdoma veikla. Nutūkusi tarpusavio ryšiams, o tuo pačiu ir bendrai veiklai, dalis grupės narių gali išsitraukti į kitas veiklas ir grupė pereina į neaktyvią būseną. Čia ypač didelį vaidmenį turi lyderiai, kurie organizuoja grupės veiklas, į jas įtraukia kitus skinhedo tapatybę prisiimančius asmenis.

4. Įvertinant skinhedų dalyvavimą Lietuvos socialiniame gyvenime – jų socialinio protesto išraiškas, matomas subkultūriškas poreikis vienytis prieš globalių procesų fone atsirandančias naujas socialines vertybes. Skinhedai tęsia alternatyvių subkultūrinių grupių socialinio protesto, kultūrinio maišto tradiciją, todėl jų simbolika ir elgesys neretai būna provokuojantis.

Literatūra

1. Adler, P.A., Adler, P. *Membership Roles in Field Research*. Newbury Park, CA: Sage, 1987.
2. Anglickienė L. *Kitataučių įvaizdis lietuvių folklore*. VDU, Kaunas: Versus aureus, 2006.
3. Back L. Aryans reading Adorno: cyber – culture and twenty – first – century racism// *Ethnic and Racial Studies*, Vol.25, No.4, Routledge, Taylor&Francis Ltd, July 2002, p. 628-651.
4. Back, L. Wagner and power chords: skinheadism, white power music and the nternet / *Out of Whiteness: Color, Politics and Culture*, Chicago: University of Chicago press.
5. Bale J. M. ‚National revolutionary‘ groupscules and the resurgence of ‚left – wing‘ fascism: the case of France’s Nouvelle Resistance// *Patterns of Prejudice*, vol. 36, no. 3, Sage Publications London, Thousand Oaks, New Delhi: 2002, p. 24-49.
6. Ben-Moshe D. One Nation and the Australian far right// *Patterns of Prejudice*. Institute for Jewish Policy Research, vol.35, no.3, Sage Publications (London, Thousand Oaks, New Delhi), 2001, p.24-40.
7. Bjørge, T. Racist and right-wing violence in Scandinavia, patterns perpetrators and responses. University of Leide. Doctoral thesis,1997.
8. Byron R. *Identity. Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*. London and New York: Routledge, 1996.
9. Brake M. *The Sociology of Youth Culture and Youth Subcultures: Sex and Drugs and Rock’n’Roll?* London: Routledge and Kegan Paul, 1980.
10. Broadnax W. *Diversity and Affirmative Action in Public Service*. Oxford: Westview Press, 2000.
11. Burstov B. Surviving and thriving by becoming more ‘groupscular’: the case of the Heritage Front// *Patterns of Prejudice*, Vol.37, No.4, Routledge, Taylor&Francis group, 2003, p.415 – 428.
- Cashmore E. *No Future*. Heinemann, London, 1984.
12. Cashmore E. *The Lague of Racism*, London: Allen&Unwin, 1987.
13. Clarke J., Hall S., Jefferson T., Roberts B. Subcultures, Cultures and Class. Iš Gelder K., Thornton S. (ed.). “The Subcultures Reader”. // London, Routledge, 1997.
14. Clarke J. Style. Iš Hall S., Jefferson T. (ed.) *Resistance through Rituals. Youth Subcultures in Post-War Britain* // London, Routledge, 1975.
15. Cohen, A. K. .A General Theory of Subcultures. Iš Gelder K., Thornton S. (ed.). *The Subcultures Reader* // London, Routledge, 1997.
16. Cohen, P. (1972). *Subcultural Conflict and Working Class Community*, Birmingham: CCCS Working Papers in Cultural Studies, 2. In K. Gelder, S. Thornton (eds.). (2005). *The Subcultures Reader*, 86-93. London: Routledge.

17. Cohen P., Ainley P. In the Country of the Blind?: Yout studies and Cultural Studies in Britain// *Journal of Youth Studies*, vol.3, no.1, Taylor&Francis Ltd, 2000, p.79-95.
18. Daniel S., McGuire P. *The Paint House: Word from on East Gang*. Penquin: Harmondsworth, 1972.
19. Durkham M. The American Far Right and 9/11 // *Terrorism and Political Violence*, Vol.15, No. 2, Published by Frank Cass, London, Summer 2003, p.96-111.
Eglash R. Cybernetics and American Youth Subculture// *Cultural Studies*, nr. 12(3), Routledge, 1998, p.382-409.
20. Epstein, S. J. (ed.) *Youth Culture. Identity in a Postmodern World*. Oxford: Blackwell, 1998.
21. Erikson H. E. Encyklopedia of Social and Cultural Antropology. A.Barnard, J.Spencer (red.). London, New York: Routlege, 1997
22. Fangen K. Right-wing skinheads – Nostalgia and binary oppositions// *Young September*, 1998, t. 6, p. 33-49
23. Fangen K. On the Margins of Life: Life stories of Radical Nationalists// *Acta Sociologica*, vol.42, Oslo, 1999, p. 357-373.
24. Gaižutis A., Subačiūtė J. Agresyvumo raiška Lietuvos skinhedų ir ekstremalių futbolo sirgalių (ultrų) subkultūrose// *Sporto mokslas*, nr. 3(69), Lietuvos Sporto Informacijos centras, Vilnius, 2012.
25. Gauthier F., Bischoff J. L. Tribus musicales, spiritualité et fait religieux. Enquzte sur les mouvances rock, punk, skinhead, gothique, hardcore, techno, hip-hop// *Archives de sciences sociales des religions*, Nr.142 , Paris, L'Harmattan, coll., « Univers musical », 2008.
26. Gavėnaitė A. Delinkvencijos raiška neformaliose jaunimo grupėse// *Sociologija*. Mintis ir veiksmai Nr. 2. Klaipėda, KU Sociologijos katedra. 2003. p.103-118.
27. Gelder K. Introduction to Part Two (The Birmingham Tradition and Cultural Studies). Iš Gelder K., Thornton S. (ed.). "The Subcultures Reader"// London, Routledge, 1997.
28. Giddens A. *Modernybė ir asmens tapatumas*. Vilnius: Pradai, 2000.
29. Giddens A. *Sociologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2005.
30. Giroux H. A. White Squall: Resistance and the Pedagogy of Whiteness// *Cultural Studies*, nr. 11 (3), Routledge, 1997, p.376-389.
31. Girskis E. *Keturi: Atsisveikinimas su Diktatūros karta*. Vilnius: LTJS, 2013.
32. Griffin, R. *The Nature of Fascism*, London and New York: Routlege, 1991.
33. Griffin R. Net Gains and CUD Reactions: Patterns of Prejudice in a Neo – fascist Groupscole// *Patterns of Prejudice*, vol.33, no.2, Sage Publications (London, Thousand Oaks, New Delhi), 1999, p.31-50.

34. Hamm, Mark S. *American skinheads: the criminology and control of hate crime*. USA: Preager Publisher, 1993
35. Hebdige D. Subculture: The Meaning of Style. Iš Gelder K. & Thornton S. (ed.). "The Subcultures Reader" // London, Routledge, 1997.
36. Helve H. *Unification and Marginalisation of Young People*. Helsinki: Youth Research Programme, 1999.
37. Hendry B. L., Kloen M., Wood S. Young People Talking About Adolescent Rural Crowds and Social Settings// Journal of Youth Studies, vol.5, no.4, Taylor&Francis Ltd, 2002, p.357-374.
38. Holland B. L. Surviving leisure time racism: the burden of racial harassment on Britain's black footballers// Leisure Studies, nr.16, E&FN Spon, 1997, p. 261-277.
39. Hood R. W. Identity. Prieiga per internetą: <http://hrr.hartsem.edu/ency/identity.htm> Svetainė lankyta 2006.06.10.
40. Jenkins R. *Social Identity*. New York: Routledge, 1996.
41. Kaplan J. The post – war paths of occult national socialism: from Rockwell Madole to Manson// Patterns of Prejudice. Institute for Jewish Policy Research, vol.35, no.3, Sage Publications (London, Thousand Oaks, New Delhi), 2001, p.41-67.
42. Kaplan J., Weinberg L., Oleson T. Dreams and realities in cyberspace: White Aryan Resistance and the World Church of the Creator// Patterns of Prejudice, Vol.37, No.2, Routledge, Taylor&Francis group, 2003, p.139-155.
43. Kasekamp A. Extreme – right parties in contemporary Estonia“// Patterns of Prejudice, vol.37, no.4, Routledge, Taylor&Francis group, 2003, p.233-255.
44. Kalėdienė A. Etninių simbolių raiška jaunimo subkultūrinėse grupėse// Grupės ir aplinkos. Ed. Ramanauskaitė E. T.3, VDU, Kaunas, 2012, p.131-150.
45. Kellens G. *Le mouvement skinheads. Travail réalisé dans le cadre du cours de criminologie*. Université de Liège, Ecole liègeoise de criminologie Jean Constant , 2005
46. Knight N. *Skinhead.*, London/NewYork/Sydney: Omnibus Press,1982.
47. Kopecky P., Mudde C. *Uncivil Society? Contentious Politics in Post – communist Europe*. London and New York: Routledge, 2003.
48. Kozhevnikova, G. Radikal'nii nacionalizm v Rossii i protivodeistvie emu/ A.Verhovskii (ed) Verkhi i nizy russkogo natsionalizma, Moscow: Sova Center, 2007, p.33-120.
49. Kraniauskas, L. Posovietinis vyriškumas: išbrauktas ar nepastebėtas dienotvarkės klausimas? (I) // Sociologija. Mintis ir veiksmai, Nr. 2, 2008, p.110-123.
50. Kusher and Nadia Valman. *Remembering cable street: fascism and anti – fashism in British society*. London: Valentine Mitchell, 2000.

51. Lähtenmaa J. Hip hoppers,suburbers and cultural persons. About youth groups in Helsinki in the end of the 1980s. Helsinki: Nuorisoasiainkeskuksen julkaisuja No.1., 1991.
- 52.Luukka P., Muukkonen M., Erään helsinkiläisen skinijengin synty ja elämäntapa (The birth and lifestyle of one skinhead gang in Helsinki), Nuorisotutkimus / Finnish Journal of Youth Research, Nr.15 (4).
53. Mallki L. Apocalypse – Not in Finland. Millenarianism and Expectations on the Eve of the Year 2000// Millennial Violence, 2002, p.187-210.
54. Mayer A. The significance of quasi – group in the study of complex societies /ed.Banton M., The Social Antropology of Complex Societies. Tavistock Publications, London, 1966, p.97-122.
55. Markowitz F. Not Nationalist: Russian Teenagers, Soulful A – politics// Europe – Asia Studies, vol.51, no.7, University of Glasgow, 1999, p.1183-1198.
56. Mather M., Johnson K. M., De Leonardis D. M. Stereotype Reliance in Source Monitoring: Age Differences and Neuropsychological Test Correlates// Cognitive neuropsychology, No.16 (3/4/5), Princeton University, USA, 1999, p.437-458.
57. Mažeikis G. Simbolinių pasaulių kūryba ir kolonizacija// Grupės ir aplinkos. Ed. Ramanauskaitė E. T.1, VDU, Kaunas, 2009, p.29-48.
58. Michael G. The Revolutionary Model of Dr. Williams L.Pierce// Terrorism and Political Violence, vol.15, no.3, published by Frank Cass, London, 2003, p.62-80.
59. Mitchell T. Clara Law's Floating Life and Hong Kong – Australian 'flexible citizenship'// Ethnic and Racial Studies, Vol.26, No.2, Taylor&Francis group, March 2003, p.278-300.
60. Mikula M. Virtual Landscapes of Memory// Information, Communication & Society. T.6:2, Routledge, Taylor&Francis Ltd, 2003, p.169-186.
61. Miselytė M. Jaunimo subkultūrų moralinių sprendimų kompetencijos ypatumai// Grupės ir aplinkos. Ed. Ramanauskaitė E. T.1, VDU, Kaunas, 2009, p.221-243.
62. Moore D. Lads in Action: Social Process in an Urban Youth Subculture// Great Britain, Athenaeum Press Ltd, 1994.
63. Omel'chenko, E., Garizfzianova, A., Pilkington, H. *Russia's Skinheads: Exploring and Rethinking Subcultural Lives*. London, New York: Routledge, 2010.
64. Orfali B. Des skinheads danslaville// P.U.F. Cahiers internationaux de sociologie 2003/2 – no.
65. Ožeraitytė V. *Tradiciniai skinhedai Lietuvoje. Identitetas ir subkultūros tradicijos*. Magistro darbas, VDU, Kaunas, 2007.
66. Pabedinskas T., Pranskevičiūtė R. *Subkultūra*. VDU, 2012.
67. Peleckis M. *Lietuvos rokas: ištakos ir raida*. Vilnius: Mintis, 2011.

68. Perho S. The racist youth subculture: The case of the 'little skinheads' of Joensuu. Young, 2000, 8:17, SAGE, p.17 – 35.
69. Petrova Y. Global? Local? Multi-level Identifications Among Contemporary Skinheads in France. Iš Nilan P.& Feixa C. (ed.) „Global Youth? Hybrid Identities, Plural Worlds“ // New York, Routledge, 2006.
70. Pedahzur A., Weinberg L. Modern European Democracy and Its Enemies: The Threat of the Extreme Right// Totalitarian Movement and Political Religions, Vol.2, No.1, Published by Frank Cass, London, Summer 2001, p.52 -72.
71. Pilkington H. Gender, Generation and Identity in Contemporary Russia // London and New York, Routledge, 1996.
72. Pilkington H., Popov A. Understanding Neo – paganism in Russia: Religion? Ideology? Philosophy? Fantasy?// Subcultures and New Religious Movements in Russia and East – Central Europe, Cultural Identity Studies, volume15, 2009, p.253-304.
73. Puuronen, V. Skineys ideologiana ja toimintakulttuurina (Being a skinhead as an ideology and action). Nuorisotutkimus / Finnish Journal of Youth Research, Nr. 14 (03), 1996, p.12 – 18.
74. Radžvilienė R. *Globalizacija ir jaunimo subkultūriniai judėjimai Lietuvoje: alternatyvaus etninio identiteto paieškos*. Magistro darbas, ŠU, Šiauliai, 2010.
75. Ram H.M. Democratization through European Integration: The Case of Minority Rights in the Czech Republic and Romania// Studies in Comparative International Development, Vol.38, No.2, Summer 2003, p.28-56.
76. Ramanauskaitė E. Subkultūra. Fenomenas ir modernumas// Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas. 2004.
77. Ramanauskaitė, E., Buivydas, A., Vaišnys, R. (2009). Grupių elgesio modeliavimo link: naujieji pagony. Grupės ir aplinkos. Tarpdisciplininis mokslo darbų leidinys = Groups and Environments. Interdisciplinary Research Studies, 1, p. 87-124.
78. Ridgeway J. *Blood in the Face: The Ku Klux Klan, Aryan Nations, Nazi Skinheads, and the Rise of a New White Culture*. New York: Thunders's Mouth Press, 1990.
79. Rock S. Russian revisionism: Holocaust denial and the new nationalist historiography// Patterns of Prejudice. Institute for Jewish Policy Research, vol.34, no.4, Sage Publications (London, Thousand Oaks, New Delhi), vol.35, no.4, 2001, p.64-76.
80. Ross R. Viewing (p)leasure, viewer pain: black audiences and British television// Leisure Studies, nr.16, E&FN Spon, 1997, p.233-248.
81. Rucht D., Neidhardt F. Towards a 'Movement Society'? On the possibilities of institutionalizing social movements// Social Movement Studies, Vol.1, No.1, Carfax Publishing, Taylor&Francis Ltd, 2002, p.7-30.
82. Salagaew, A., Shashkin, A., Makarov, A., Safin, R. (2009). From Local to Glocal: The Transformation of Delinquent and Radical Communities in the Tatarstan Republic of Russia.

Cultural Identity Studies, 15. Iš G. McKay et al. (eds.). Subcultures and New Religious Movements in Russia and East-Central Europe, 15-32. Oxford, Bern, Berlin: Peter Lang.

83. Schirato T., Webb J. Bordieus's Notion of Reflexive Knowledge// Social Semiotics, vol.12, no.3, Taylor&Francis Ltd, 2002, p.255-268.

84. Schollmann A., Perkins C. Harvey, Moore K. Rhetoric, claims making and conflict in tpuristic place promotion: the case of central Christchurch, New Zealand// Tourism Geographies, nr. 3 (3), Routledge, Taylor&Francis group, 2001, p.300-325.

85. Schröder B., Kerle R. *Skineads, faschos, hooligans*. Reinbek bei Hamburg, Rowohlt, 1992.

86. Schuster L. Common sense or racism? The treatment of asylum – seekers in Europe// Patterns of Prejudice, vol.37, no.3, Routledge, 2003, p.233-255.

87. Shenfield S. D. *Russian Fascism: Traditions, Tendencies, Movements*. London and Armonk, NY: M.E.Sharpe, 2001.

88. Skogen K., Wichstrom L. Delinquency in the wilderness: patterns of recreation activities and conduct problems in the general adolescent population// Leisure Studies, nr.15, E&FN Spon, 1996, p.151-169.

89. Smith A. D. *Nacionalizmas XX amžiuje*. Vilnius: Pradai, 1994.

90. Subačiūtė J. *Jaunimo agresyvumas ir kultūra: Lietuvos skinhedų atvejis*. Magistro darbas, Lietuvos Edukologijos universitetas, Vilnius, 2012.

91. Šaknys B. Ž. *Jaunimo brandos apeigos Lietuvoje/Lietuvos etnologija*. T.1, Vilnius: „Pradai“, 1996.

92. Šatūnienė R. *Pankų subkultūra Lietuvoje: Tapatybės bruožai*. Daktaro disertacija. VDU, Kaunas, 2008.

93. Tarasov, A. (2000). Порождение реформ: бритоголовые, они же скинхеды. Свободная мысль, 4-5.

94. Tereškinas A. *Vyrai, vyriškumo formos ir maskulinizmo politika šiuolaikinėje Lietuvoje*. Vilnius: Vilniaus universiteto Lyčių studijų centras, 2004.

95. Tereškinas A. *Vyrų pasaulis: vyrai ir žaizdos vyriškumas Lietuvoje*. Baltos lankos, 2011.

96. Thurlow C. The Usual Suspects? A Comparative Investigation of Crowed and social – type Labelling among Young British Teenagers// //Journal of Youth Studies, vol.4, no.3, Taylor&Francis Ltd, 2001, p.319-334.

97. Vaišnys, R., Ramanauskaitė, E. (2009). Lessons from a Hippie Paradise Glimpsed through a Keyhole (1). Grupės ir aplinkos. Tarpdisciplininis mokslo darbų leidinys = Groups and Environments. Interdisciplinary Reasearch Studies, 1, 59-68.

98. Verkhovsky, A. Ultra – Nationalists in Russia at the onset of Putin's Rule// Nationalities Papers, nr.28(4), 2000, p.707-722.

99. Verkhovskii, A. *Tsena nenavisti:natsionalism v Rossii i protivodeistvie rasistkim prestupleniiam*, Moscow: Sova Center, 2005.
100. Virchow, F. The groupuscularization of neo – Nazism in Germany: the case of the Aktionsburo Norddeutschland// *Patterns of Prejudice*, Vol.38, No.3, Routledge, Taylor&Francis group, 2004, p.56-70.
101. Vrubliauskaitė Ž. *Skinhedų subkultūra Lietuvoje*. Bakalauro darbas, VU, Vilnius, 2005.
102. Wal T. J. The Discourse of the Extreme right and its Ideological Implications: The case of the Alleanza nazionale on Immigration// *Patterns of Prejudice*. Institute for Jewish Policy Research, vol.34, no.4, Sage Publications (London, Thousand Oaks, New Delhi), 2000, p.37-51.
103. Weinreich, P, Saunderson, W. *Analysing Identity: Cross-Cultural, Societal and Clinical Contexts*. London: Routledge, 2003.
104. Williams P.J. *Subcultural Theory: Tradicions and Concepts*. USA, UK, Polity Press.
105. Willis P. *Learning to Labor: How Working Class Kids Get Working Class Jobs.* , New York: Columbia University press, 1977.
106. Willis G. D. Hate crimes against gay males: an overview// *Issues in Mental Health Nursing, Healthsciences*, Taylor&Francis Ltd, nr.25, 2004, p.115-132.
107. Wood R. T. The Straightedge Youth Sub – Culture: Observations on the Complexity of Sub – Cultural Identity// *Journal of Youth Studies*, Vol.6, Nr.1, Carfax Publiushing, 2003, p.33-52.
108. Ластовский, А. Роль музыки в неонацистской пропаганде среди молодежи // Сайт журнала «Brangolf». http://www.thepaganfront.com/brangolf/library/music_propaganda.html
109. Лысюк И. Ультраправая музыкальная сцена России на примере black metal и pagan metal// *Political Sphere*, nr.14, 2010, p.159 – 177, www.cceol.com

Šaltiniai

Žiniasklaidos straipsniai, interneto svetainės, grupės laidžiami zinai

1. Kundrotas M. Absurdas ar provokacija. 2008 m. kovo epopėja:
http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2008/03/28/nuom_01.html
2. Pancerozas D. Kovo 11-osios eitynės baigėsi be incident: <http://www.lrytas.lt/lietuvs-diena/aktualijos/kovo-11-osios-eitynes-baigesi-be-incidentu.htm#.Uw9bGM60zgk>
3. Pileckas L. Vilniuje - fašistų maršas . Lietuvos Rytas: <http://www.lrytas.lt/-12052536261202971831-vilniuje-fa%C5%A1ist%C5%B3-mar%C5%A1as-nuotraukos-video.htm#.Uw9IBc60zgk>
4. Paulauskas D. Kovo-11-d-maršas-oficialiosios-politikos-grimasa:
<http://www.anarchija.lt/politika/38231-donatas-paulauskas-kovo-11-d-marsas-oficialiosios-politikos-grimasa>
5. Internetinė svetainė „bloodandhonourworldwide“, Prieiga per internetą:
<http://www.bloodandhonourworldwide.co.uk/>
6. Internetinė svetainė „Stormfront“, Prieiga per internetą:
<http://www.stormfront.org/forum/t530291/>
7. Internetinė svetainė “combat18”, Prieiga per internet: <http://www.combat18.org/>
8. Internetinė svetainė „Lietuvos nacionalinis frontas“. Prieiga per internetą:
<http://www.nflietuva.org>,
puslapis lankytas 2007 03 15.
9. Internetinė svetainė „Blood and Honour,,. Prieiga per internetą:
<http://www.lithuania.bloodandhonour.net>, puslapis lankytas 2007 03 20.
10. Internetinė svetainė „Kovo 11 -osios eitynės“, Prieiga per internetą: <http://kovo11eitynes.lt/>
11. „Facebook“ paskyra “Tactical operator”. Prieiga per internetą:
<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=216518481881414&set=a.202082166658379.1073741828.200804106786185&type=1&theater>
12. „Laida S”: Skinai Lietuvoje. LRT, 2003 spalio mėn. 21 d. Prieiga per internetą:
<http://whatson.delfi.lt/archive/article.php?id=3027910>
13. „Kita neonacių auka galite būti jūs.“ Internetinė svetainė „Delfi“, 2006 liepos mėn. 21 d. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=10171304>
14. „Jaunimui – neonacizmo pamokos“. „Vakarų ekspresas“. Prieiga per internetą:
<http://www.ve.lt/?data=2006-10-07&rub=1065924810&id=1160148548>
15. Čiužauskas D. Prieš „Atlanto“ rungtynes prisimintas žuvęs sirgalius // Respublika. 2005.07.29. P.7.
16. Pilaitis G. Skustagalviai kyla į mūšį už prarastą draugą // „Lietuvos ryto“ priedas „Mes!“, 2004.07.14, nr.28 (440). P.1-2.

17.,„Žalgirio“ ultrų internetinė svetainė „Pietų IV“. Prieiga per internetą: <http://pietu4.ten.lt> .
Svetainė lankyta 2006.06.10.

18.,„Kraujas ir garbė“ .Blood & Honor Lietuva leidinys. Nr. 2 ir Nr. 3 (2005).

19. „Skinheads. 4-tas reichas“ . Klaipėdos skinhedų leidinys. Nr 4.

20. „Skinheads Lietuva.“ Vilniaus skinhedų leidinys. 2006 m. Nr.1.

PRIEDAI

Lentelė Nr. 1. Facebook paskyrose surinkti duomenys ir jų klasifikacija.

Paskyros nr.	Grupės, su kuriomis asmuo vaizduojamas nuotraukose						Asmens įvaizdžio vertybiniai siužetai								Viso vnt.
	Skinhedų	Futbolo fanų	Rekonstruktorių	Metalistų	Profesinė/ studijų	Kitose grupėse		Šeima/ vaikai/ tėvo įvaizdis	Moteriška kompanija/ heteroseksualumas	Su gyvūnais	Sportiškas kūnas/ sportinė veikla	Alaus gėrimo motyvai	Paveiklėliai paskyroje	Kiti pobūdžio motyvai	
P01	9	4	8	8	4	5	2	3	5	3	1	-	3	55	
P02	4	4	-	-	14	6	-	1	-	1	3	1	3	37	
P03	21	6	-	2	-	8	-	5	-	2	2	3	8	57	
P04	7	1	1	3	2	5	-	-	-	1	1	7	1	27	
P05	2	-	20	-	13	-	13	3	4	5	3	-	1	64	
P06	1	-	-	-	20	5	-	3	-	7	-	5	12	53	
P07	2	-	-	-	-	-	23	5	-	-	1	15	8	54	
P08	5	-	-	1	1	2	-	6	-	-	1	1	7	24	
P09	8	-	1	-	-	2	-	1	-	-	5	2	19	38	
P10	10	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	9	2	23	
P11	2	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	1	3	9	
P12	4	-	-	-	-	-	-	-	-	10	-	18	7	39	
P13	4	5	-	-	-	2	-	2	-	3	-	2	12	30	
P14	1	-	-	-	-	-	-	6	3	1	2	-	11	24	
P15	1	2	-	-	-	2	9	3	2	2	2	-	7	30	
P16	14	3	-	-	5	4	21	8	-	1	1	-	35	91	
P17	4	-	1	3	-	5	5	6	-	-	2	2	20	48	
P18	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	
P19	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	2	16	21	
P20	3	-	-	-	-	1	-	5	-	2	-	7	16	34	
P21	-	-	-	-	14	8	7	8	2	3	4	-	26	72	
P22	7	-	-	-	19	-	-	1	1	1	3	8	18	58	
P23	8	9	-	-	-	4	-	7	-	4	3	1	14	50	
P24	6	-	-	2	8	7	-	2	1	2	4	1	16	49	
P25	6	7	2	3	4	8	1	17	-	6	7	19	32	112	
P26	4	4	-	-	1	-	-	1	6	-	1	33	6	47	
P27	-	-	6	3	-	1	-	2	-	1	2	8	19	52	
P28	6	-	1	-	7	7	4	1	-	4	1	0	11	42	
P29	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	6	
P30	8	-	-	4	-	2	2	7	-	-	4	-	17	44	
Viso vnt.	150	45	43	29	114	83	87	105	26	60	54	146	333	1278	

Pirmame stulpelyje pateikiami paskyrų numeriai, kituose stulpeliuose pateikiamos temos ir potėmės bei surinktas duomenų skaičius.

Lentelė Nr. 2. Apklauso duomenys ie eminės kategorijos.

Tiriamieji Klausimai	Raktiniai žodžiai	Paminėta kartų
Ideologija	Nacionalizmas	93
	Rasizmas, „White Power	73
	Nacionalsocializmas, fašizmas	31
	Patriotizmas	98
	Apie šūkį „Lietuva – lietuviams!“	22
	Ar galėtų save pavadinti fašistu, nacistu	21
	Iš viso:	338
Įsiliėjimas į grupę	Grupės istorija	40
	Pirmos žinios apie grupę	54
	Pirmas kontaktas	53
	Kuo patraukė grupę	60
	Kas padėjo suformuoti idėjas, artimas grupei	32
	Kaip vyko priėmimas į grupę	47
	Iš viso:	286
Vidiniai grupės santykiai	Reikalavimai grupės nariui	35
	Pašalinimas iš grupės	21
	Požiūris į kitataučius grupėje	22
	Požiūris į grupės nares merginas	41
	Bendravimas su naujokais	28
	Lyderiavimas, hierarchiniai santykiai	34
	Iš viso:	181
Santykiai su kitomis grupėmis ir požiūris į jas	Kitomis skinhedų grupėmis	46
	Metalistais	49
	Futbolo fanais	55
	Baikeriais	20
	Rekonstruktoriais	22
	Pankais/ Antifa	82
	Gotais	35
	Hip hoperiais, reperiais	30
	Forsais/ marozais	90
	Homoseksualais	61
	Religinėmis grupėmis	45
	Politikais	43
	Iš viso:	578
Požiūris į kitataučius/ kitarastus	Rusus	116
	Lenkus	24
	Žydus	51
	Čigonus	32
	Kitas tautybes	3
	Kitos rasės atstovus	130
	Iš viso:	356
Reakcija į skinhedo tapatybę	Policijos/teisėsaugos	83
	Šeimos narių	32
	Partnerės (merginos)	30
	Darbe/ mokymo įstaigoje	42
	Žiniasklaidos	30
	Praivių	23
	Iš viso:	240
Stiliaus išraiška	Apranga	66
	Tatuiruotės	35
	Šukuosena	53
	Muzikinis skonis	67

	Stiliaus naudojimo ypatumai	35
	Iš viso:	256
Bendra veikia	Sportas	59
	Stovyklos/festivaliai	31
	Laisvalaikio leidimas	40
	Specifinės akcijos	71
	Iš viso:	201
	Bendras duomenų skaičius:	2436

Pirmame stulpelyje pateikiami tyrimo klausimai, antrame tiriamųjų klausimų raktiniai žodžiai, trečiame stulpelyje pateikiama raktinių žodžių paminėjimų skaičius interviu, SAL klausimyno medžiagoje (vienas respondentas ta pačia tema gali pateikti svarbios informacijos keliuose interviu vietose, pateikiama bendra paminėjimų suma).

Lentelė Nr. 3. 2004 – 2010 m. apklaustų respondentų dalyvavimas skirtinguose tyrimo etapuose.

Respondento nr.	Klausimynas 2004 m. VDU KTCA C2	Klausimynas 2005 m. VDU KTCA C26	SAL klausimynas 2007 – 2008 m. VDU KTCA B201	Klausimynas 2010 m. VDU KTCA B202
R1				x (24 m.)
R2				x (20 m.)
R3				x (17 m.)
R4				x (20 m.)
R5	x (26 m.)		x (29 m.)	x (32 m.)
R6			x (28 m.)	x (31 m.)
R7			x (17 m.)	x (20 m.)
R8				x (17 m.)
R9			x (23 m.)	x (26 m.)
R10				x (28 m.)
R11			x (27 m.)	x (30 m.)
R12		x (19 m.)		x (24 m.)
R13				x (23 m.)
R14			x (20 m.)	x (23 m.)
R15		x (16 m.)		x (21 m.)
R16				x (22 m.)
R17				x (22 m.)
R18			x (21 m.)	x (24 m.)
R19		x (22 m.)	x (24 m.)	x (27 m.)
R20				X (22 m.)
R21		x (25 m.)	x (27 m.)	x (30 m.)
R22			x (20 m.)	x (23 m.)
R23	x (21 m.)			
R24	x (18 m.)		x (21 m.)	
R25	x (20 m.)			
R26	x (19 m.)		x (22 m.)	
R27	x (19 m.)			
R28	x (18 m.)			
R29	x (18 m.)			
R30		x (20 m.)		
R31		x (29 m.)		
R32		x (19 m.)		
R33		x (15 m.)		
R34		x (14 m.)		
R35		x (21 m.)		
R36		x (16 m.)		
R37		x (23 m.)		
R38		x (23 m.)		

R39		x (19 m.)		
R40			x (22 m.) mot.	
R41			x (18 m.) mot.	
R42			x (21 m.)	
R43			x (17 m.)	
R44			x (17 m.)	
R45			x (25 m.)	
R46			x (22 m.) mot.	
R47			x (19 m.)	
Viso interv.: 64	8	14	20	22

Pirmame stulpelyje nurodomi respondentams suteikti kodiniai numeriai. Kituose stulpeliuose nurodomi tyrimo etapai, jų metu surinktos medžiagos archyvinės bylos numeriai. X reiškia, jog respondentas dalyvavo nurodytame tyrimo etape, šalia nurodomas, koks buvo respondento amžius vykdant apklausą.

Lentelė Nr. 4. Facebook paskyrų vartotojų duomenys

Resp.nr.	Amžius	Lytis	Išsilavinimas	Miestas
P01	23	Vyr.	Nebaigtas aukštasis	Kaunas
P02	23	Vyr.	kolegija	Kaunas
P03	34	Vyr.	vidurinis	Kaunas
P04	23	Vyr.		Kaunas
P05	33	Vyr.	Aukštasis	Klaipėda
P06	25	Vyr.	Aukštasis (VU)	Vilnius
P07	31	Vyr.		Vilnius
P08	25	Vyr.		Vilnius
P09	27	Vyr.	Aukštasis (Mykolo Riomerio universitetas)	Vilnius
P10	31	Vyr.	Aukštasis	Vilnius
P11	26	Vyr.	Aukštasis (VU)	Vilnius
P12	27	Vyr.		Vilnius
P13	30	Vyr.	Aukštasis (VU)	Vilnius
P14	27	Vyr.		Vilnius
P15	37	Vyr.		Vilnius
P16	30	Vyr.		
P17	33	Vyr.		Vilnius
P18	29	Vyr.	profesinis	Vilnius
P19	31	Vyr.	Aukštasis (VGTU)	Vilnius
P20	29	Vyr.	Aukštasis (VU)	Vilnius
P21	25	Vyr.	Aukštasis (Socialinių mokslų kolegija)	Vilnius
P22	31	Vyr.	-	Panevėžys
P23	25	Vyr.	-	Panevėžys
P24	21	Vyr.	-	Kuršėnai
P25	24	Vyr.	(Aukštoji jūreivystės mokykla)	Klaipėda
P26	20	Vyr.	-	Šiauliai
P27	25	Vyr.	(mokėsi ŠU, nebaigė)	Kaunas
P28	31	Vyr.	Kolegija (Vilniaus technikos)	Vilnius
P29	26	Vyr.	-	Vilnius
P30	37	Vyr.	-	Klaipėda

Pirmame stulpelyje nurodyti Facebook paskyroms suteikti kodiniai numeriai. Kituose stulpeliuose nurodyti paskyrų vartotojų demografiniai duomenys.

Klausimynas Nr. 1. (2004 m.)

1. Kaip tu supranti kas tai yra skinas, kaip tu juos apibūdintum?
2. Kaip susidomėjai skinų judėjimu? Kodėl nusprendei tapti skinu?
3. Kokios pagrindinės skinų idėjos?
4. Kokia jūsų bendra veikla?
5. Koks skinų požiūris į tradicinę kultūrą? Švenčiate tradicines šventes: Vėlines, Jonines...?
6. Ko reikia norint įstoti į jūsų grupę?
7. Ar grupėje yra merginų? Koks merginos vaidmuo grupėje?
8. Su kitų miestų skinais bendraujate?
9. Turite internetinį puslapį? Leidžiamų „žinių“?
10. Su kitomis subkultūrinėmis grupėmis bendraujate? Koks požiūris į kitas grupes?
11. Koks santykis su popkultūra? Jos atstovais?
12. Ar jaučiasi neigiamas visuomenės požiūris į skinus?
13. Su kuo dažniausiai kyla konfliktai?
14. Koks skinų požiūris į narkotikus? Alkoholi?
15. Yra kokia nors religija paplitusi tarp skinų? Kokia yra priimtiniausia religija?
16. Ar išsiskiria skinai savo išvaizda? Kokios išskirtinės aprangos detalės?
17. Kokią dažniausiai muziką klauso skinai?
18. Kokiuose renginiuose dalyvaujate?
19. Su kitų šalių skinais irgi bendraujat?
20. Kur leidžiate laisvalaikį?
21. Koks jūsų požiūris į Hitlerį, ką jis jums reiškia?
22. Koks skinų požiūris į seksualines mažumas?
23. Koks jūsų požiūris į Europos Sąjungą?
24. Kaip skinai žiūri į tautines mažumas?
25. Kokias sporto šakas skinai labiausiai mėgsta?

Klausimynas Nr. 2. (2005 m.)

1. Kokiai subkultūrai save priskirtum? Kokiai jos kryptčiai? Kodėl ji taip taip vadinasi?
2. Kaip susidomėjai šituo judėjimu?
3. Kiek jau laiko priklausai skinams?
4. Ko reikia norint tapti skinu?
5. Ar yra kažkokios tai stojimo sąlygos, išbandymai?
6. Koks grupės narių amžius?
7. Ar reikia tam kad būti skinu palaikyti išorinį įvaizdį?
8. Kokios aprangos detalės palaiko skinų įvaizdį?
9. Ar bendraujate su kitų miestų skinais? Su kuriais? Kiek kituose miestuose yra skinų?
10. Kokie santykiai su treninginiais/ buduliais/ forsais?
11. A yra merginų skinių? Koks požiūris į merginas judėjime?
12. Kaip atsirado skinų judėjimas jūsų mieste?
13. Kokios yra skinų judėjimo idėjos?
14. Kaip tu supranti savo, kaip skino vaidmenį visuomenėje?
15. Ar priskiri save kažkokiai tai religijai?
16. Ko skinui negalima daryt? Už ką galima būti pašalintam iš judėjimo? Kaip elgiamasi su prasikaltusiais skinais?
17. Kokie veiksmai ir poelgiai vertinami skinų tarpe?
18. Kokia bendra veikla užsiima skinai? Sportuojate?
19. Ar yra skinų mėgstama vieta kur jūs/jie renkasi?
20. Kuo dar užsiimi laisvalaikio?
21. Kokios dar skinų kryptys egzistuoja Lietuvoje? Kokie santykiai su jais?
22. Ko netoleruoja visuomenėje?
23. Kokie santykiai su policija?
24. Ar yra religija, kurią tu vertintum neigiamai?
25. Su kokiom kitom subkultūrom palaikot santykius? Kodėl?
26. Kaip tavo nuomone, žiniasklaida pristato skinus?
27. Kaip manai, ar turi pakankamai laisvės visuomenėje reikšti savo idėjas?
28. Ką galvoji apie ES?
29. Kuo didžiuojiesi būdamas lietuviu?
30. Kaip žiūri į lietuvius, kurie emigruoja į užsienį?
31. koks požiūris į vedybas su kitataučiais?
32. Kaip manai, kokias pareigas turi atlikti lietuvis savo šaliai?

33. Kaip žiūri į tradicinę kultūrą, domiesi folkloru, tokio pobūdžio renginiais?

34. Kokią muziką klausai?

Klausimynas Nr. 3. (2010 m.)

Demografiniai duomenys: respondento amžius, dalyvavimo grupėje trukmė, tautybė, lytis, religija, išsilavinimas, profesija, fizinis pasirengimas, pajamos, migracijos aspektas.

Iš kur pirmą sykį sužinojo apie grupę?

Kur įvyko pirmas kontaktas su grupe?

Kas lėmė apsisprendimą įsitraukti į grupės veiklą?

Kaip vyko įsitraukimas į grupės veiklą (buvo/nebuvo fizinių, psichologinių bandymų)?

Ar yra terminas kuriuo galėtų įvardinti savo idėjas (nacionalizmas, patriotizmas ir t.t.)?

Kaip paaiškintų įvardintą terminą (pvz kaip suvokia nacionalizmą, fašizmą, t.t.)?

Kokius veiksmus respondentas išskirtų įtakojusius jo idėjų susiformavimą?

Ar galėtų save pavadinti nacių, fašistu? Kodėl taip/ ne?

Koks požiūris į A.Hitlerio asmenybę?

Ar naudoja stiliuje trečio reicho simboliką? Koks požiūris į jos naudojimą, ką ji reiškia respondentui?

Kokią dar simboliką naudoja stiliuje?

Ar turi tatuiruočių? Kokių? Ką jos reiškia respondentui? Jei neturi tatuiruočių – kodėl ne? Ar norėtų turėti? Jei taip, kokias?

Kaip stipriai išreiškia skinhedų stilių – kasdien, priklausomai nuo situacijos, tam tikromis progomis?

Kokią muziką klauso? Kokius renginius lanko?
Kiek grupėje narių?

Kaip dažnai grupė bendrauja?

Kokia bendra veikla? Kokioje veikloje dalyvauja respondentas?

Ar prieš tapdamas grupės nariu priklausė kitai subkultūriniai grupei? Kokiai? Kodėl pakeitė grupę?

Požiūris nelietuvių tautybės grupės/ judėjimo narius?

Koks požiūris į merginas judėjime (skingirl)?

Kaip žiūri į skinhedų subkultūros narius dalyvavusius Garliavos įvykiuose (budėjime prie Kedžio namų)?

Kokie reikalavimai keliami grupės nariui? Už ką narys gali būti pašalintas iš grupės?

Su kokiom kitomis skinhedų grupėmis bendrauja grupė/ respondentas?

Su kokiom subkultūrinėmis grupėmis bendrauja (metalistai, ultros ir t.t.)? Kas sieja su jomis? Kokia bendra veikla su jomis vyksta? Iškyla konfliktų? Kodėl?

Koks tėvų/ giminaičių/ antros pusės požiūris į skinhedo tapatybę?

Koks požiūris/reakcijos į skinhedo tapatybę darbe/ mokymo įstaigoje?

Grupės/ respondento patirtos reakcijos iš teisėsaugos institucijų? Koks požiūris į policiją?

Požiūris į politikus, ES? Ar dalyvauja politinėje veikloje?

Priešiška reaguojančios grupės/ subkultūros? Su kuriomis daugiausia konfliktuojama? Kodėl?

Požiūris į vietinius kitataučius? Ar kyla konfliktų? Kodėl?

Požiūris į kitos rasės imigrantus? Ar kyla konfliktų? Kodėl?

Požiūris į homoseksualus, jų rengiamas akcijas?

Ar priskiria save kokiai religinai? Požiūris į kitas religijas?

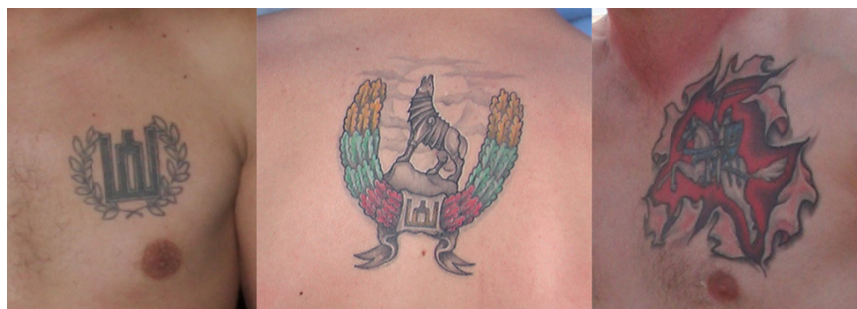
Kas slopina aktyvumą, galimybę aktyviau dalyvauti grupės veikloje?

Kokios pasitraukimo iš grupės priežastys?

Pav. Nr. 1. Saliutavimas koncerto metu

Pav. Nr. 2. Tautinių simbolių tematika skinhedų tatuiruotėse

Pav. Nr. 3. Tarptautinė skinhedų stiliaus tematika

Pav. Nr. 4. Pagoniškosios epochos tematika

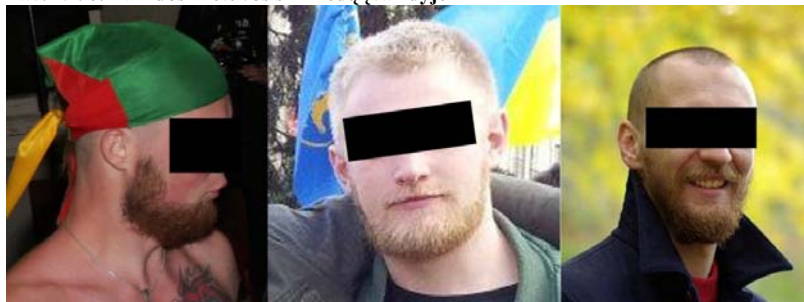
Pav. Nr. 5. Nacistinė tatuiruočių tematika

Pav. Nr. 6. Kontrastas tarp Lietuvos skinhedų ir svečių iš Vakarų. Saliutuojantis ir ant scenos esantys – svečiai iš Vokietijos.

Pav. Nr. 7. Barzdos Lietuvos skinhedų įvaizdyje

Pav. Nr. 8. Tėvas ir sūnus

Pav. Nr. 9. Kovos bandymas

Pav. Nr. 10. Kruvini, bet išlaikę pagrindinį bandymą.

Pav. Nr. 11. Pranešimas apie įtarimą, pareikštas vienam iš respondentų.

PRANEŠIMAS APIE ĮTARIMĄ

2010-10-28 d.
Vilnius

Baudžiamojoje byloje Nr. 14-1-01620-10 dėl viešosios tvarkos pažeidimo, yra pakankamai duomenų, patvirtinančių, kad ~~Asmuo, kuris padarė nusikaltimą~~ padarė nusikaltimą veika, numatytą Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 284 str. 1d.,

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 187 str. ~~Asmuo, kuris padarė nusikaltimą~~ pranešama, kad jis

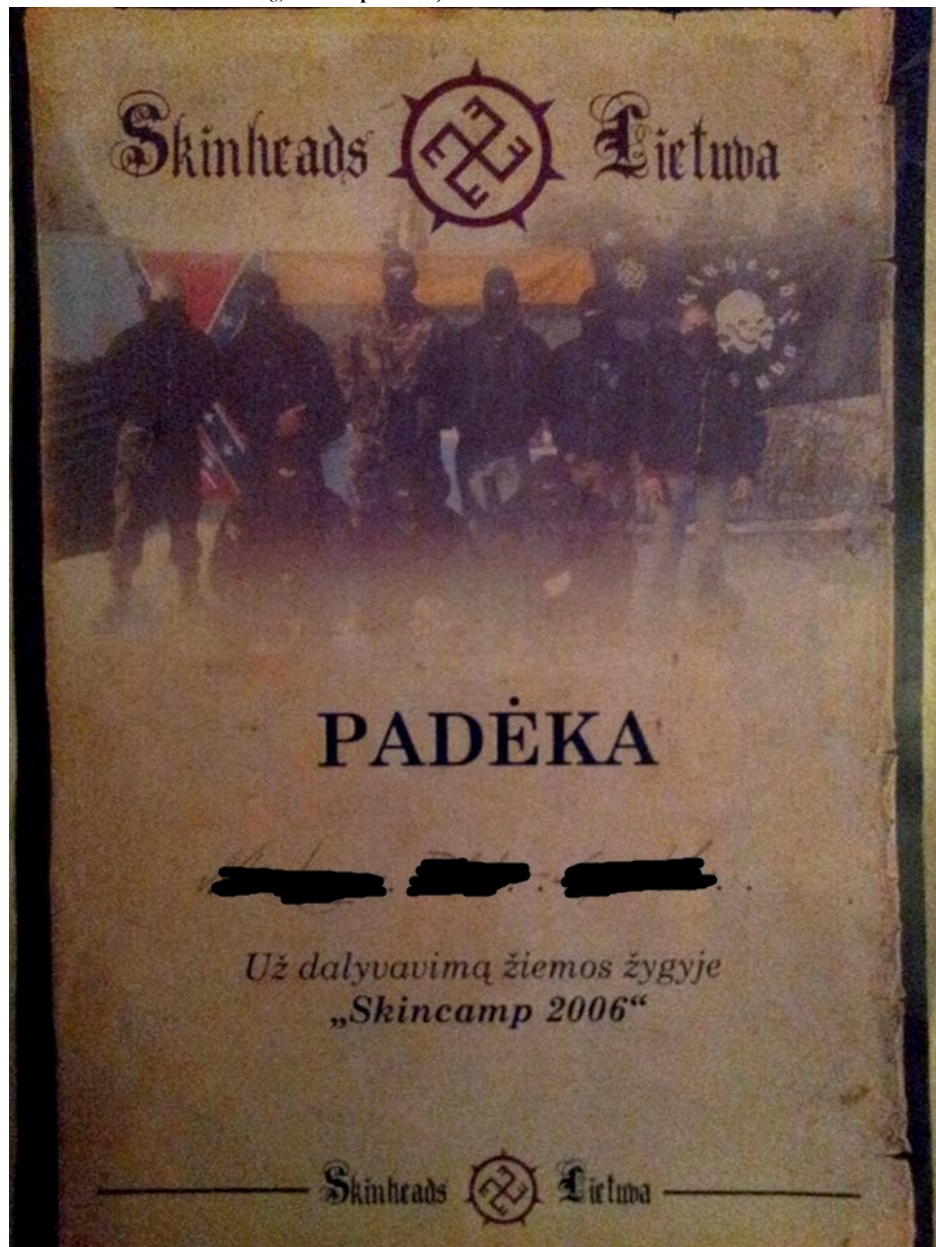
įtariamas tuo, kad jis viešoje vietoje įžūliu elgesiu ir vandališkais veiksmais demonstravo nepagarbą aplinkiniams ir aplinkai ir sutrikdė visuomenės rimtį ir tvarką, o būtent:

jis, 2010-09-07 apie 00.50 val., Vokiečių g. 18, Vilniuje, smogė nukentėjusiajam ~~Asmuo, kuris padarė nusikaltimą~~ vieną kartą kumščiu į veidą, tokiu būdu pastarajam pažeisdamas du dantis ir padarydamas A. ~~Asmuo, kuris padarė nusikaltimą~~ nežymų sveikatos sutrikdymą, taip savo įžūliais ir vandališkais veiksmais demonstravo nepagarbą aplinkiniams, bei aplinkai ir sutrikdė visuomenės rimtį ir tvarką,

tai yra padarė nusikaltimą, numatytą Lietuvos Respublikos BK 284 str. 1d.

tyrėja R. ~~Asmuo, kuris padarė nusikaltimą~~

Pav. Nr. 12. Padėkos raštas („Skino diplomas“).

Tadas KAVOLIS

**NACIONALISTINIŲ PAŽIŪRŲ GRUPUOČIŲ FORMAVIMOSI
YPATUMAI LIETUVOJE: SKINHEDŲ ATVEJIS**

Daktaro disertacija

Išleido ir spausdino – Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos Leidybos skyrius
(S. Daukanto g. 27, LT-44249 Kaunas)

Užsakymo Nr. K14-050. Tiražas 15 egz. 2014 07 15.

Nemokamai.